

Taide ja hyvinvointi

**Katsauksia
kansainväliseen
tutkimukseen**
toimittaneet
Kai Lehikoinen ja
Elise Vanhanen

**TAIDE-
YLIOPISTO ***

Taide ja hyvinvointi

**Katsauksia
kansainväliseen
tutkimukseen**

toimittaneet

Kai Lehtikoinen ja
Elise Vanhanen

**TAIDE-
YLIOPISTO** x CERADA

**ARTS
EQUAL**

Artikkelit © kirjoittajat 2017

Kustantaja: ArtsEqual

Julkaisija: Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017

Kirja julkaistu osana ArtsEqual-tutkimushanketta, jota rahoittaa Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto (293199/2015).

Muotoilu ja taitto: Alekski Salokannel / S1S1N

Kielentarkastus: Merja Suomela / Kielentarkistus Ellipsi

Paino: Nord Print

ISBN 978-952-7218-21-1 (painettu julkaisu)

ISBN 978-952-7218-22-8 (verkko-pdf)

ISSN 2341-9660 (painettu julkaisu)

ISSN 2341-9679 (verkko-pdf)

SISÄLLYS

- 7 Johdanto
Kai Lehikoinen ja Elise Vanhanen
- 31 Taide, taiteellinen toiminta ja nuorten hyvinvointi
Liisa Laitinen
- 47 Taide, taidetoiminta ja niiden vaikutukset
ikäääntyneiden hyvinvointiin
Helena Malmivirta
- 61 Taiteisiin osallistumisen hyvinvointivaikutukset
ja maahanmuuttajat
Elise Vanhanen
- 71 Taide, taiteellinen toiminta ja vammaisten henkilöiden
ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointi
Katja Sutela
- 85 Taide, taiteellinen toiminta ja mielenterveys
Liisa Laitinen

JOHDANTO

Nykyään on olemassa yhä enemmän tutkimustietoa taiteisiin osallistumisen terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Tällaisen tiedon jalkauttaminen yhteiskuntaan on tärkeää juuri nyt, koska monet asiat ylläpitävät epätasa-arvoa ja pahoinvointia meillä Suomessa. Ongelmia syntyy muun muassa nuorten sosiaalisesta eriarvoistumisesta, ikääntymisen haasteista kuten yksinäisyydestä, erityistä tukea tarvitsevien kulttuuriin osallistumisen heikoista mahdollisuuksista ja eri kulttuurien välisistä jännitteistä. Näihin ongelmiin ratkaisuja voi löytyä taiteisiin osallistumisesta. Tämän kirjan tavoitteena onkin esitellä tiivistetysti viimeisintä kotimaista ja kansainvälistä tutkimusta taiteen vaikutuksista viiden kohde-ryhmän hyvinvointiin: ikääntyneet, nuoret, maahanmuuttajat, mielenterveyskuntoutujat, vammaiset henkilöt ja erityistä tukea tarvitsevat. Tavoitteena on lisätä päättäjien, virkakunnan, median ja kaikkien kiinnostuneiden tietoisuutta taiteisiin osallistumisen vaikutuksista hyvinvointiin.

Käsitlemme tässä johdannossa lyhyesti taidetta, taiteen vaikuttavuuskeskustelua, taidekokemusta, hyvinvointia ja kulttuurisia oikeuksia. Niukkuuden aikoina virkamiehet ja päättäjät voivat ajatella, että taiteiden olemassaoloa pitää perustella instrumentaalisilla arvolupauksilla, kuten esimerkiksi taiteen hyvinvointivaikutuksilla. Sellaisia vaikutuksia ei kuitenkaan olisi olemassa ilman taiteen kohtaamisessa syntyvää syvää taidekokemusta. Sellaisen kokemuksen syntyminen ei ole mitenkään itsestään selvää, vaan riippuu olennaisesti siitä,

Taiteen vaikutuksia ei olisi olemassa ilman taiteen kohtaamisessa syntyvää syvää kokemusta.

minkälaisilla järjestelyillä taidekokemuksia ja siten myös oppimista taiteissa saadaan aikaan. Kyse on ennen kaikkea taiteen saavutettavuudesta eli siitä, miten ihmiset pääsevät yhdenvertaisesti osallisiksi taiteista. Taiteilijoilta, taidepedagogeilta ja taiteen organisaatioilta tämä edellyttää taidekasvatusosaimisen lisäksi ymmärrystä yhteiskunnallisesti vastuullisesta toiminnasta, joka purkaa eriarvoisuuden mekanismeja ja on mukaansa ottavaa.

Taiteisiin osallistuminen voidaan nähdä osana kulttuuristen perusoikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumista.

Taiteisiin osallistuminen voidaan nähdä osana kulttuuristen perusoikeuksien ja hyvinvoinnin toteutumista, hyvää elämänlaatua ja elinikäistä oppimista. Taiteisiin osallistumisen yhdenvertainen saavutettavuus ja siitä syntyvät hyvinvointivaikutukset ovat tärkeitä inhimillisyyden kannalta, mutta toki niillä on myös taloudellista merkitystä. Vaikka tämä kirja ei suoraan ota kantaa talousvaikutuksiin, joita syntyy taiteisiin osallistumisen synnyttämästä hyvinvoinnista (ns. kulttuurihyvinvointi), tällaisia vaikutuksia on mahdollista laskea mm. terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden kustannussäästöinä ja kansantalouden tuottavuutena.

TAITEISTA

Jatkuvasti uutta luovina ja uudistuvina taiteet antavat merkittävän panoksensa yhteiseen kulttuuriseen pääomaan, joka karttuu ihmisille voimavaraksi.

Sivistysvaltiossa taiteiden ensisijaisena tehtävänä on olla taidetta, tulla kohdatuksi ja arvioiduksi taiteena; taiteen tehtävänä on myös haastaa vallitsevaa taiteellista ajattelua ja toimintaa sekä ehdottaa uusia tapoja ajatella taiteesta ja tehdä taidetta. Tämän lisäksi taiteella voi olla esimerkiksi eettisiä, moraalisia, kasvattavia, terapeuttisia, terveyttä vahvistavia ja ratkaisuja etsiviä tehtäviä yhteiskunnassa. Taide voi esimerkiksi haastaa vallitsevia arvoja, normeja, moraalialueita, toimintaa, stereotyyppiä ja vallankäyttöä.¹ Taiteilla on arvo osana kulttuuriperintöä, mutta dynaamisina, jatkuvasti uutta luovina ja uudistuvina ne myös antavat merkittävän panoksensa yhteiseen kulttuuriseen pääomaan, joka karttuu ihmisille voimavaraksi.² Jatkuvasti muuttuvana ja omalakisena taiteisiin kuuluu monenlaisia ilmiöitä, joista suurella osalla ei ole mitään tekemistä terveyden tai hyvinvoinnin kanssa – eikä tarvitsekaan olla. Silti taide voi monella tapaa vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin.

1. Ks. esim. Gielen 2015; Laiho 2014; Darsø 2004; Westerlund ym. 2016.

2. Hyyppä 2010; Bourdieu 1984; Bourdieu 1986.

Taide käsitteenä keskusteluttaa ja puhuttaa, ja sen merkitys on neuvoteltava erilaisissa käyttöyhteyksissä aina uudelleen. Se, miten taiteista puhutaan ja minkälainen diskurssi eli ymmärrys todellisuudesta keskustelussa vallitsee, riippuu pitkälti siitä asiayhteydestä, jossa keskustelua käydään. Näin siksi, että taidemaailma on jo itsessään jatkuvassa muutoksessa oleva hajanainen yhteisö, jossa ristiriitaiset merkitykset haastavat, heikentävät ja vahvistavat toinen toisiaan.³ Lisäksi myös siksi, että taiteellista toimintaa tapahtuu nykyään varsin monenlaisissa ympäristöissä perinteisten taiteen instituutioiden ulkopuolella organisaatioissa muilla aloilla, kuten esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla.⁴

Yhteiskunnassa taidetta on puheen tasolla määritelty eri diskurssien kautta. Pyhyysdiskurssilla tarkoitetaan puhetta, jolla korostetaan taiteen autonomisuutta, itseisarvoa. Taide ja taidekokemus ajatellaan niin henkilökohtaisiksi, että ne lähestyvät pyhän kokemuksta. Tällaisessa keskustelussa korostuu huoli taiteen autonomisuuden säilymisestä silloin, kun taiteelle määritellään taidekontekstin ulkopuolisia määreitä tai tehtäviä. Uhkaksi koetaan, että taiteesta tulee työkalu, väline tai menetelmä. Talousdiskurssilla tarkoitetaan puhetta, joka pyrkii hyödyntämään taidetta taloudellisesti taidekontekstin ulkopuolella. Puhutaan taiteellisen toiminnan merkityksestä esimerkiksi yrityksen tuottavuuden kasvulle tai sairauspoissaolojen vähenemiselle. Vaikutus on usein mittareilla ja numeroilla mitattavaa. Hyvinvointidiskurssissa korostuu taiteen menetelmien merkitys hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen näkökulmasta. Tällöin puheen keskiössä ovat tutkimustulokset taiteen positiivisista fysiologisista tai psykologisista vaikutuksista. Yhteiskunnallisella diskurssilla tarkoitetaan puhetta, jonka pyrkimyksenä on liittää taide osaksi muuta yhteiskunnassa käytävää keskustelua, kuten sosiaalipolitiikkaa, talouspolitiikkaa tai esimerkiksi innovaatiopolitiikkaa.⁵

Keskustelu taidelähtöisistä menetelmistä kumpuaa alun perin yhteiskunnallisesta diskurssista, joka kytkeytyy 1950-, 60- ja 70-lukujen poliittiseen aktivismiin: haluan osallistaa ihmisiä pohtimaan omaa todellisuuttaan ja sen kautta yhdessä toteuttamaan yhteiskunnallista muutosta. Tällaisessa diskurssissa

3. Gielen 2015.

4. Lehikoinen & Pässilä 2016; Heinsius & Lehikoinen 2013; Nieminen & Sainio 2013.

5. Rönkä 2011.

on yleensä kytköksiä freireläisiin ajatuksiin kriittisestä pedagogiikasta, jossa yhdistyvät dialogisuus, yhteiskunnallinen tiedostaminen ja taistelu oikeudenmukaisuuden puolesta.⁶ Esimerkkinä tällaisen diskurssin synnyttämästä taidetoiminnasta voidaan mainita brasilialaisen teatteriohjaajan Augusto Boalin kehittämä sorrettujen teatteri, jossa yleisö osallistuu aktiivisesti vuorovaikutukseen, luo merkityssisältöjä, esiintyy ja ottaa osaa kriittiseen yhteispohdintaan.⁷ Boal kehitti osallistavan teatterin menetelmiä alun perin nimenomaan sorrettujen ihmisten vapauttamiseksi eriarvoisuudesta ja hohouksesta. Siksi tällaisten menetelmien käyttö talouden näkökulmasta esimerkiksi yritysten toiminnan, henkilöstön osamisen ja innovaatioiden kehittämiseen ei sellaisenaan edusta boalilaista ajattelua. Voidaankin puhua postboalilaisesta työkentelyorientaatiosta, jossa vaikuttavat niin yhteiskunnallinen diskurssi kuin talouden diskurssi.⁸

Taidelähtöiset menetelmät ovat yleiskäsite eri taidemuotojen taidetyöskentelylle. Menetelmillä pyritään vaikuttamaan tai saamaan muutosta aikaiseksi osallistujien ajattelussa ja toiminnassa. Taidelähtöisillä menetelmillä voidaan tehdä osallistujien kanssa yhdessä taidetta, tai menetelmiä voidaan soveltaa välineellisesti muissa konteksteissa. Taiteen tekeminen tuottaa taideteoksen – taidelähtöisissä menetelmissä pureudutaan puolestaan taiteen keinoin toteutettavaan prosessiin, jonka odotetaan synnyttävän keskustelua ja yhteispohdinnan kautta uutta ymmärrystä esiin nousevista asioista. Taidelähtöisissä menetelmissä tärkeintä on siis dialoginen prosessi eikä niinkään taiteellinen tuotos. Työskentelyn tavoitteena on luovuuteen rohkaiseminen, uusien ajatusten ja oivallusten herättäminen, näkeminen ja kokeminen.⁹

Terapian diskurssissa taiteen prosessit ja materiaalit sekä niiden kautta syntyvät kokemukset, symbolit ja metaforat ymmärretään osaksi itseilmaisua, joka auttaa ajatusten artikuloinnissa ja tunteiden käsittelyssä.¹⁰ Taiteisiin osallistumisen ei kuitenkaan tarvitse tapahtua terapiassa, jotta se koskettaisi ihmisen tunne-elämää ja aikaisempia kokemuksia. Kuten tämän kirjan artikkeleissa todetaan, taiteisiin osallistuminen ja osallistavat taideprosessit voivat vaikuttaa ihmisten tuntei-

6. Ks. Freire 2005; ks. myös Hannula 2001.

7. Adams & Owens 2016, 26.

8. Ks. Pässilä 2012.

9. Rönkä 2011.

10. Hogan 2016.

siin ja näin sekä avata että tehdä näkyväksi erilaisia tunnetiloja, joita voi muuten olla vaikea artikuloida ja nostaa keskusteluun. Ihmisen ajatukset, tunteet ja myös toiminnan motiivit ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa.¹¹ Siksi tunteet ja muut ihmisessä tapahtuvat muutokset on tärkeä ottaa huomioon, kun taidelähtöisiä osallistavia menetelmiä käytetään erilaisissa ympäristöissä esimerkiksi oppimisen tai hyvinvoinnin tarkoituksiin ja erityisesti, kun toimitaan haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ja ryhmien kanssa. Kun taide avaa tunnelukoja ja vaikuttaa tunteisiin, se voi myös aiheuttaa ahdistusta, tuskaa ja epävarmuutta erityisesti silloin, kun ihminen poistuu omalta mukavuusalueeltaan taidelähtöisessä prosessissa. Tämä on syytä huomioida taidelähtöisten prosessien suunnittelussa, jotta tunteiden kohtaaminen tapahtuisi turvallisessa ympäristössä.

VAIKUTUKSEN KÄSITTEESTÄ

Aiempaa suurempi yhteiskunnallinen kiinnostus taiteen ja taiteen menetelmien käyttämiseen sekä halu ymmärtää taiteen ja kulttuurin positiivisia vaikutuksia alkoi jo 1990-luvulla. YK:n ja Unescon aloitteesta käynnistynyt Arts in Hospital-hanke integroi taidetoimintaa osaksi hoitotyötä, kuntoutusta ja viihtyisyyttä sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa 18 maassa, Suomi mukaan lukien. Hanke sysäisi käyntiin taide- ja kulttuuritoiminnan ulottuvuuksia koskevia kehittämishankkeita ja sitä myöten myös tutkimuksia.¹²

Nykyisin taiteen ja kulttuurin positiivisten vaikutusten tukena on monia kansallisia ja kansainvälisiä tutkimuksia eri tieteenaloilta. Vaikutuksia on tutkittu niin seurantatutkimusten, kyselytutkimusten kuin kliinisen lääketieteenkin avulla. Taiteen vaikutusten tai tulosten todentaminen ja mittaaminen ovat kuitenkin usein tutkimusten haasteena. Laadulliseen tutkimukseen sopivat indikaattorit ja mittarit puuttuvat, tai niitä on niukasti. Haasteina taiteen hyvinvointivaikutuksia tutkittaessa on erottaa ulkoisten tekijöiden vaikutukset ja myös se, miten ottaa huomioon pitkäaikaiset vaikutukset.¹³ Lisäksi vaikutuksia on haastavaa asettaa mitattavaan muotoon – toi-

11. Jansson 2015.

12. Liikanen 2002.

13. Honkasalo 2013; Honkasalo & Laukkanen 2015.

sinaan se ei ole mahdollista lainkaan. Yleisemmin laadullisia tutkimuksia leimaa usein myös käsitys siitä, että ollakseen tieteellisesti päteviä niiden tulisi noudattaa empiiris-analyttistä logiikkaa. On ajateltu, että vain tällöin tutkimustulokset ovat muunnettavissa tilastollisin menetelmin numeerisiksi havaintoaineistoiksi ja analyyseiksi.¹⁴ Monet kulttuuriset vaikutukset ovat kuitenkin suhteellisia, sillä kyseessä ovat ihmisten kokemukset, elämykset ja merkityksenannot, mikä heikentää vaikutusten tunnistamista.¹⁵

Taiteen ja kulttuurin vaikutuksia on tarkasteltu muun muassa talouden, yhteiskunnan, hyvinvoinnin sekä organisaatio- ja oppimisen kehittämisen tulokulmista. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan tutkimusintressiä, joka kohdistuu siihen, miten taide ja taiteelliset interventiot vaikuttavat kohdeorganisaation ja sen henkilökunnan ajattelun ja toiminnan muutokseen. Tällöin tarkastelun kohteena ovat laadulliset muutokset ja osallistujien kokemukset. Hyvinvoinnin tulokulmassa tutkimusintressi on puolestaan siinä, miten taiteet ja taiteisiin osallistuminen vaikuttavat ihmisten terveyteen, terveystokokemuksiin, onnellisuuteen, tyytyväisyyteen tai elinikään.¹⁶

Osallistavien taideprojektien tuloksia esiteltäessä puhutaan usein vaikutuksista tai jopa vaikuttavuudesta. On kuitenkin syytä erottaa käsitteet vaikutus ja vaikuttavuus toisistaan. Taidelähtöisen toiminnan tuotokset voidaan johtaa tulokseksi, vaikutukseksi ja edelleen vaikuttavuudeksi. Vaikutuksesta voidaan puhua silloin, kun halutaan osoittaa toiminnan johdosta tapahtunut mahdollinen muutos lähtö- ja lopputilanteen välillä. Vaikuttavuutta arvioitaessa tarkastellaan tapahtuneita muutoksia – vaikutuksia – syvemmin ja pidemmällä ajanalla. Tarkastelun kohteena ovat tällöin myös mahdollisten muiden tekijöiden vaikutusten huomioon ottaminen sekä tutkimusprosessin näkyväksi tekeminen.¹⁷

Taiteen ja kulttuurin vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointitutkimustraditiosta puuttuu nykyisin narratiivinen aineistotutkimus, missä keskityttäisiin ihmisten yksilöllisiin taidekokemuksiin. Äskettäin valmistunut laaja brittiläinen tutkimus toteaaakin taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten tutkimuksen vaihtelevan tasoiseksi. Raportin mukaan taiteen

14. Perttula & Latomaa 2005.

15. Opetusministeriö 2009.

16. Jansson 2014.

17. Rajahonka 2013; Jansson 2014.

ja kulttuurin vaikutustutkimuksissa tulisi jatkossa keskittyä ihmisten yksilöllisiin kokemuksiin taiteesta ja taidelähtöisistä menetelmistä.¹⁸

Taiteen ja taiteisiin osallistumisen vaikutukset välittyvät jatkuvasti esimerkiksi yksilöiden antamasta sanallisesta palautteesta. Tutkimuksen keskiössä on tällöin ihmisen oma subjektiivinen arviointi ja kokemus. Tuloksia ja vaikutuksia voi näin ollen lähestyä taiteelliseen prosessiin osallistuvien ihmisten ja yhteisöjen kokemuksen kautta. Kokemusperäistä laadullista tietoa pidetään päätöksenteon näkökulmasta usein toisarvoisena, vaikka näin ei kuuluisi olla. Monet kulttuuriset vaikutukset ovat suhteellisia, sillä kyseessä ovat ihmisten kokemukset, elämykset ja merkityksenannot.¹⁹ Siksi taiteen vaikutusten tarkastelun pitäisi kohdistua siihen, miten ihmiset kokevat taiteisiin osallistumisen ja antavat sille merkityksiä, sen sijaan, että vaikutuksia yritettäisiin arvioida mittamalla.

KOKEMUKSESTA

Kuten edellä mainittiin, useat ulkomaiset tutkijat ovat korostaneet taidekokemuksen tarkastelun tärkeyttä taiteen vaikuttavuudesta keskusteltaessa.²⁰ Tällainen kokemuksellisuuden näkökulma on puuttunut Suomessa käydystä taiteen vaikuttavuuskeskustelusta lähes kokonaan.²¹ Sen sijaan taidekasvatuksellisessa ja esimerkiksi tanssitutkimukseen liittyvässä keskustelussa taidekokemusten ja taiteisiin liittyvien oppimisprosessien tarkastelulla, kriittisellä pohdinnalla ja tulkinnalla on ollut tärkeä sijansa. Maailma ja sen ilmiöt, myös taide ja taiteisiin osallistuminen, merkityksellistyvät ihmiselle havaintojen, toiminnan, kokemusten ja aistimusten välityksellä. Samalla, kun ihminen reflektoi kokemustaan ympäröivästä maailmasta ja sen ilmiöistä, hän myös rakentaa merkitystä kokemukselleen.²²

Taiteen hyvinvointivaikutuksista keskusteltaessa korostetaan usein itseilmaisua. Taide ei kuitenkaan ole vain itseilmaisua tai tuotantoa ja kulutusta, vaan ennen kaikkea kokemusta ja merkitysten tuottamista. Yhdysvaltalainen kasvatustutkija John Dewey on pohtinut taiteen ja kokemuksen välistä yh-

Kokemusperäistä laadullista tietoa pidetään päätöksenteon näkökulmasta usein toisarvoisena, vaikka näin ei kuuluisi olla.

18. Crossick & Kaszynska 2016.

19. Perttula & Latomaa 2005.

20. Ks. esim. Crossick & Kaszynska 2016; Vuyk 2010; White & Hede 2008.

21. Ks. esim. Laitinen 2017; Jansson 2014.

22. Ks. esim. Lehtinen 2014; Väkevä 2004; Anttila 2003; Westerlund 2002.

teyttä. Hän puhuu taidetuotoksesta ja taideteoksesta: Taide-
tuotos on fyysinen, esimerkiksi veistos, maalaus tai sävellys.
Taideteos on taideteko eli taiteen tekemä teko, joka on luon-
teeltaan toiminnallinen ja koettu. Siihen liittyvät havainnot ja
kokemuksen muodostuminen.²³ Tässä merkityksessä taideko-
kemus ei ole ihmiselle subjektiivinen asia, vaan se on sosiaali-
sesti rakentunutta tulkintaa. Siinä vaikuttavat muun muassa
kokijan elämänhistoria, kulttuuri, asiayhteys, vuorovaikutus,
kommunikaatio, kieli ja tekstienväliset suhteet. Taiteisiin osal-
listuessa syntyvään taidekokemukseen liittyvät henkilökohtai-
suus, elämyksellisyys, tunne, tieto sekä kokijan ennako-odo-
tukset ja moniaistiset havainnot. Kokemusta voidaan kuvata
spiraaliksi; jokainen havainto on oma kokonaisuutensa, josta
aukeaa mahdollisuuksien ikkuna uuteen havaintoon. Uusi ko-
kemus on siten aina aiempien kokemusten sävyttämä, sillä
havainnot ovat riippuvaisia ihmisen aiemmista kokemuksista,
uskomuksista ja tiedoista.²⁴

Ymmärtävä psykologia käsittää ihmisen mielen rakentuvan
merkityksenannoista ja merkityssuhteista. Mieli merkitys-
maailmana koostuu kokemuksista, kuten havainnoista, tun-
ne-elämyksistä, mielikuvista, uskomuksista, arvostuksista
ja ajatuksista. Kokemus on tajuavan subjektin ja tarkastelun
kohteen välille muodostuva merkityssuhde. Se on kokijalle
itselleen merkityksellistä todellisuutta. Kokemukset saavat
merkityksensä kielen ja sosiaalisen maailman kautta, samoin
kuin suhteessa niihin todellisuuksiin, joista kokijan elämänti-
lanteet rakentuvat. Näin kokijan on myös mahdollista kuvata
ja jakaa kokemuksiaan toisille. Tällaista merkityksenantoa
voidaan myös tutkia.²⁵

Kaikelle ihmistieteelle ominainen perusedellytys on se, että
tutkija ymmärtää olevansa kokeva olento aivan kuten tutkit-
tavansa. Tutkittava voi kuvata ja ilmaista kokemuksiaan esi-
merkiksi puheena, tekstinä, piirroksina, valokuvana, liikkeenä,
ilmeenä tai eleenä. Tutkimuksen näkökulmasta oleellista on,
että näihin kuvauksiin pitää voida palata eli ilmaisumuotojen
tulee olla tavalla tai toisella tallennettuja. Kokemukset ovat
siis tutkittavissa, kun ne puetaan sanoiksi, kirjoitetaan teks-
teiksi tai ilmaistaan kehollisesti. Kerrottu kokemus on repre-

23. Dewey 2010.

24. Dewey 2010; Väkevä
2004; Westerlund 2002;
Lehikoinen 2014.

25. Perttula & Latomaa 2005.

sentaatio kertojan elämästä sellaisena kuin hän sen haluaa kertoa ja ymmärtää. Siksi ei myöskään ole mahdollista määrittellä tai luokitella kokemuksia oikeiksi tai vääriksi tai joksikin siltä väliltä. Kokemus on aina kokijalleen todellinen.²⁶ Vaikka kokemus on kokijalleen aina omakohtainen ja ainutkertainen, on subjektiivisesti koettu kokemus aina sidoksissa yhteisölliseen ja sosiaaliseen todellisuuteen. Yksilön kokemukseen vaikuttaa hänen suhteensa toisiin ihmisiin sekä fyysiseen ja henkiseen ympäristöön. Kokemukset ovat siten kulttuurisidonnaisia; ne ovat osa sitä kontekstia, jossa kokija on kasvanut ja elänyt. Kokemusten merkitykset ovat osa kulttuurista merkityksenmuodostusta.²⁷

HYVINVOINNISTA

Hyvinvointia on määritelty eri asiayhteyksissä elintasoksi, onnellisuudeksi tai valinnan- ja toiminnanvapaudeksi.²⁸ Hollistisesta näkökulmasta hyvinvointia on tarkasteltu kokonaisvaltaisena elämänlaatuna, jonka eri ulottuvuudet kiteytyvät suomalaisen sosiologin Erik Allardtin sanoihin: having, loving ja being. Näistä ensimmäiseen kuuluvat terveys, elintaso, asuminen ja tulot. Toiseen kuuluvat merkitykselliset ihmissuhteet. Kolmanteen kuuluu mielekäs elämä eli mahdollisuudet toteuttaa itseään ja vaikuttaa omassa elämässään.²⁹ Hyvinvointi käsittää siis erilaisia ihmisyyteen liittyviä kokemuksellisia tarpeita kuten hyväksytyksi tulemisen, yhteisöllisyyden ja merkityksellisyyden kokemisen tarpeen. Lisäksi siihen liittyy sosiaalisen turvan aspekti.³⁰

Hyvinvointi muodostuu ihmisen kokemista tarpeista, niiden tyydyttämisestä ja ihmisen mahdollisuuksista toimia elinympäristössään sekä myös ympäristön mahdollistamista voimavaroista. Hyvinvointia voidaankin myös ajatella kykyä elää ja toimia siten, että elämästä tulee ihmiselle itselleen merkityksellinen.³¹ Näin nähtynä hyvinvointi on ihmisen elämässä moniulotteinen, dynaaminen ja aina suhteessa johonkin. Hyvinvointi on aina myös henkilökohtaisesti koettua.³²

Taiteen ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä keskusteltaessa on viime vuosina alettu puhua kulttuurihyvinvoinnista.

26. Salmi-Nikander 2006.

27. Salmi-Nikander 2006; Lauren 2010.

28. Vesan & Bizotto 2011.

29. Allardt 1989; Allardt 1976.

30. von Brandenburg 2012.

31. Sen 1999.

32. Malin 2011.

Taikusydän-tutkijaverkosto Suomessa määrittelee käsitteen seuraavasti:

Kulttuurihyvinvointi viittaa ihmisen yksilölliseen tai yhteisöllisesti jaettuun kokemukseen siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä siihen. Toisaalta kyseessä on ilmiö, jossa kulttuuri ja taide kannattavat tai välittävät erilaisia hyvinvointiin liittyviä merkityksiä ja vaikutuksia. Kulttuurihyvinvointi on kulttuuristen tarpeiden täyttymistä: ihminen on kulttuurinen, luova, itseään ilmaiseva ja kommunikoiva olento riippumatta iästään, voinnistaan tai elinolosuhteistaan.³³

Taiteisiin ja kulttuuriin osallistuminen voi synnyttää monenlaisia fyysisiä ja psyykkisiä terveys- ja hyvinvointivaikutuksia. Tämän julkaisun viimeisessä artikkelissa nostetaan esiin muutamia teorioita psykologisista, biologisista ja neurologisista prosesseista, joiden uskotaan vaikuttavan taiteisiin ja kulttuuriin osallistumisen hyvinvointivaikutusten taustalla. Näiden teorioiden rinnalla myös kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma on tunnistettu kulttuurihyvinvoinnin keskeisiksi osatekijöiksi.³⁴ Ne karttavat läpi elämänkaaren sen mukaan, min-käläisissä sosiaalisissa ympäristöissä ihminen elää ja toimii.

Ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun mukaan kulttuurista pääomaa on kolmen tyyppistä – ruumiillistettua, esineellistettyä ja institutionalisoitua. Siihen liittyvät esimerkiksi kaikenlainen tieto, taidot, koulutus ja etuisuudet, jotka auttavat tai estävät sosiaalista liikkuvuutta yhteiskunnassa. Sosiaalinen pääoma voidaan puolestaan ymmärtää resurssina, jotka perustuvat sosiaalisiin suhteisiin, yhteisöjen jäsenyyteen, toiminnan ja vaikuttamisen verkostoihin, samoin kuin tukiverkostoihin.³⁵ Sosiaalisissa verkostoissa toimimiseen liittyvä vastavuoroisuus ja siitä syntyvä luottamus ovat myös keskeisiä sosiaalisen pääoman muotoja.³⁶ Aktiivinen taiteisiin osallistuminen voi vaikuttaa positiivisesti kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman karttumiseen.³⁷ Se voi vahvistaa esimerkiksi ihmisen kykyjä, aktiivista toimijuutta, sosiaalisia verkostoja ja mahdollisuuksia toimia eri sosiaalisissa tilanteissa ja ympäris-

33. Taikusydän 2017.

34. Hyypä 2010.

35. Bourdieu 1986.

36. Putnam 2000.

37. Hyypä 2010.

töissä. Kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma voidaankin nähdä ihmisen toimintamahdollisuuksia vahvistavina resursseina.

Intialainen taloustieteilijä ja filosofi Amartya Sen ja yhdysvaltalainen filosofi Martha Nussbaum tarkastelevat hyvinvointia vapauden, oikeudenmukaisuuden ja demokratian näkökulmista. Heidän kehittämässään toimintamahdollisuuksien teoriassa toimintamahdollisuudet ymmärretään ihmisen tosiasiallisina mahdollisuuksina ja kykyinä tavoitella arvostamia asioita.³⁸ Teorian perustana on ajatus, että yhteiskunnan tulisi turvata jokaisen mahdollisuudet ja vapaus olla ja toimia omassa elämässään tavoilla, joista syntyy hyvinvointia.³⁹ Nussbaumille toimintamahdollisuudet kiteytyvät kymmeneen peruskävykkyyteen, joita ovat 1) elämä, 2) terveys, 3) ruumiillinen koskemattomuus, 4) aistit, mielikuvitus ja ajattelu, 5) tunteet, 6) itsenäinen päättely, 7) osallisuus, 8) muut lajit, 9) leikki ja 10) oman ympäristön kontrolli (ml. ilmaisunvapaus ja poliittiseen päätöksentekoon osallistuminen).⁴⁰ Voidaan teoretisoida, että kun ihminen osallistuu aktiivisesti taiteisiin ja kulttuuriin, hänen kulttuurinen ja sosiaalinen pääomansa kasvaa ja sen myötä monet hänen peruskävykkyyksistään vahvistuvat. Tämä toki riippuu paljon myös siitä, miten osallistavassa taidetoiminnassa pedagoginen ja sosiaalinen vuorovaikutus toteutuvat ja miten osallistujat huomioidaan ajattelevina, havaitsevana ja toimivina ihmisinä, joista jokaisella on historiallinen ja kulttuurinen taustansa ja moniulotteinen identiteettinsä.⁴¹

Toimintamahdollisuuksien teoriassa keskeisenä on toimijuuden käsite, joka tarkoittaa ihmisen kykyä tavoitella ja saavuttaa niitä asioita, joita hän arvostaa ja joita hänen tulisi arvostaa.⁴² Toimintamahdollisuudet edustavatkin ihmiselle eräänlaista positiivista vapautta eli konkreettisia mahdollisuuksia elää valitsemallaan tavalla.⁴³ Pelkkä mahdollisuuksien yhdenvertaisuus, toimintamahdollisuudet tai toimijuus eivät kuitenkaan riitä kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kartuttamiseen tai hyvinvoinnin saavuttamiseen. Paljon riippuu siitä, miten ihminen voi käyttää olemassa olevia mahdollisuuksiaan ja että hän myös päättää käyttää niitä.⁴⁴ Hyvinvoinnin tavoittelu edellyttää ihmiseltä aktiivista toimintaa. Toimintaan ryhtyminen tapahtuu usein kuitenkin suhteessa moniin asioihin

38. Sen 1999.

39. Ojala 2015.

40. Nussbaum 2011; ks. myös Pirhonen 2013.

41. Atkinson 2011; Collins & Bilge 2016.

42. Alkire & Deneulin 2009.

43. Ojala 2015; Eskelinen 2007.

44. Sen 1999; Nussbaum 2011.

kuten esimerkiksi ihmisen käsityksiin omasta identiteetistään ja siihen liitetystä merkityksistä sekä itselleen merkittävistä toisista ihmisistä.⁴⁵ Vaikka kulttuuriset käsitykset ja uskomukset, jotka muodostuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, vaikuttavat siihen, miten ihminen ymmärtää asioita, hänellä on myös kyky harkita vaihtoehtoisia tapoja ajatella ja toimia jopa silloin, kun hän identifioituu tietyn ryhmän ajatteluun. Lisäksi mikään kulttuuri ei tarjoa yksioikoisen eheitä käsityksiä, vaan tavoissa ajatella asioista on variaatiota ja vaihtelua.⁴⁶

Toimintamahdollisuuksien teoria on moniulotteinen, koska useat asiat vaikuttavat samanaikaisesti ihmisen hyvinvointiin. Hyvinvoinnin voidaankin ajatella syntyvän ihmisten toimintavalmiuksien mahdolliseksi tekemästä toiminnasta eräänlaisessa systeemissä kokonaisuudessa.⁴⁷ Tällaisessa systeemissä kokonaisuudessa toimintamahdollisuudet aktualisoituvat ihmisille eri tavoin riippuen ihmisen kulttuurisesta ja sosiaalisesta pääomasta, sosiaalisesta positioista ja tilanteesta sekä suhteessa moniin asioihin, kuten esimerkiksi vertaisryhmän asenteisiin tai tukitoimiin.

KULTTUURISISTA PERUSOIKEUKSISTA

Valtiosääntö luo konstitutionaalisen perustan kulttuurisille perusoikeuksille ja sitä kautta kulttuuristen perusoikeuksien ja kulttuurihyvinvoinnin toteutumiseksi. Laajasti ymmärrettyinä konstitutionalismin tarkoittaa sellaista ymmärrystä valtiosäännöstä, joka asettaa yksityisen oikeudet ja niihin pääsyn keskeiseen asemaan yhteiskunnassa. Paitsi muuta, tällainen valtiosääntö myös ”turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.”⁴⁸ Oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti ovat kulttuurisia perusoikeuksia. Nämä oikeudet on turvattu Suomen perustuslaissa, YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa ja monissa Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.⁴⁹

Samalla on huomattava, että sen ohella kulttuuriset oikeudet itsessään ovat perustuslain turvaamia, valtiosääntöön si-

45. MacIntyre 2007; Upright 2004; Cavarero 2000; Gergen 1999.

46. Sen 2006.

47. Meadows 2008.

48. Suomen perustuslaki 1. §.

49. Lehtikoinen & Rautiainen 2016.

sältyy myös yhdenvertaisen kohtelun vaatimus. Siten myös vaatimuksella yhdenvertaisuudesta tässä suhteessa on konstitutionaalinen perustansa.⁵⁰ Henkilöön liittyvät tekijät – ikä, etninen tai kansallinen alkuperä, kansallisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila, vammaisuus, sukupuolinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä syy – eivät saa vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin saada erilaisia palveluja.⁵¹ Yhdenvertaisen kohtelun vaatimus tarkoittaaakin sitä, että kaikilla ihmisillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä osallisiksi taide- ja kulttuuripalveluista ja niiden kautta saada vahvistaa kulttuurista ja sosiaalista pääomaansa sekä tavoitella hyvinvointia ja hyvää elämää.

Yhdysvaltalaisen moraalifilosofin John Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaan yksilö ei valitse ominaisuuksiaan. Siksi kaikki eivät ole pohjimmiltaan tasa-arvoisina samalla viivalla. On epäoikeudenmukaista joutua huonompaan tai parempaan asemaan esimerkiksi biologisten ominaisuuksien, perhe- taustan tai taloudellisen aseman vuoksi. Oikeudenmukaisen yhteiskunnan perustana tuleekin olla ajatus ihmisten välisestä reiludesta: yhteistyöstä, jossa heikompiosaisia tuetaan.⁵² Kyse ei kuitenkaan ole pelkästä reiludesta. Liberaalisen tasa-arvo- käsityksen mukaan ihmisen kyvyt ja ominaisuudet sekä siten myös hyvinvointi toteutuvat parhaiten, kun fyysiset, maantieteelliset, sosiaaliset ja taloudelliset osallistumisen esteet raivataan osallistumisen tieltä.⁵³ Siksi on perusteltua, että heikommassa asemassa olevia tuetaan taiteisiin ja kulttuuriin osallistumisessa ja (kulttuuri)hyvinvoinnin tavoittelussa. Heidät pitää ottaa mukaan ja heidän tiellään olevia asenteellisia ja rakenteellisia esteitä pitää purkaa, vaikka yhdenvertaisuus- laki ei suoranaisesti antaisikaan mahdollisuutta vaatia etuja heikompiosaisille. Laki ei myöskään kiellä tai näe syrjinnäksi oikeasuhtaista erilaista kohtelua, ”jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen – ”.⁵⁴ Joka tapauksessa perustuslain 22. §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Kulttuuristen perusoikeuksien turvaama mahdollisuuksien yhdenvertaisuus, joka taiteisiin ja kulttuuriin osallistumisessa

50. Lämmin kiitos Turun yliopiston julkisoikeuden apulaisprofessori Janne Salmiselle valtiosääntöä koskevasta asian- tuntevasta avusta.

51. Yhdenvertaisuuslaki 8. §.

52. Rawls 1988; Herne 2013, 36–37.

53. Lehtisalo & Raivola 1999, 72–74.

54. Yhdenvertaisuuslaki 9. §.

ei nykyisellään toteudu kaikkien elämässä, tekee toteutukseen mahdolliseksi kaikille kulttuurihyvinvoinnin tavoittelun. Sanottu konstitutionaalinen perusta antaa mahdollisuuden vaatia yhdenvertaisuuden toteutumista etenkin julkisin varoin järjestetyissä taiteen ja taidekasvatuksen palveluissa. Tällaiset palvelut antavat ihmisille mahdollisuuden vahvistaa omaa kulttuurista ja sosiaalista pääomaansa sekä niiden kautta omia kykyjään toimia omassa elämässään ja yhteisössään tavoilla, joista syntyy hyvinvointia ja hyvää elämää. Kulttuuristen perusoikeuksien näkökulmasta on olennaista, että nämä palvelut ovat yhdenvertaisesti kaikkien saavutettavissa läpi elämänkaaren ja kaikissa elämäntilanteissa. Kuten tämän kirjan tutkimuskatsauksista käy ilmi, näitä palveluja tarvitaan erityisesti silloin, kun uhkana on sosiaalinen syrjäytyminen, eristäytyminen yhteiskunnasta, yksinäisyys, mielenterveydeliset haasteet, tarve integroitua kulttuuriin tai lisätä elämän merkityksellisyyden tunnetta.

JULKAISUN SISÄLLÖSTÄ

Tässä kirjassa taiteisiin osallistumisen suhdetta hyvinvointiin tarkastellaan vuosien 2010 ja 2017 välillä julkaistujen keskeisten kansallisten ja kansainvälisten tutkimusten valossa. Katsauksen aloittaa Liisa Laitisen katsaus taiteisiin osallistumisen vaikutuksista nuorten hyvinvointiin. Huomio keskittyy erityisesti osallistavan ja yhteisötaiteen vaikutuksiin kuvataiteen ja esittävien taiteiden alueella. Tarkastelussa ovat tutkimukset, joissa on tutkittu erityisesti syrjäytyneiden, syrjäytymisvaarassa olevien tai haavoittuvassa asemassa olevien nuorten taiteisiin osallistumisen mahdollisuuksia. Tällaisia nuoria määrittäviä käsitteitä kohtaan on esitetty perusteltua kritiikkiä, jonka Laitinen nostaa esiin. Taiteisiin osallistumisen merkityksiä kartoitetaan 1) itsetuntemuksen, itseilmaisun ja tunteiden kehittämisen, 2) sosiaalisten taitojen ja vuorovaikutustaitojen harjoittelussa, 3) erilaisuuden ymmärtämisessä ja arvostamisessa ja 4) yhteiskuntaan ja yhteisöön osallistumisessa ja osallisuuden kokemisessa. Lopussa Laitinen nostaa esiin eräitä keskeisiä tutkimuksissa mainittuja tekijöitä, joilla

on nähty olevan erityistä merkitystä positiivisten vaikutusten syntymiseen nuorten taiteisiin osallistumisessa. Lisäksi hän huomioi taideprojekteihin osallistumisen mahdollisia negatiivisia vaikutuksia ja riskejä.

Helena Malmivirta käsittelee omassa artikkelissaan viimeisimpiä tutkimuksia ja tutkimuskatsauksia musiikkiin, kirjallisuuteen, kuvataiteisiin, teatteriin, tanssiin ja käsitöihin osallistumisen vaikutuksista ikäihmisten hyvinvointiin ja terveyteen. Osallistumista taiteisiin ja taiteita hyvinvoinnin lähteenä tarkastellaan erilaisissa yhteyksissä, kuten esimerkiksi 1) pitkäaikaissairaanhoidossa, 2) kliinisessä hoitoympäristössä, 3) hoivakodeissa, 4) vapaa-ajan ympäristöissä, 4) taidealan instituutioissa, 5) osallistavan taiteen yhteyksissä ja 6) osana taidekasvatusta. Katsauksessa esiin nousevat taiteen vaikutukset muun muassa ikäihmisten kognitiiviseen toimintakykyyn, keskittymiseen, oppimiseen, itsenäiseen toimintaan, elämänhallintaan, yksinäisyyden ehkäisyyn ja positiiviseen minäkuvaan. Malmivirta nostaa lyhyesti esiin myös hyvinvointivaikutusten kannalta merkityksellisiä taidetoiminnan ehtoja. Hän sivuaa myös viimeaikaista kriittistä keskustelua taiteen vaikuttavuudesta ja korostaa subjektiivisen kokemustiedon merkitystä vaikuttavuuden kuvaamisessa.

Elise Vanhanen käsittelee artikkelissaan maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden taiteisiin osallistumisen mahdollisuuksia ja vaikutuksia. Taiteisiin osallistumisen vaikutuksia pohditaan muun muassa maahanmuuttajien identiteettiin, paikkaan kuulumiseen, kansalaisuuteen, näkyväksi tulemiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen liittyvien teemojen kautta. Vanhanen nostaa esiin myös subjektiivisen hyvinvoinnin kannalta erityisiä maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Vanhasen esiin nostamissa tutkimuksissa taiteisiin osallistumista on tutkittu muun muassa osana maahanmuuttajien voimaannuttamis- ja aktivoimistyötä, etnisiin syihin perustavassa syrjäytymisen ehkäisyssä, ihmisoikeuksiin liittyvän tietoisuuden vahvistamisessa ja identiteetin vahvistamisessa. Vanhasen keskeinen huomio on, että tutkimusta maahanmuuttajien osallistumisesta taiteisiin on kovin vähän. Huolellisesti suunniteltuja ja toteutettuja pitkän aikavälin seu-

rantatutkimuksia tarvitaan taiteisiin osallistumisen vaikutusten ymmärtämiseksi.

Katja Sutelan artikkelissa selvitetään, miten osallistavaan ja yhteisölliseen taidetoimintaan osallistuminen esittävien taiteiden alueella voi monella tapaa vaikuttaa vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointiin. Katsauksessa huomioidaan erityisesti tutkimukset, jotka ovat tarkastelleet taiteisiin osallistumisen vaikutuksia minän ja sosiaalisten taitojen kehityksen tukemiseen, fyysisen hyvinvoinnin ja kehollisen itsevarmuuden vahvistamiseen, samoin kuin yhteenkuuluvuuden ja vaikuttamisen mahdollistumiseen. Keskeiseksi kysymykseksi Sutela kuitenkin nostaa hyvinvoinnin resurssien saavutettavuuden. Erityisen huomion kohteena ovat ne kulttuuriset, sosiaaliset, institutionaaliset ja taloudelliset mekanismit, jotka vaikeuttavat vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien osallistumista taiteisiin ja taidekasvatukseen. Sutela nostaa myös esiin kriittistä keskustelua vammaisuuden käsitteen käytön ongelmista. Lisäksi hän ottaa esiin kulttuuristen oikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen kannalta keskeisen huomion siitä, miten myös vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien ihmisten taiteisiin osallistuminen tulisi ymmärtää ensisijaisesti osana yhdenvertaista kulttuurielämään osallistumista, johon liittyy mahdollisuus ilmaista itseään luovasti.

Mielenterveyden haasteet ovat kasvava ongelma Suomessa ja yleisemmin Euroopassa. Laitisen toinen artikkeli keskittyy tutkimuksiin, joissa on tarkasteltu taiteellisen toiminnan ja mielenterveyden välisiä yhteyksiä. Selvityksen erityinen huomio on tutkimuksissa, jotka ovat auttaneet ymmärtämään, miten taiteisiin osallistuminen vaikuttaa positiivisesti 1) mielen hyvinvointiin ja yleiseen elämään tyytyväisyyteen, 2) mielenterveyteen ja mielen sairauksista paranemiseen ja 3) sosiaaliseen osallisuuteen, vuorovaikutukseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Laitinen nostaa esiin muun muassa pohdintaa niistä taidetoiminnan mekanismeista, jotka synnyttävät positiivisia terveys- ja hyvinvointivaikutuksia. Vaikka taiteisiin osallistumisen positiivisista vaikutuksista mielenterveyteen ja mielen hyvinvointiin on olemassa vahvaa tutkimusnäyttöä, Laitinen korostaa, että tällaiset vaikutukset ovat usein riip-

puvaisia lukuisista tekijöistä. Siksi huomiota tulisi kiinnittää mielenterveyskuntoutujille suunnattujen taideprojektien huolelliseen suunnitteluun. Myös Laitinen korostaa, että lisää tutkimusta tarvitaan toisaalta taiteen hyvinvointivaikutuksia tuottavista mekanismeista ja toisaalta taidepalvelujen saavutettavuudesta.

LOPUKSI

Tässä julkaisussa esitetyt viisi tutkimuskatsausta taiteen vaikutuksista eivät ole kaiken kattavia. Niiden ulkopuolelle on jäänyt paljon relevanttia tutkimusta. Esimerkiksi katsauksissa ei huomioida taideterapian alan viimeisimpiä tutkimuksia, koska tarkastelun kohteena on taiteisiin osallistuminen nimenomaan kulttuurisena ja sosiaalisena toimintana. Taiteisiin osallistuminen voi kuitenkin synnyttää kokemuksia, joiden luonne voi kokijalle itselleen olla terapeuttinen.

Koska tämän kirjan ensisijaisena tarkoituksena on koota yhteen ja esitellä viimeisintä kansainvälistä tutkimusta populaarilla tavalla, puuttuu katsauksista tutkimusasetelmien laadun kriittinen arviointi, jota ei ollut mahdollista tehdä tähän julkaisuun liittyvän tehtävänannon puitteissa. Taiteisiin osallistumista käsittelevien vaikuttavuustutkimusten kriittiselle arvioinnille on kuitenkin tarvetta, koska sellaisia tutkimuksia käytetään yhä enemmän toimenpidesuosituksen ja päätöksenteon tukena Suomessa ja kansainvälisesti. Viime aikoina tutkijat ovat esittäneet kritiikkiä siitä, että taiteen vaikuttavuustutkimuksista esitetään usein liian yleisiä tai jopa virheellisiä johtopäätöksiä erityisesti popularisoiduissa teksteissä, joissa näkyy toisinaan myös poliittisia vaikuttamispyrkimyksiä.⁵⁵ Taiteen hyvinvointivaikutusten tutkimiseen liittyviä kysymyksiä tiedontuotannon näkökulmasta on käsitelty kriittisesti esimerkiksi ArtsEqualin ja Taikusydämen yhteisjulkaisussa.⁵⁶

55. Odendaal ym. 2016.

56. Laitinen 2017.

KIRJOITTAJAT

Filosofian maisteri *Liisa Laitinen* toimii projektisuunnittelijana Turun ammattikorkeakoulussa ja tutkimusavustajana Kulttuurin ja terveyden tutkimusyksikössä Turun yliopistossa. Hän on ArtsEqual-tutkimushankkeessa Arts, Health, Welfare and Care -tutkimusryhmän jäsen ja valtakunnallisen Taikusydän-tutkijaverkoston vetäjänä.

Kasvatustieteen tohtori, lastentarhanopettaja *Helena Malmivirta* toimii lehtorina ja tutkimusvastaavana Turun ammattikorkeakoulussa. Hänen tutkimusintresseihinsä kuuluu aktiivinen ikääntyminen.

Kasvatustieteen maisteri *Katja Sutela* toimii tohtorikoulutettavana ja sivutoimisena tuntiopettajana musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa Oulun yliopistossa. Hänen väitöskirjatutkimuksensa käsittelee erityisnuorten toimijuuden kehittymistä kehollisessa musiikillisessa toiminnassa. Hän on opettanut erityiskoulussa musiikkia kymmenen vuotta. Hänen tutkimusintressinsä keskittyvät erityismusiikkikasvatukseen ja kehollisuuden teorioihin. Sutela on tutkimusryhmän Arts@School tutkijakumppani ArtsEqual-hankkeessa.

Filosofian maisteri *Elise Vanhanen* toimii täydennyskoulutuspäällikkönä Turun ammattikorkeakoulussa. Hän on tohtorikoulutettavana (folkloristiikka) Turun yliopistossa. Väitöskirjan aiheena on taidelähtöisten menetelmien vaikutus ja vaikuttavuus työyhteisöissä kokemuskertomusten näkökulmasta tarkasteltuna.

Professori *Kai Lehikoinen* (PhD, MA Dist.) johtaa taidekasvatuksen tutkimuskeskus CERADA:a Taideyliopistossa. Hän on myös ArtsEqual-tutkimushankkeen varajohtaja ja Arts in Health, Welfare and Care -tutkimusryhmän vetäjä. Hän on äskettäin toimittanut yhteistyössä kaksi taiteellisia interventioita työelämässä käsittelevää kirjaa. Lisäksi hän on julkaissut taidetoiminnan oikeutusdiskursseista hoito- ja hoiva-alan ympäristöissä.

LÄHTEET

- Adams, J. & Owens, A. 2016. *Creativity and Democracy in Education. Practices and politics of learning through the arts*. Lontoo & New York: Routledge.
- Alkire, S. & Deneulin, S. 2009. "The Human Development and Capability Approach." Teoksessa *An Introduction to the Human Development and Capability Approach: Freedom and Agency*, toim. S. Deneulin & L. Shahani, 22–48. Lontoo & Sterling, VA: Earthscan.
- Allardt, E. 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: wsoy.
- Allardt, E. 1989. *An updated indicator system: having, loving, being*. Helsingin yliopiston sosiologian laitos: Työselostuksia, nro 48. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Anttila, E. 2003. *A Dream journey to the unknown: searching for dialogue in dance education*. Acta Scenica 14. Helsinki: Theatre Academy.
- Atkinson, D. 2011. *Art, equality and learning: pedagogies against the state*. Rotterdam: Sense Publishing.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. 1986. "The forms of capital." Teoksessa *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, toim. J. Richardson, 241–258. New York: Greenwood.
- Brandenburg, C von. 2012. "Taiteen hyödyntämisestä hyvinvoinnin edistämisessä. Teoksessa *Terveyttä kulttuurin ehdoilla: Näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen*, toim. M.-L. Honkasalo & H. Salmi. Turku: K&H-kustannus.
- Cavarero, A. 2000. *Relating Narratives: Storytelling and selfhood*. Lontoo & New York: Routledge.
- Collins, P. H. & Bilge, S. 2016. *Intersectionality*. Cambridge & Malden, MA: Polity.
- Crossick, G. & Kaszynska, P. 2016. *Understanding the value of arts & culture. The AHRC Cultural Value Project*. Lontoo: Arts and Humanities Research Council.
- Darsø, L. 2004. *Artful Creation – Learning-Tales of Arts-in Business*. Gylling: Narayana Press.
- Dewey, J. 2010. *Taide kokemuksena*. Suom. A. Immonen & J. S. Tuusvuori. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Eskelinen, T. 2007. "Kehitysetiikka." *Filosofia.fi: Portti filosofiaan*. Haettu 27.8.2017. <http://filosofia.fi/node/2691>.
- Freire, P. 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Suom. J. Kuortti. Toim. T. Tomperi. Tampere: Vastapaino.
- Gergen, K. 1999. *An invitation to social construction*. Lontoo & Thousand Oaks: Sage.
- Gielen, P. 2015. *The murmuring of the artistic multitude: global art, memory and post-fordism*. Third revised and expanded edition. Amsterdam: Valiz.
- Hannula, A. 2001. "Paulo Freire – kritiikin ja toivon pedagogi." *Niin & näin* 2: 64–70.

- Heinsius, J. & Lehikoinen, K., toim. 2013. *Training Artists for Innovation: Competencies for New Contexts*. Kokos 2. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Herne, K. 2013. ”Oikeudenmukaisuusteoria”. Teoksessa *John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa*, toim. Mäkinen, J. & Saxen, H, 23–52. Helsinki: Gaudeamus.
- Hogan, S. 2016. *Art therapy theories: a critical introduction*. Lontoo ja New York: Routledge.
- Honkasalo, M.-L. 2013. ”Kulttuuri, terveys ja hyvinvointi – millä ehdoilla yhtälö on mahdollinen?” Teoksessa *Turku 2011 - Tieteen Kulttuuripääkaupunki*, toim. J. Vahlo & S. Ruoppila, 121–143. Turku: Turku 2011 Säätiö
- Honkasalo, M.-L. & Laukkanen, A. 2015. ”Osallisuus ja yhteisöllisyys hyvinvointia edistämässä. Taiteen ja kulttuurin vaikuttavuuden arviointi EU-hankkeissa.” *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*. Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura ry. Verkkojulkaisu: 24–41.
- Hyypä M. T. 2010. ”How does cultural participation contribute to social capital and well-being?” Teoksessa *Healthy Ties*, toim. M. Hyypä, 43–54. Dordrecht: Springer.
- Jansson, S.-M. 2014. *Mittaanmattoman arvokasta? Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja -metodologioita*. Kokos-julkaisusarja 2/2014. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Jansson, S.-M. 2015. *Teatteri ja draama työn oppimismuotoina*. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 262. Käyttäytymistieteiden laitos. Helsingin yliopisto.
- Laiho, H. 2014 (2009). ”Taiteen etiikka.” *Filosofia.fi: Portti filosofiaan*. Haettu 30.8.2017. <http://filosofia.fi/node/4178#Autonomismi%20ja%20moralismi>.
- Laitinen, L. 2017. *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua*. Turku: TaikuSydän.
- Lehikoinen, K. & Pässilä, A. 2016. ”Johdanto.” Teoksessa *Taiteilija kehittäjänä: taiteelliset interventiot työssä*, toim. K. Lehikoinen, A. Pässilä, M. Martin & M. Pulkki, 7–33. Helsinki: Taideyliopiston teatterikorkeakoulu.
- Lehikoinen, K. & Rautiainen, P. 2016. *Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja*. ArtsEqual Policy Brief. 1/2016. Helsinki: ArtsEqual.
- Lehikoinen, K. 2014. *Tanssi sanoiksi: tanssianalyysin perusteita*. Kinesis 4. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.
- Lehtisalo, L. & Raivola, R. 1999. *Koulutus ja koulutuspolitiikka 2000-luvulle*. Porvoo, Helsinki, Juva: wsoy.
- Liikanen, H.-L. 2002. *Taide kohtaa elämän – Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa*. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- MacIntyre, A. 2007 (2001). *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Lontoo: Bloomsbury.
- Malin, M. 2011. ”Maahanmuuttajien terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät.” *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2): 201–213.

- Meadows, D. 2008. *Thinking in systems: a primer*. White River Junction, VT: Chelsea Green.
- Nieminen, K. & Sainio, E., toim. 2013. *"Ei tarvittukaan parasetamolialla" – Kuvauksia mentoroinnista ja taidetoiminnasta hoivassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Nussbaum, M. 2011. *Creating capabilities. The human development approach*. Cambridge, MA & Lontoo: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Odendaal, A., Levänen, S., & Westerlund, H. 2016. "Lost in translation? The allure of neuromyths in advocating the arts." *Equally Well -blogi*. <http://www.uniarts.fi/blogit/equally-well/lost-translation-allure-neuromyths-advocating-arts>
- Ojala, M. 2015. "Huono-osainen – kohteesta päämääräksi." *Sosiaalietiikka.fi*. Haettu 17.2.2015. <http://blogs.helsinki.fi/socialethics/2015/02/17/huono-osainen-kohteesta-paamaaraksi/>
- Opetusministeriö 2009. *Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina*. Opetusministeriön julkaisuja 57. Helsinki: Opetusministeriö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.
- Perttula, J. & Latomaa, T., toim. 2005. *Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Pirhonen, J. 2013. "Toimintamahdollisuudet vanhojen ihmisten pitkäaikaishoidossa." Martha C. Nussbaumin teoria etnografisen tutkimuksen valossa." *Gerontologia*, 2: 58–72.
- Putnam, R. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Pässilä, A. 2012. *Reflexive model of research-based theatre – processing innovation at the crossroads of theatre, reflection and practice-based innovation activities*. Acta Universitatis Lappeenrantaensis 492. University of Lappeenranta.
- Rajahonka, M. 2013. *Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen. Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus – caseja ja keinoja*. Selvitys. Helsinki: Aalto-yliopisto, Kauppakorkeakoulu, Pienyrityskeskus. Kolmas lähde. http://www.kolmaslahde.fi/images/stories/2013/kolmas_lahde_vuorovaikutuksessa_vaikuttamiseen.pdf
- Rawls, J. 1988. *Oikeudenmukaisuusteoria*. Suom. T. Pursiainen. Porvoo: WSOY.
- Rönkä, A.-L. (toim.). 2011. *Taide käy työssä: Taidelähtöisiä menetelmiä työyhteisöissä*. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu.
- Salmi-Nikander, K. 2006. "Tapahtuma, kokemus ja kertomus." Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, toim. O. Fingerroos, R. Haanpää, A. Heimo ja U.-M. Peltonen, 199–220. Helsinki: sks.
- Sen, A. 1999. *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, A. 2006. *Identity & Violence: The Illusion of Destiny*. Lontoo: Penguin Books.
- Suomen perustuslaki. Haettu 8.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- Taikusydan 2017. "Kulttuurihyvinvointi. Käsitteet." *Taikusydan-verkkosivut*. Haettu 15.9.2017. <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/>.

- Upright, B.C. 2004. "Social capital and cultural participation: spousal influences on attendance at arts events." *Poetics* 32(2): 129–143.
- Vesan, P. & Bizzotto G. 2011. "Quality of Life in Europe: Conceptual approaches and empirical definitions." *Walqing working paper* 2011.5. Moncalieri: WALQING Project.
- Vuyk, K. 2010. "The arts as an instrument? Notes on the controversy surrounding the value of art." *International Journal of Cultural Policy*, 16(2): 173–183.
- Väkevä, L. 2004. *Kasvatuksen taide ja taidekasvatus. Estetiikan ja taidekasvatuksen merkitys John Dewey'n naturalistisessa pragmatismissa*. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen yksikkö. Oulun yliopisto.
- Westerlund, H. 2002. *Bridging Experience, Action, and Culture in Music Education*. Studia Musica 16. Helsinki: Sibelius-akatemia.
- Westerlund, H., ym. 2016. *Taiteet, tasa-arvo ja hyvinvointi: katsaus kansainväliseen tutkimukseen*. Helsinki: ArtsEqual.
- White, T. R. & Hede, A.-M. 2008. "Using narrative inquiry to explore the impact of art on individuals." *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 38(1): 19–36.
- Yhdenvertaisuuslaki. Haettu 8.10.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>.

TAIDE, TAITEELLINEN TOIMINTA JA NUORTEN HYVINVOINTI

Taide tarjoaa nuorille vapaan tilan, jossa voi muun muassa purkaa negatiivisia tunteita turvallisesti, opetella sosiaalisia taitoja, tulla näkyväksi yhteisössään ja parantaa itsetuntemusta. Tämä katsaus keskittyy kotimaisiin ja kansainvälisiin tutkimuksiin, joissa tarkastellaan yhteisöllisen ja osallistavan taiteen vaikutuksia nuorilla. Erityisesti huomio on nuorissa, joiden katsotaan olevan haavoittuvassa asemassa, syrjäytymisvaarassa tai syrjäytyneitä. Katsauksessa pohditaan: Miten taide voi tukea nuorten fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia? Millä tavoin taide voi edistää sosiaalista osallisuutta ja vähentää sosiaalista eksklusiota? Millaisia nuorille tärkeitä taitoja taiteellisessa toiminnassa voi syntyä? Mikä taiteen tekemisen prosesseissa on erityislaatuista?

JOHDANTO

Nuorten kanssa toteutetun taidetoiminnan moninaisista positiivisista vaikutuksista nuorten fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin on runsaasti tutkimusnäyttöä. Tutkimuksissa taiteellisen toiminnan on havaittu mm. vaikuttavan positiivisesti nuorten itsetuntemukseen, itsetuntoon ja -luottamukseen¹, tukevan omien kykyjen ja vahvuuksien tunnistamista² sekä edistävän ajattelu- ja reflektiötaitojen kehittymistä³. Taidetoiminta voi tarjota nuorille hengähdystauon arjen paineista sekä vähentää stressiä ja ahdistuneisuutta⁴. Tutkimuksissa on todettu, että osallistuminen yhteisölliseen taidetoimintaan voi auttaa vähentämään sosiaalista isolaatio-

1. Esim. Siivonen ym. 2011; Wright ym. 2013; Averett ym. 2015; Cain ym. 2016; Duberg ym. 2016; Macpherson ym. 2016; McKinnon 2016; Miner-Romanoff 2016; Vilmilä 2016.

2. Esim. Duberg ym. 2016; Vilmilä 2016.

3. Ks. esim. Bowen ym. 2014; Vilmilä 2016.

4. Ks. esim. Aaron ym. 2011; Cain ym. 2016; Duberg ym. 2016; Miner-Romanoff 2016.

5. Ks. esim. Beaulac ym. 2011; Askins & Pain 2011; Wright ym. 2013; Wright ym. 2014; Averett ym. 2015; Cain ym. 2016; Duberg ym. 2016; Macpherson ym. 2016.
6. Askins & Pain 2011; Wright ym. 2013; Cain ym. 2016.
7. Ks. esim. Beaulac ym. 2011; Duberg ym. 2016.
8. Ks. esim. Siivonen ym. 2011; Cain ym. 2016; Duberg ym. 2016.
9. Ks. esim. Aaltonen ym. 2015.
10. Ks. esim. Cain ym. 2016; Elliott & Dingwall 2017; Vettrano ym. 2017.
11. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käytetään usein termiä **at-risk**.
12. Esim. Hanrahan & Banerjee 2017.
13. Ks. esim. Hughes 2013; Miner-Romanoff 2016.
14. Ks. esim. Duberg ym. 2016; Macpherson ym. 2016.
15. Ks. esim. Catterall 2012.
16. Ks. esim. Hughes 2013; Wright ym. 2013; Hanrahan & Banerjee 2017.
17. Ks. esim. Vettrano ym. 2017.
18. Ks. esim. Hughes 2013; Gallagher & Rodricks 2017.

ta sekä tukea erilaisten nuorten kykyä rakentaa positiivisia sosiaalisia suhteita. Taidetoiminta voi myös rohkaista nuoria osallistumaan tiiviimmin yhteisölliseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan.⁵ Yhteisöllisen ja osallistavan taiteellisen toiminnan on havaittu voivan tukea kulttuurista oppimista ja lisätä ymmärrystä niin omista kuin muiden uskomuksista, arvoista, kielestä ja tavoista.⁶ Tutkimuksissa on havaittu taiteellisen toiminnan voivan lisätä myös nuorten fyysistä aktiivisuutta, antavan energiaa ja voimaa⁷ sekä tuottavan iloa ja merkityksellisiä kokemuksia ja elämyksiä nuorten arkeen⁸.

Tässä tutkimuskatsauksessa tarkastellaan yhteisöllisen ja osallistavan taiteen vaikutuksia erityisesti nuorilla, joiden katsotaan olevan haavoittuvaisessa asemassa, syrjäytymisvaarassa tai syrjäytyneitä. Syrjäytyminen on terminä epä määräinen sekä laajalti kritisoitu, ja sitä on pidetty myös leimaavana.⁹ Syrjäytymisen, syrjään jäämisen tai syrjäytetyksi tulemisen taustalla voidaan tunnistaa esimerkiksi monenlaisia sosiaalisia, poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia tekijöitä.¹⁰ Katsauksessa tarkastelluissa tutkimuksissa termeillä¹¹ voidaan viitata esimerkiksi erilaisista syistä koulutuksen tai työelämän ulkopuolella oleviin nuoriin¹², nuoriin, jotka kuuluvat kriminaalihuollon piiriin,¹³ tai nuoriin, jotka kärsivät mielenterveysongelmista tai oppimisvaikeuksista¹⁴. Termeillä voidaan viitata myös esimerkiksi nuorten alhaiseen sosioekonomiseen asemaan tai taustaan¹⁵ sekä monin tavoin haastaviin elämäolosuhteisiin, joihin voi kuulua esimerkiksi köyhyyttä, kotiväkivaltaa ja päihteiden väärinkäyttöä¹⁶. Erityisen haavoittuvaisessa asemassa ovat nuoret, jotka kuuluvat syrjittyihin vähemmistöihin¹⁷ tai ovat vailla vakituista asuntoa¹⁸. Nuoret, jotka määritellään syrjäytyneiksi tai syrjäytymisvaarassa oleviksi, ovat erilaisissa elämäntilanteissa eläviä yksilöitä, jotka ovat jollain tapaa sosiaalisesti ulos suljettuja tai jotka kokevat jääneensä syrjään tai tullessa syrjäytetyiksi.

Katsauksessa tarkastellaan tutkimuksia, jotka on julkaistu vuosien 2010 ja 2017 välillä. Tarkastellut tutkimukset on toteutettu laadullisella, määrällisellä tai monimenetelmällisellä tutkimusotteella. Mukana tarkastelussa on myös systemaattisesti toteutettuja kirjallisuuskatsauksia. Katsaus ei

ole kattava, ja paljon aiheen kannalta relevanttia tutkimusta on jäänyt katsauksen ulkopuolelle. Tutkimuksissa tarkastelluista taiteenlajeista tai -aloista painotus tässä katsauksessa on visuaalisessa taidetoiminnassa sekä esittävässä taiteessa, erityisesti teatteri- ja draamatyöskentelyssä. Katsauksessa nostetaan esille erityisesti sitä, millä tavoin ja miksi taiteen on tutkimuksissa havaittu vaikuttavan, mikä taideprosesseissa on erityislaatuista ja millaisia taitoja nuoret voivat taide-toiminnassa aktivoida ja kehittää. Katsauksessa ei tarkastella taideterapian alan tutkimuksia tai taiteellisen toiminnan taloudellisia vaikutuksia¹⁹.

TAITEEN MERKITYS ITSETUNTEMUKSEN, ITSEILMAISUN JA TUNNETAITOJEN KEHITTÄMISESSÄ

Tutkimuksissa on havaittu taiteellisen toiminnan positiiviset vaikutukset nuorten itsetuntemuksen ja itseilmaisun kehittymiseen.²⁰ Taiteellinen toiminta voi tarjota turvallisen ja kannustavan ympäristön sekä uusia välineitä tutkia omia tunteita, ajatuksia ja kokemuksia, lisätä ymmärrystä niistä sekä tarjota uudenlaisia keinoja niiden ilmaisemiseen.²¹ Esimerkiksi tuoreessa brittitutkimuksessa²², jossa selvitettiin pitkäkestoiseen draamatyöskentelyyn osallistumisen vaikutuksia koulusta erotetuilla, haastavissa elämänolosuhteissa elävillä 15-21-vuotiailla nuorilla, nousi esiin draamatyöskentelyssä mahdollistuva turvallinen tila, aika ja mahdollisuus itsetutkiskeluun ja vapaaseen itseilmaisuuun. Laadullisessa pitkittäistutkimuksessa seurattiin kahden vuoden ajan nuorten osallistujien omiin elämäkokemuksiin pohjaavan teatteriesityksen valmistamista, harjoittelemista ja esittämistä. Osallistujat kokivat, että heidän oli draaman turvin mahdollista tutkia ja tuoda esiin omaa itseään, myös sellaisia asioita ja puolia itsestään, joita he eivät aikaisemmin olleet itsessään tunnistaneet tai uskaltaneet tuoda julki. Tutkimuksessa havaittiin, että draamatyöskentely ja roolit sekä suojaavat että vapauttavat osallistujia, jolloin jotain aiemmin piilossa pidettyä voidaan tuoda esiin ilman pelkoa paljastumisesta tai arvostelluksi tulemisesta.

19. Nuorten taidetoimintaan sijoitettujen panosten ja tulosten suhdetta talouden ja sosiaalisen pääoman näkökulmista on pyritty tarkastelemaan esimerkiksi SROI-analyysimenetelmän avulla. Ks. esim. Ikkäläinen 2014.

20. Ks. esim. Siivonen ym. 2011; Wright ym. 2013; Averett ym. 2015; Duberg ym. 2016; Macpherson ym. 2016; Miner-Romanoff 2016; Vilmilä 2016; Hanrahan & Banerjee 2017.

21. Ks. esim. Averett ym. 2015; Duberg ym. 2016; Miner-Romanoff 2016; Hanrahan & Banerjee 2017.

22. Hanrahan & Banerjee, 2017.

Tutkimuksissa on saatu viitteitä myös taiteellisen toiminnan positiivisesta vaikutuksesta nuorten tunnetaitojen kehittymiseen. Tutkimuksissa on havaittu, että yhteisöllinen taide-toiminta voi lisätä nuorten kykyä tunnistaa ja hallita mielialoja ja tunteita²³ sekä auttaa nuoria pärjäämään arjessa hankalien tunteiden, stressin ja vastoinkäymisten kanssa²⁴. Esimerkiksi mielenterveyteen liittyvistä haasteista, kuten masennuksesta ja ahdistuneisuudesta, kärsiville nuorille ryhmämuotoinen visuaalinen taidetoiminta on osoittautunut merkitykselliseksi keinoksi käsitellä itsenäisesti hankalia tunteita, jotka ovat usein vaikeasti puettavissa verbaaliseen muotoon.²⁵ Ryhmämuotoisen visuaalisen taiteen tekemisen on todettu mahdollistavan vaikeiden tunteiden työstämisen, ilmaisemisen ja hyväksymisen. Sen lisäksi sen on todettu voivan toimia väylänä kanavoida impulsseja, jotka aiemmin ovat johtaneet vahingolliseen käyttäytymiseen, kuten itsensä vahingoittamiseen.²⁶ Tutkimuksissa on havaittu, että taiteellisen toiminnan kautta pystytään purkamaan turvallisesti myös negatiivisia tunteita, kuten suuttumusta tai vihantunnetta. Nuoret itse ovat pohjineet, että mahdollisuus kanavoida tunteita taiteelliseen toimintaan tai taiteellisen toiminnan kautta on merkityksellistä myös siksi, etteivät tunteet tule esiin sellaisena negatiivisena käyttäytymisenä arjessa, jolla on seuraamuksia.²⁷

Taiteen välineellisyys, materiaalisuus ja fyysisuus nousevat nuorten taidetoimintaa käsittelevissä tutkimuksissa merkittävään rooliin.²⁸ Tutkimuksissa on havaittu, että taiteellinen toiminta voi toimia suojaavana ja etäännyttävänä; taide voi tarjota symbolista etäisyyttä tai metaforista suojaa omien ajatusten, kokemusten ja tunteiden tutkimiselle ja jakamiselle muiden kanssa.²⁹ Esimerkiksi teatteri- ja draamatyöskentelyssä roolit ja roolien ottaminen on tärkeä väline tai työkalu, jota haavoittuvaisessa asemassa olevat nuoret voivat käyttää monin tavoin, esimerkiksi paetakseen negatiivisia stereotyyppioita ja heille ulkoapäin annettuja negatiivisiksi koettuja rooleja tai tutkiakseen ja kokeillakseen erilaisia rooleja, identiteettejä ja käyttäytymistapoja.³⁰ Parhaimmillaan taiteellisessa toiminnassa voi syntyä tila, jossa on mahdollista hylätä ja kyseenalaistaa normaalit rutiinit, toimintatavat ja käyttäytymismallit sekä ko-

23. Ks. esim. Averett ym. 2015.

24. Ks. esim. Wright ym. 2013; Macpherson ym. 2016.

25. Macpherson ym. 2016.

26. Macpherson ym. 2016.

27. Ks. esim. Hanrahan & Banerjee 2017.

28. Ks. esim. Askins & Pain 2011; Siivonen ym. 2011; Känkänen & Rainio 2010; Känkänen 2013; Duberg ym. 2016; Vilmilä 2016; Vettraijo ym. 2017.

29. Ks. Känkänen & Rainio 2010; Känkänen 2013.

30. Ks. Elliott & Dingwall 2017; Hanrahan & Banerjee 2017.

keilla uusia asioita ilman epäonnistumisen pelkoa.³¹ Tällä on todettu voivan olla tärkeitä henkilökohtaisia ja sosiaalisia merkityksiä erityisesti haavoittuvaisessa asemassa oleville nuorille.³²

SOSIAALISTEN TAITOJEN JA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN HARJOITTELEMINEN TAITEELLISESSA TOIMINNASSA

Yhteisöllisen ja osallistavan taidetoiminnan on havaittu voivan aktivoida ja parantaa monin tavoin myös nuorten sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutustaitoja, kuten yhteistyötaitoja, kommunikaatio- ja neuvottelutaitoja sekä konfliktien ratkaisemiseen liittyviä taitoja.³³ Esimerkiksi Lasten ja nuorten säätiön Taidot elämään -hanketta tarkastelevassa etnografisesti toteutetussa kehittävässä tutkimuksessa³⁴ havaittiin, että ryhmämuotoisessa taidetyöskentelyssä saattaa syntyä tila, jossa nuorten on mahdollista kehittää mm. empatiakykyä, kuten muiden huomioimista, kunnioittavaa ja kannustavaa asennetta sekä vastuunottoa. Tutkimuksessa tarkasteltiin eri puolilla Suomea ns. nivelvaiheen koulutuksen yhteydessä toteutettavaa taideperustaista toimintaa. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen välissä oleville nuorille suunnatun ohjaavan ja valmistavan koulutuksen osana järjestetyissä taidetyöpajoissa opeteltiin esimerkiksi sirkustaitoja ja lyhytelokuvan tekemistä. Tutkimuksessa havaittiin, että vuorovaikutuksen kehittymisen kannalta merkityksellistä oli esimerkiksi nuorten uskallus irrottautua omista ajattelu- ja toimintatavoista sekä erilaisten roolien ottamisen mahdollisuus, mikä antoi nuorille mahdollisuuden myös säädellä osallistumisensa astetta. Yhdessä tekeminen ja yhteiseen tavoitteeseen pyrkiminen oli nuorille taidetoiminnassa merkityksellistä; yhteisen suunnan löytäminen toiminnassa, kokemus koko ryhmän sitoutumisesta yhteiseen toimintaan ja ryhmään kuulumisen kokemus olivat tärkeitä.

Taiteellinen toiminta ja erityisesti taiteen ryhmä- ja prosessikeskeiset työskentelytavat voivat luoda erityisen kontekstin yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa toteutetussa tutkimuksessa³⁵, jossa tarkasteltiin 14 viikkoa kestänyttä ryhmämuotoista de-
vising-teatteriprojektia, havaittiin, että taidetoiminnassa osal-

Ryhmätyöskentely taiteessa opettaa empatiakykyä.

31. Elliott & Dingwall 2017; Hanrahan & Banerjee 2017; Lambert ym. 2017.

32. Ks. esim. Elliott & Dingwall 2017.

33. Ks. esim. Siivonen ym. 2011; Wright ym. 2013; Wright ym. 2014; Averett ym. 2015.

34. Vilnilä 2016.

35. McKinnon 2016.

listujat oppivat sekä kehittämään uusia yhteistyön tapoja että luomaan yhdessä sovittuja järjestyssääntöjä. Devising-työskentelylle ominaista on se, että esitykseen tuotetaan materiaalia prosessimuotoisesti yhdessä tekemällä, ilman valmista käsikirjoitusta. Devising-työskentelyssä, jossa teatteriryhmällä ei ollut yhtä ohjaajaa tai ryhmän johtajaa, nuoret oppivat hyödyntämään toisiaan positiivisina resursseina, kuten antamaan, ottamaan vastaan ja pyytämään palautetta toisiltaan. Tutkimuksessa havaittiin, että nuorten asenteet myös muilta saatua kritiikkiä kohtaan muuttuivat prosessin aikana. Aikaisemmin muilta saadun kritiikin vastaanottaminen pelotti nuoria, ja se koettiin arvioksi heidän omista rajoituksistaan. Draamatyöskentelyssä, jossa nuorilla on mahdollisuus turvallisessa ympäristössä kokeilla, tehdä uudelleen ja myös epäonnistua, kritiikkiin alettiin prosessin edetessä suhtautua tärkeänä osana yhteisen toiminnan kehittämistä.

Taidetoiminnassa yhteyden luominen muihin, vuorovaikutus ja kommunikaatio ovat verbaalisen lisäksi mahdollisia myös non-verbaalisin keinoin.³⁶ Esimerkiksi Isossa-Britanniassa toteutetussa tutkimuksessa³⁷, jossa tarkasteltiin nuorten kanssa toteutettua ryhmämuotoista visuaalista taideprojektiä, havaittiin taidetoiminnan materiaalisuuden ja fyysisyyden merkitys vuorovaikutuksen syntymisessä. Osallistavassa toimintatutkimuksessa selvitettiin, millä tavoin taiteellinen toiminta voi mahdollistaa merkityksellisen vuorovaikutuksen syntymisen sellaisten kulttuurisesti erilaisista taustoista tulevien nuorten välillä, joiden ryhmät asuinalueella eivät olleet tekemisissä toistensa kanssa. Tarkastellessaan taidetoimintaan sisältyvää mahdollisuutta luoda tilaa, jossa vuorovaikutusta voi syntyä, tutkijat havaitsivat vuorovaikutuksen perustuvan erityisesti taiteen materiaaliin käytäntöihin. Taideprojektin alussa kontaktia ja kommunikaatiota nuorten välillä alkoi syntyä visuaaliseen taidetoimintaan tarvittavien taidetarvikkeiden, kuten maalien ja siveltimien, jakamisen ja käyttämisen yhteydessä. Materiaalien jakaminen sekä edellytti että sai aikaan vuorovaikutusta nuorten välillä, ja samassa tilassa työskentelevien nuorten oli opeteltava neuvottelemaan taidetarvikkeiden käytöstä keskenään. Taideprojektin edetessä

36. Ks. esim. Askins & Pain 2011; Macpherson ym. 2016.

37. Askins & Pain 2011.

nuorten keskinäinen yhteys rakentui myös heidän työstämien-
sä taideteosten kautta. Nuoret kysyivät toisiltaan neuvoa esi-
merkiksi maalien sekoittamiseen sekä taidetoimintaan liitty-
viin tekniikoihin. Myös teosten teemat herättivät keskustelua
ryhmässä, ja yhteisiä kiinnostuksen kohteita alkoi nousta esiin.
Tutkijat havaitsivat, että prosessin aikana nuorten välinen
vuorovaikutus lisääntyi ja muuttui. Koetuista eroavaisuuksis-
ta huolimatta nuoret tekivät samaa asiaa ja jakoivat fyysisen
ympäristön, taiteen materiaalit ja materiaaliset käytännöt.

ERILAISUUDEN YMMÄRTÄMINEN JA ARVOSTAMINEN

Taiteellinen toiminta voi saada aikaan, edistää ja vaalia vuo-
rovaikutusta myös sellaisten ihmisten tai ihmisryhmien välil-
lä, jotka eivät aikaisemmin ole olleet tekemisissä keskenään.³⁸
Taiteellinen toiminta voi lisätä ymmärrystä vieraista ihmisistä
ja asioista sekä auttaa muuttamaan ennakkokäsityksiä itses-
tä, muista ihmisistä tai ihmisryhmistä.³⁹ Esimerkiksi yhdys-
valtalaisessa tutkimusprojektissa⁴⁰ havaittiin, että vankilassa
olevien nuorten kanssa toteutettu taidetoiminta voi vaikuttaa
positiivisesti laajemman yhteisön jäsenten asenteisiin nuoria
kohtaan. Käynnissä olevassa Voices from Inside -tutkimuspro-
jektissa tarkastellaan vankilassa olevien nuorten kanssa toteu-
tetun visuaalisen taideprojektin vaikutuksia. Taideprojektissa
nuoret opettelivat visuaalisen taiteen menetelmiä, valmistivat
taideteoksia ja myivät teoksiaan yleisölle avoimessa huutokau-
passa, jonka tuotot nuoret saivat suunnata itse valitsemaansa
hyväntekeväisyyskohteeseen. Tutkimuksessa todetaan, että
taidenäyttelyyn ja huutokauppaan osallistuneesta yleisös-
tä suuren osan asenne nuoria kohtaan ja käsitys nuorista oli
muuttunut. Tilastojen ja median luoman kuvan sijaan taide-
näyttelyyn osallistuneen yleisön oli mahdollista nähdä nuoret
ihmisinä ja taitavina toimijoina, joilla on myös annettavaa yh-
teisölle ja joiden tulevaisuus näyttää toiveikkaalta. Lisäksi nu-
oret nähtiin taidenäyttelyyn osallistumisen jälkeen rankaisun
sijaan pikemminkin kuntoutuksen, tuen ja hoidon tarvitsijoina.

Tutkimuksissa on havaittu, että yhteisöllinen taidetoiminta
voi lisätä erilaisuuden ja moninaisuuden hyväksymistä sekä

Taidenäyttelyn
yleisö näki
vankilanuoret
taitavina toimijoina,
joilla oli toivoa.

38. Ks. esim. Askins & Pain
2011; Beaulac ym. 2011;
Wright ym. 2013.

39. Ks. esim. Askins & Pain
2011; Wright ym. 2013;
Miner-Romanoff 2016.

40. Miner-Romanoff 2016.

auttaa ennakkoluulojen, ennakoasenteiden ja stereotyyppioi- den haastamisessa.⁴¹ On havaittu, että esimerkiksi draama- työskentelyssä roolien ja roolien ottamisen avulla voidaan konkreettisesti tutkia toiseutta tai toisena olemista. Erilaisia rooleja ottamalla nuoret pystyvät vaihtamaan näkökulmaa ja saavat kokemuksia toisen asemaan asettumisesta.⁴² Tai- detyöskentelyssä nuorille voi mahdollistua turvallinen, avoin ja dynaaminen tila monin tavoin esittää ja kehollistaa moni- naisuutta⁴³ sekä haastaa ja muuttaa totuttuja ajattelu-, käyt- täytymis- ja toimintamalleja⁴⁴. Esimerkiksi koulukontekstissa draamatyöskentelyn on todettu voivan luoda ilmapiirin, joka sallii erilaisuuden ja monimuotoisuuden sekä mahdollistaa muutoksen. Voidaan kyseenalaistaa ja vastustaa esimerkiksi vallitsevia diskursseja, käytäntöjä ja normeja, kuten normatii- visia ja rajoittavia sukupuolirooleja.⁴⁵

OSALLISTUMINEN JA OSALLISUUS YHTEISÖSSÄ JA YHTEISKUNNASSA

Tutkimuksissa on todettu, että yhteisöllinen ja osallistava taidetoiminta voi antaa nuorille mahdollisuuden reflektoida omaa elämäänsä ja omaa rooliaan lähiyhteisössä tai yhteis- kunnassa laajemmin.⁴⁶ Taiteellisessa toiminnassa heikossa asemassa olevat nuoret voivat myös tutkia ja lisätä ymmär- rystä yhteiskunnallisista olosuhteista, kuten niistä sosiaalisista, kulttuurisista, materiaalisista, taloudellisista, poliittisista, rakenteellisista tekijöistä sekä diskursseista, jotka vaikuttavat heihin itseensä ja heidän elämäänsä.⁴⁷ Esimerkiksi yhdysval- talaisessa etnografisessa tutkimuksessa⁴⁸, jossa selvitettiin teatterintekoprosessissa syntyvää ymmärrystä vallasta ja eriarvoisista valtdynamiikoista, havaittiin, että nuorten kä- sitykset yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta ja omasta roo- listaan sosiaalisen muutoksen agenttina muuttuvat prosessin myötä. Tutkimuksessa havaittiin, että erityisesti luottamuk- sellinen omakohtaisten kokemusten ja tarinoiden jakaminen teatteriryhmässä rakensi nuorten ymmärrystä sosiaalisesta syrjinnästä, eriarvoisuudesta ja muutoksen tarpeesta. Kun erilaisista taustoista tulevat nuoret tunnistivat ryhmäläisten

41. Esim. Beaulac ym. 2011; Wright ym. 2013.

42. Elliott & Dingwall 2017.

43. Lambert ym. 2017.

44. Esim. Nelson 2011; Wright ym. 2013; McKinnon 2016; Lambert ym. 2017.

45. Ks. esim. Preston 2011; Lambert 2017.

46. Esim. Nelson 2011; Wright ym. 2013; Gallagher & Rodricks 2017.

47. Esim. Nelson 2011; Preston 2011; Gallagher & Rodricks 2017.

48. Nelson 2011.

jakamista tarinoissa toistuvia syrjinnän ja sarron teemoja, he alkoivat myös huomata, että asiat, joita he olivat pitäneet omina henkilökohtaisina ongelmina ja haasteinaan, olivat luonteeltaan yhteiskunnallisia. Teatteriprojektin aikana nuoret saivat myös kokemuksia vallasta ja toimijuudesta sekä kehittivät ymmärrystä kollektiivisen toiminnan merkityksestä sosiaalisen muutoksen edistämiseksi.

Taiteellisessa toiminnassa nuoret voivat myös tutkia ja tunnistaa erilaisia vaihtoehtoisia keinoja, selviytymisstrategioita ja resursseja, joita heillä on käytössään tai joihin heillä on pääsy. Tuoreessa kanadalaisessa soveltavan teatterin menetelmiä hyödyntävässä tutkimuksessa⁴⁹, joka toteutettiin yhdessä asuntolassa asuvien kodittomien nuorten kanssa, havaittiin, että esimerkiksi improvisointi sekä ajatteleva ja toimiminen rooleissa voivat nostaa esiin nuorten käytettävissä olevia pääomia ja resursseja. Taiteellisessa toiminnassa esiin nousevat pääomat tai resurssit, kuten sosiaaliset verkostot ja niissä syntyvä tieto, voivat paitsi lisätä nuorten kykyä selvittää ja pärjätä arjessa ja erilaisissa yhteiskunnan instituutioissa ja systeemeissä myös toimia niiden kritiikkinä sekä lisätä ymmärrystä siitä, miten marginalisoidut nuoret ymmärtävät niitä ja asemaansa niissä omien kokemustensa kautta.

Yhteisöllinen taidetoiminta voi myös vähentää nuorten kokemusta irrallisuudesta tai eristäytyneisyydestä ja edistää kiinnittymistä yhteisöön ja yhteiskuntaan. Taidetoiminnassa nuori voi saada tärkeän kokemuksen kuulumisesta johonkin itseä suurempaan.⁵⁰ Esimerkiksi australialaisessa laadullisessa tutkimuksessa⁵¹, jossa tarkasteltiin osallistavan taiteen projektien vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien ja syrjään jääneiden nuorten elämään, huomattiin taidetoiminnan positiivinen merkitys nuorten vuorovaikutukseen oman lähiyhteisönsä kanssa. Taidetoiminta lisäsi nuorten yhteisöllistä osallistumista sekä tuki nuorten toimijuutta ja toimijuuden tunnetta. Yhteisöllisessä taidetoiminnassa nuoret pystyivät myös pohtimaan omia arvojaan, päätöksiään sekä käyttäytymisensä ja toimintansa seurauksia. Tutkimuksessa havaittiin, että taiteelliseen toimintaan osallistuminen sai aikaan muutoksia myös nuorten toiminnassa: esimerkiksi riskialtis käyt-

51. Wright ym. 2013.

49. Gallagher & Rodricks 2017.

50. Esim. Wright ym. 2013; Duberg ym. 2016; Macpherson ym. 2016; Hanrahan & Banerjee 2017.

täytyminen, kuten väkivalta ja laittomaan toimintaan osallistuminen, väheni.

Tutkimuksissa tulee esiin se, miten merkityksellistä nuorille on, että he voivat tulla positiivisessa valossa näkyväksi yhteisössään ja antaa jotain takaisin yhteisölle.⁵² Esimerkiksi Yhdysvalloissa toteutetussa tutkimuksessa⁵³, jossa tarkasteltiin syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa toteutetun yhteisöllisen visuaalisen taideprojektin vaikutuksia, merkitykselliseksi nousi nuorten mahdollisuus osallistua oman asuinalueen viihtyisyyden lisäämiseen. Esimerkiksi muraalien eli kookkaiden seinämaalauksen tekeminen julkisiin tiloihin antoi nuorille kokemuksen siitä, että he voivat paitsi tulla näkyväksi taiteensa kautta myös omalla toiminnallaan parantaa asuinalueensa visuaalista ilmettä ja siten ilahduttaa ja olla hyödyksi muille asukkaille. Julkisen taiteen tekeminen ja taiteen julkinen esittäminen voivat olla nuorille tapa tulla näkyväksi ja antaa yhteisölle positiivinen kuva nuorista ja heidän toiminnastaan. Taidetoiminta voi saada aikaan myös positiivisia muutoksia yhteisössä; nuorten lisäksi myös yhteisö voi monin tavoin hyötyä taidetoiminnasta.⁵⁴

Tutkimuksissa on havaittu tilastollinen yhteys taiteisiin osallistumisen ja taiteellisen toiminnan sekä aktiivisen kansalaisosallistumisen välillä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa toteutetussa pitkittäistutkimuksessa⁵⁵ on todettu tilastollinen yhteys lapsuus- ja nuoruusajan runsaan taidetoimintaan osallistumisen sekä yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen välillä. Tutkimuksessa aineistona käytettiin neljää laajaa kansallista tietokantaa, joiden pohjalta analysoitiin lapsuuden ja nuoruuden taideosallistumisen ja akateemisten sekä sosiaalisten saavutusten välistä suhdetta. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, millaisia mahdollisia vaikutuksia intensiivisellä taideosallistumisella voi olla erityisesti niihin nuoriin, joiden sosioekonominen tausta on alhainen. Sosioekonomiselta taustaltaan alimpaan neljännekseen kuuluvien nuorten runsaan taideosallistumisen sekä esimerkiksi äänestämiskiivisyyden, vapaaehtoistyön tekemisen ja koulu- tai paikallispolitiikkaan osallistumisen välillä havaittiin tutkimuksessa tilastollisesti merkitsevä yhteys.⁵⁶

52. Ks. esim. Averett ym. 2015; Miner-Romanoff 2016.

53. Averett ym. 2015.

54. Averett ym. 2015; ks. myös Miner-Romanoff 2016.

55. Catterall ym. 2012.

56. Tutkimuksessa havaittiin merkitsevä tilastollinen yhteys lisäksi heikossa sosioekonomisessa asemassa olevien nuorten ja nuorten aikuisten varhaisen taideosallistumisen ja taideharrastuneisuuden sekä paremman koulumenestyksen välillä.

LOPUKSI

Kansainvälisen tutkimuksen perusteella on vahvaa näyttöä siitä, että yhteisöllinen ja osallistava taide vaikuttaa positiivisesti haavoittuvaisessa asemassa olevien nuorten hyvinvointiin, sosiaaliseen osallistumiseen ja sosiaaliseen osallisuuteen sekä yhteisöön ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Myös positiivisten vaikutusten pitkäaikaisuudesta on saatu viitteitä⁵⁷. Nuorten taidetoimintaa tarkastelevissa tutkimuksissa kuitenkin todetaan taiteen vaikutusten olevan kontingenteja; esimerkiksi yksilölliset, materiaaliset, kulttuuriset, rakenteelliset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen, millaisia vaikutuksia taiteellisella toiminnalla voi olla ja millaisia merkityksiä taiteelliseen toimintaan liitetään.⁵⁸ Tutkimuksissa on tullut ilmi, että taiteen positiivisten vaikutusten syntyminen on riippuvainen myös useista taideprojektien toteuttamiseen ja taideprosesseihin liittyvistä tekijöistä, kuten esimerkiksi nuorten mahdollisuudesta vaikuttaa toiminnan sisältöihin ja prosesseihin sekä osallistua päätöksentekoon. Tutkimuksissa on myös huomattu, että nuorten taidemakujen huomioiminen on toimintaa järjestettäessä tärkeää; jotta nuoret tulevat mukaan ja sitoutuvat toimintaan, taidetoiminnan täytyy olla nuorille kulttuurisesti relevanttia.⁵⁹

Tutkimuksissa on lisäksi tuotu esiin, ettei taidetoiminta automaattisesti tai aina toimi sosiaalisia eroja kaventavana tai saa aikaan toivottua muutosta. Haavoittuvaisessa asemassa olevien nuorten kanssa toteutetuilla taideprojekteilla voi olla myös negatiivisia tai ristiriitaisia vaikutuksia, jotka olisi syytä tunnistaa ja ottaa huomioon toimintaa suunniteltaessa ja järjestettäessä. Tutkimuksissa on havaittu esimerkiksi taideprojektien päättymiseen liittyvät haasteet.⁶⁰ Taideprojektien päättymisen voidaan kokea surullisena ja ahdistavanakin, ja projektin päättymiseen voi liittyä jopa hylätyksi tulemisen kokemuksiä.⁶¹ Kun haavoittuvaisessa asemassa olevien nuorten kanssa toteutetaan taideprojekteja, liittyy projektien kesto ja jatkuvuuteen sekä toiminnan aloittamiseen ja päättämiseen monia eettisiä kysymyksiä, jotka on tärkeää huomioida toimintaa suunniteltaessa. Kokonaisten taideprosessien tutkiminen

Taidetoiminnan täytyy olla nuorille kulttuurisesti relevanttia.

57. Wright ym. 2014.

58. Ks. esim. Hampshire & Mathijsse 2010; Rimmer 2012; Wright ym. 2013.

59. Ks. esim. Rimmer 2012; Daykin ym. 2012; Cain ym. 2016.

60. Wright ym. 2013; Hanrahan & Banerjee 2017; Vettrano ym. 2017.

61. Ks. esim. Wright ym. 2013; Hanrahan & Banerjee 2017.

onkin erityisen tärkeää, jotta toimintaa ja palveluja voidaan kehittää eettisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväällä tavalla. Lisätutkimusta tarvitaan myös esimerkiksi niistä mekanismeista, joiden kautta positiiviset vaikutukset syntyvät nuorilla, jotka ovat erityisen tuen tarpeessa.

Kuten tutkimuksissa tuodaan esiin, nuoret pääsevät osallisiksi taiteelliseen toimintaan liittyvistä tai sen kautta saatavista hyödyistä ainoastaan silloin, kun he pääsevät osallisiksi taiteista ja pääsevät osallistumaan taidetoimintaan. Tutkimuksissa on kuitenkin myös huomattu, että ne nuoret, jotka ovat jo ennestään sosiaalisesti aktiivisia ja joiden vanhemmat kannustavat toimintaan, osallistuvat taidetoimintaan eniten ja tavoittavat taidepalvelut parhaiten.⁶² On olemassa jopa riski, että taidetoiminnalla vahvistetaan tai lisätään sosiaalista eriarvoisuutta, mikäli hyödyt kertyvät epätasaisesti niille, joilla on jo ennestään runsaasti taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista pääomaa⁶³. Tämä tulisi huomioida taidepalveluja suunniteltaessa: miten saadaan tavoitettua ja mukaan toimintaan ne nuoret, jotka ovat vaarassa jäädä kaikkien palvelujen ulkopuolelle ja jotka erityisesti hyötyisivät toiminnasta? Lisätutkimusta tarvitaan sellaisten esimerkiksi taloudellisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden tunnistamiseksi, jotka voivat olla osallistumisen esteenä nuorille, jotka ovat eri tavoin haavoittuvaisessa asemassa tai syrjään jääneitä.

62. Ks. esim. Forrest-Bank ym. 2016.

63. Ks. Hampshire & Mattheyses 2010.

LÄHTEET

- Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. "Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä." *Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 84*. Haettu 24.4.2017. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf>.
- Aaron, R. E., Rinehart, K. L. & Ceballos, N. A. 2011. "Arts-based interventions to reduce anxiety levels among college students." *Arts & Health* 3(1): 27-38.
- Askins, K. & Pain, R. 2011. "Contact zones: participation, materiality, and the messiness of interaction." *Environment and Planning D: Society and Space* 29(5): 803-821.
- Averett, P., Crove, A. & Hall, C. 2015. "The youth public arts program: interpersonal and intrapersonal outcomes for at-risk youth." *Journal of Creativity in Mental Health* 10(3): 306-323.
- Beaulac, J., Kristjansson, E. & Calhoun, M. 2011. "'Bigger than hip-hop?' Impact of a community-based physical activity program on youth living in a disadvantaged neighborhood in Canada." *Journal of Youth Studies* 14(8): 961-974.
- Bowen, D. & Greene, J. & Kisida, B. 2014. "Learning to think critically: a visual art experiment." *Educational Researcher* 43(1): 37-44.
- Cain, M., Lakhani, A. & Istvandity, L. 2016. "Short and long term outcomes for culturally and linguistically diverse CALD. and at-risk communities in participatory music programs: A systematic review." *Arts & Health* 8(2): 105-124.
- Catterall, J. S., Dumais, S. A. & Hampden-Thompson, G. 2012. *The arts and achievement in at-risk youth: findings from four longitudinal studies*. National Endowment for the Arts. Research Report #55.
- Daykin, N., De Viggiani, N., Pilkington, P. & Moriarty, Y. 2012. "Music making for health, wellbeing and behaviour change in youth justice settings: a systematic review." *Health Promotion International* 28(2): 197-210.
- Duberg, A., Möller, M. & Sunvisson, H. 2016. "'I feel free': Experiences of a dance intervention for adolescent girls with internalizing problems." *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* 11(1): 1-14.
- Elliott, V. & Dingwall, N. 2017. "Roles as a route to being 'other': drama-based interventions with at-risk students." *Emotional and Behavioural Difficulties* 22(1): 66-78.
- Forrest-Bank, S., Nicotera, N., Bassett, D.M. & Ferrarone, P. 2016. "Effects of an Expressive Art Intervention with Urban Youth in Low-Income Neighborhoods." *Child & Adolescent Social Work Journal* 33(5): 429-441.
- Gallagher, K. & Rodricks, D. 2017. "Performing to understand: cultural wealth, precarity, and shelter-dwelling youth." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 22(1): 7-21.
- Hampshire, K. R. & Matthijsse, M. 2010. "Can arts improve young people's wellbeing? A social capital approach." *Social Science & Medicine* 71(4): 708-716.

- Hanrahan, F. & Banerjee, R. 2017. "It makes me feel alive': the socio-motivational impact of drama and theatre on marginalised young people." *Emotional and Behavioural Difficulties* 22(1): 35–49.
- Hughes, J. 2013. "Queer choreographies of care: a guided tour of an arts and social welfare initiative in Manchester." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 18(2): 144–154.
- Ikäläinen, P. 2014. *Olen tullut vähän rohkeammaksi. Talous ja sosiaalinen pääoma Kotkan Nuorisoteatterissa*. Tutkimuksia ja raportteja 127. Kotka: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.
- Känkänen, P. & Rainio, A. P. 2010. "Suojassa, mutta näkyvissä – taidelähtöinen toiminta osallisuuden rakentajana lastensuojelussa." *Nuorisotutkimus* (4): 4–20.
- Känkänen, P. 2013. *Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa: kohti tilaa ja kokemuksia*. Tutkimus 109. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lambert, K., Wright, P., Currie, J. & Pascoe, R. 2017. "Desiring machines and nomad spaces: neoliberalism, performativity and becoming in senior secondary drama classrooms." *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 38(2): 197–208.
- Macpherson, H., Hart, A. & Heaver, B. 2016. "Building resilience through group visual arts activities: Findings from a scoping study with young people who experience mental health complexities and/or learning difficulties." *Journal of Social Work* 16(5): 541–560.
- McKinnon, J. 2016. "Breaking bad habitus: using devised performance to challenge students' perceptions of themselves as students." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 21(4): 535–550.
- Miner-Romanoff, K. 2016. "Voices from inside: the power of art to transform and restore." *The Journal of Correctional Education* 67(1): 58–74.
- Nelson, B. 2011. "I made myself": playmaking as a pedagogy of change with urban youth." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 16(2): 157–172.
- Preston, S. 2011. "Back on whose track? Reframing ideologies of inclusion and misrecognition in a participatory theatre project with young people in London." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 16(2): 251–264.
- Rimmer, M. 2012. "The participation and decision making of 'at risk' youth in community music projects: an exploration of three case studies." *Journal of Youth Studies* 15(3): 329–350.
- Siivonen, K., Kotilainen, S., & Suoninen, A. 2011. *Iloa ja voimaa elämään: nuorten taiteen tekemisen merkitykset Myrsky-hankkeessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.
- Vettraino, E., Linds, W. & Jindal-Snape, D. 2017. "Embodied voices: using applied theatre for co-creation with marginalised youth." *Emotional and Behavioural Difficulties* 22(1): 79–95.
- Vilmilä, F. 2016. "Elämäntaitojen äärellä. Taidetyöpaja nuorten elämäntaitojen vahvistajana." *Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja* 102. Haettu 14.3.2017. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/elamantaitojen_aarella.pdf.

- Wright, P., Davies, C., Haseman, B., Down, B., White, M. & Rankin, S. 2013. "Arts practice and disconnected youth in Australia: Impact and domains of change." *Arts & Health* 5(3): 190–203.
- Wright, R., Alaggia, R. & Krygsman, A. 2014. "Five-year follow-up study of the qualitative experiences of youth in an afterschool arts program in low-income communities." *Journal of Social Service Research* 40(2): 137–146.

TAIDE, TAIDETOIMINTA JA NIIDEN VAIKUTUKSET IKÄÄNTYNEIDEN HYVINVOINTIIN

Vanhuuteen kuuluu kokemustietoa ja tarinoita – taide rakentaa niille näkyvyyttä. Taide luo tiloja, menetelmiä ja välineitä itsen ja toisen kohtaamiselle: se luo osallisuutta, mahdollisuutta vaikuttaa, tulla kuulluksi ja olla merkityksellinen. Tämä tutkimuskatsaus tarkastelee kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia taiteisiin osallistumisen vaikutuksista ikäihmisiin. Niissä taide näyttäytyy moniulotteisena mahdollisuutena työstää ikääntymisen ja vanhuuden taitoa. Taiteen tekemisen voidaan nähdä vahvistavan joustavaa käyttäytymistä ja emotionaalisuutta sekä tukevan sellaisten strategioiden haltuun ottamista, jotka auttavat selviytymään myöhempien ikävuosien elämäntilanteiden muutoksissa. Taiteissa opittu siirtyy elämän käytänteisiin ja tuottaa hyvinvointia: asioiden toisin näkemistä, kykyä ratkaista ongelmia, osaamisen ja merkittävyyden tunnetta, elämän tavoitteellisuutta sekä sosiaalisen yhteenkuuluvaisuuden vahvistumista. Näillä nähdään tutkimusten mukaan olevan vaikutusta ikäihmisten hyvinvointiin eri ulottuvuuksiin.

JOHDANTO

Laajat tutkimuskatsaukset¹ osoittavat, että taideinterventioihin osallistuminen ja niissä rakentuvat taiteen kokemukset vaikuttavat merkittävästi ikäihmisen hyvinvointiin ja terveyteen, kun ikääntymistä tarkastellaan tuottavuuden, merkityksellisyyden ja itselle miellyttävän elämänvaiheen näkökulmista. Osallistuminen ryhmissä toteutettavaan musiikkiin,

1. Wilson, Bungay, Munn-Giddins & Boyce 2016; Wake-ling & Clark 2015; Noice, Noice & Kramer 2014; Noice & Noice 2013; McLean 2011; Liddle ym. 2013; Castora-Binkley, Noelker, Prohaska & Satariano 2010.; Skingley & Vella Burrows 2010; Skingley, De'Ath & Napleton 2016; Stuckey & Nobel 2010

Vastapäisen sivun kuva:
Kalle Kallio

kuvataiteen, tanssin, näyttämötaiteen, kirjallisuuden tai käsityön toimintaan näyttäisi sekä laadullisen että määrällisen tutkimustiedon mukaan edistävän ikääntyvien yli 60-vuotiaiden 1) kognitiivista kyvykkyyttä (muisti, uusien asioiden oppiminen, itsetunto, identiteetti), 2) sosiaalisten suhteiden tuomaa rikkautta (yhteisöön kuuluminen, merkityksellisyys, yhdessä oppiminen), 3) taiteesta ja taidetoiminnassa oppimista sekä taiteen ymmärtämistä (taiteen alueet, taiteen tekemisen menetelmät ja välineet), 4) rohkeutta kohdata uusia haasteita, 5) myönteistä suhtautumista tuleviin vuosiin ja 6) oman äänen kuulluksi tulemistä².

TAIDE HYVINVOINNIN LÄHTEENÄ ERI KONTEKSTEISSA

Koponen³ kuvaa tutkimusartikkelissaan vuoden 2011 Euroopan kulttuuripääkaupungin Turun kaupungin tutkimus- ja kehitysprojektia Cultural plans for senior citizens. Projektin tavoitteena oli parantaa pitkäaikaissairaanhoitossa olevien vanhusten elämänlaatua tuomalla yksilöllistä luovaa taidetoimintaa osaksi hoivaa ja hoitoa. Kulttuurisuunnitelmia laadittiin kehittävän työn metodilla osana ikäihmisten palvelusuunnitelmia, jolloin hoitohenkilökunnan perinteisessä hoitotyössä alettiin huomioida ikäihmisten kulttuurisia tarpeita. ESR-rahoitteinen Hymykuopat-hanke tuotti yhteistyössä kolmannen sektorin taideyhdistysten kanssa sisällöt kulttuurisuunnitelmiin, jotka oli tehty vanhuksille yksilöllisesti: musiikkia, kuvataidetta, nukketeatteria, teatteria, runoutta, tanssia ja elokuvia. Laadullinen aineistoanalyysi ja seuranta osoittivat, että yksilöllisesti suunnitellut taidehetket ja tapahtumat saivat aikaan positiivista vaihtelua päivän kulkuun. Vanhukset kokivat itsensä merkityksellisiksi eivätkä vain hoidon kohteiksi. Heidän itsetuntonsa ja sosiaalinen pääomansa vahvistuivat, mikä näkyi lisääntyneenä hyvinvointina. Kehittämistyön aikana hoitajien kirjaamiskäytänteet muuttuivat aiempaa kuvailevammiksi, ja he kirjoittivat muun muassa siitä, miten vanhukset olivat osallistuneet taidetoimintaan. Taiteilijoille ja hoitohenkilökunnalle järjestettiin yhteistä koulutusta, jolloin ymmärrys taiteesta ja taiteen tekemisestä rakentui henkilö-

Vanhukset kokivat itsensä merkityksellisiksi eivätkä vain hoidon kohteiksi.

2. Wakeling & Clark 2015; Liddle, Parkinson & Sibbritt 2013; Moody & Phinney 2011

3. Koponen, Honkasalo & Rautava 2017.

kohtaisena kokemuksena. Kulttuurisuunnitelmissa vanhuksat saivat päättää heille mieluisista asioista.

Myös Wilsonin ja muiden⁴ kliiniseen hoitoympäristöön sijoittuvassa tutkimusartikkelissa ”Healthcare professionals’ perceptions of the value and impact of the arts in healthcare settings: A critical review of the literature” tarkasteltiin hoitohenkilöstön asenteita taiteen käyttöön hoitoympäristössä ja lisäksi taiteen vaikutuksia hoitohenkilöstöön. Suurin osa hoitohenkilöstöstä näki, että taide (musiikin kuuntelu, visuaaliset taiteet, lukeminen, luova kirjoittaminen ja tanssi) vaikuttaa potilaiden terveyteen ja hyvinvointiin, esimerkiksi vähentää stressiä ja kiputiloja, tuottaa positiivista mielialaa ja parantaa unen laatua. Taiteen todettiin edistävän potilaiden ja henkilökunnan välistä kommunikaatiota, auttavan raportointikuvauksissa ja vahvistavan vuorovaikutusta. Artikkelissa todettiin, että henkilökunnan työhyvinvointi lisääntyi, heidän stressinsä ja uupumuksensa väheni ja mielialansa oli positiivinen, potilas-hoitajasuhde vahvistui, työilmapiiri parani ja yleinen hyvinvointi lisääntyi.

Castora-Binkleyn ja muiden⁵ tutkimusartikkelissa on tarkasteltu 2205:tä julkaisua, joissa raportoitii osallistavan taiteen vaikutuksia ikäihmisten terveyteen; näistä 11 artikkelia täytti tieteelliseen näyttöön perustuvat ehdot. Yhdessä näistä tutkijat kuvaavat mm. kuvataiteiden ja edelleen piirtämisen ja maalaamisen ohjelmaa *Memories in the making*⁶. Taitelijan ohjaamiin strukturoituihin hyvinvointia edistäviin aktiviteetteihin (ajankohtaiset tapahtumat, sanaleikit, käsityöt) osallistuneita dementiaa sairastavia vanhuksia havainnoitiin kahdessa eri päiväkeskuksessa (n = 12) samalla toistettavalla havaintomittarilla. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että ohjelmaan osallistumisen aikana osallistujissa havaittiin tilastollisesti merkitsevän suuria muutoksia positiivista hyvinvointia mittaavan indikaattorin viidellä alueella, kuten kiinnostuneisuuden, keskittyneisyyden, iloisuuden, negatiivisuuden, surullisuuden, itsetunnon ja normaalin olemisen tilassa. *Memories in the making* -ohjelma soveltui hyvin dementoituneiden vanhusien hyvinvoinnin edistämiseen. Tärkeänä nähtiin tutkimuksen pitkäkestoisuus ja toteutuneiden interventioiden ajallinen kes-

4. Wilson, Bungay, Munn-Giddings & Boyce 2016, 90-101.

5. Castora-Binkley, Noelker, Prohaska & Satariano 2010, 354.

6. Kinney & RentzA. 2005.

to sekä tiheys. Tiedon ajatellaan olevan hyödyllinen tutkijoille ja virkamiehille, jotka määrittelevät tarvittavien resurssien määrää ja kestoja uusien näyttöön perustuvien empiiristen tutkimusten toteuttamiseksi.

Rose ja Lonsdale⁷ tutkivat vapaa-ajan aktiviteetteja, jotka edistivät ikäihmisten sosiaalista vuorovaikutusta, informaalia oppimista ja kognitiivista ponnistelua, joilla oli todettu olevan vaikutusta ikäihmisten kognitiiviseen kyvykkyyteen ja hyvinvointiin. Käyttäytymistieteiden ja psykologian viitekehykseen pohjautuvassa osallistavan kuvataiteen tutkimusprojektissa ”Painting place: re-imagining landscapes for older people’s subjective wellbeing”⁸ tutkittiin maalaamisen aikaansaamia vaikutuksia ikäihmisten hyvinvointiin. Maalaamisen kehyksenä käytettiin Bourriaud’n⁹ kehittämää relaatioestetiikan (relational aesthetics) käsitettä. Käsitteellä on vahva yhteys moderniin taiteeseen, jossa taiteen tekemisessä korostetaan sen prosessimaisuutta, performatiivisuutta, avoimuutta, sosiaalista kontekstia, joihin sitoutuen on mahdollista vahvistaa luovaa ajattelua ihmisten välisessä dialogissa. Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineiston hankintamenetelminä olivat haastattelut, osallistujien täydentämät kyselyt, päiväkirjat, videotallenteet sekä äänitteet. Syväanalyysin teemoiksi rakentuivat 1) osallistujien maalaamisen maisemien uudelleen tulkinta ja tulkinnan aikaansaamat vaikutukset omaan toimintaan ja identiteettiin, 2) maalaamisen rooli ja merkitys perhesiteiden vahvistamisessa ja 3) relaatioestetiikan terapeuttinen hyöty.

Rosen ja Lonsdalen¹⁰ mukaan osallistuminen maalaamiseen vahvisti osallistujien persoonallista ja sosiaalista identiteettiä ja omanarvontunnetta. Luovuutta edistävässä turvallisessa ympäristössä ja toista kunnioittavassa ilmapiirissä saattoi kohdata toiset avoimesti ja luottavaisesti, jolloin oli mahdollista ilmaista itseään ja tunteitaan itselle ominaisella tavalla. Tämä puolestaan vaikutti terapeuttisesti osallistujien emotionaaliseen hyvinvointiin. Tuloksissa korostui erityisesti sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys. Sosiaalinen osallisuus vahvisti itseluottamusta ja sitoutumista toisiin ja loi uskoa kohdata uusia haasteita. Maalauksiin kätkeytyt paikat silloittivat menneisyyden ja nykyisyyden toisiinsa, ja maalausten fyysisyys

7. Rose & Lonsdale 2010.

8. Rose & Lonsdale 2016, 60-64.

9. Bourriaud 2010.

10. Rose & Lonsdale 2010, 63-64.

toimi siltana menneisyyteen. Muistin, paikan ja mielikuvituksen yhdistävä kokonaisuus, jossa tapahtuva emotionaalinen reaktio saa aikaan yhteyden menneisyyden paikkoihin ja sen materialisoituminen maalaamisessa, vaikuttaa terapeuttisesti ikäihmisten hyvinvointiin.

Couldingin¹¹ tutkimuksen ”How can contemporary art contribute toward the development of social and cultural capital for people aged 64 and older” tavoitteena oli tutkia, miten kuvataidegalleriavierailujen aikana käytävät fasilitoidut ryhmäkeskustelut vahvistivat osallistujien sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Kolmessa eri galleriassa järjestettyihin ohjattuihin tapaamisiin osallistui 19 henkilöä, jotka eivät olleet aiemmin aktiivisia kulttuurin kuluttajia. Osallistujat haastateltiin ennen ja jälkeen jokaista galleriavierailua fokusryhmähaastattelumetodilla hyvinvointivaikutusten selville saamiseksi. Seuranta-haastattelut toteutettiin kahden vuoden kuluttua vierailuista. Muistelu taidekuvien tarkastelun yhteydessä vaikutti merkityksellisesti sosiaaliseen ja kulttuuriseen pääomaan. Kulttuurinen pääoma rakentui taidekuvien tarkastelussa, ja osallistujien, taidegallerian henkilökunnan ja tutkijoiden sosiaalinen vuorovaikutus vahvisti sosiaalista pääomaa. Myös Moodin ja Phinneyn¹² tutkimuksen ”A community-engaged art program for older people: fostering social inclusion” tulokset osoittivat sosiaalisen osallisuuden ja sosiaalisen pääoman vahvistumisella olevan yhteyttä ikäihmisten hyvinvointiin.

Noicen ja muiden¹³ artikkeli ”Participatory arts for older adults: a review of benefits and challenges” on kooste ikäihmisille suunnatun osallistavan taiteen tutkimusartikkeleista, joissa yhdistyvät käsitteet taide, hyvinvointi ja ikäihmiset. 521 artikkelista analysoitiin tarkemmin 31 artikkelia, jotka tarkastelivat tanssia, luovaa kirjoittamista, musiikkia, teatteria ja visuaalisia taiteita. Kun tarkasteltiin taiteen hyvinvointivaikutuksia, osallistava taide ymmärrettiin aktiivisena osallistumisena taideinterventioihin eri taiteen aloilla. Analysoiduista artikkeleista oli valtaosin löydettävissä positiivisia tuloksia aivojen kognitiivisten ja affektiivisten alueiden aktivoitumisesta ja sen myönteisestä vaikutuksesta elämänlaatuun. Lähes kaikkien kognitiivisten toimintojen muutosten todettiin olevan sa-

11. Goulding 2012, 1009.

12. Moody & Phinney 2011.

13. Noice, Noice & Kramer 2014.

mansuuntaisia kuin aivoteorioissa kuvatut muutokset aivojen plastisuudessa ja kognitiivisessa varannossa.

Noicen ja Noicen¹⁴ teatterin alueelle suunnatussa tutkimuksissa tavoitteena oli vahvistaa terveiden ikääntyneiden kognitiivista toimintakykyä ja samalla vähentää dementian riskitekijöitä. Kontrolloitujen koeasetelmien (RCT) mukaiset tutkimustulokset osoittivat toistuvasti merkittävää näyttöä siitä, että neljä viikkoa kestäväällä tavoitteellisella harjoitusohjelmalla voidaan saada aikaan kumuloituvaa muutosta muistin, ymmärtämisen, luovuuden sekä ongelmanratkaisun taidoissa. Tutkijat¹⁵ kehittivät tutkimustulostensa pohjalta hoivakotien aktiviteettien ohjaajille teatteriohjauksen mallin ja tutkivat siinä teatteriohjauksen ja ikäihmisten teatterin tekemisen interventiota. Tutkimus toteutettiin neljässä eri hoivakodissa Chicagon lähialueilla, missä teatteriharjoituksiin osallistui yhteensä 115 ikäihmistä iältään 68–95-vuotiaita. Ohjaajana toimi joko hoivakodin aktiviteetti-ohjaaja, jolla ei ollut aiempaa koulutusta, tai koulutettu teatteritaiteen opettaja paikallisesta yliopistosta. Interventiota (kestoltaan 70 minuuttia) toteutettiin kaksi kertaa viikossa neljän viikon ajan. Satunnaisotannan perusteella valitut hoivakodin asukkaat ohjattiin joko koeryhmään tai kontrolliryhmään. Heidän kanssaan tehtiin tutkimuksen alkuvaiheessa ja tutkimuksen lopussa sekä toiminnallista että kognitiivista kykyä mittaavat testit. Tutkimus osoitti, että sekä ammatillisesti koulutetun teatteriohjaajan että lyhyen koulutuksen käyneen aktiviteetti-ohjaajan neljän viikon ajan toteuttamat teatteri-interventiot soveltuivat hoivakodin asukkaille ja saivat aikaan samankaltaisia positiivisia muutoksia ikäihmisten arjen toiminnoissa.

Wakeling ja Clark¹⁶ tutkivat Lontoossa toteutettua Retired not tired -ohjelmaa. Ohjelma tarjosi viikoittain ammatillisesti pätevän tanssijan ja laulajan ohjaamia tunteja yli sadalle 60 vuotta täyttäneelle. Tutkimuksen kohteena olivat odottamattomat hetkelliset menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden väliset yhteydet, jotka ilmenivät osanottajien taidetoimintojen aikana. Näitä ”somaattisesti merkityksellisiksi”¹⁷ kutsumiaan hetkiä he tarkastelivat kokemuksellisuutta ja käytäntöä painottavista näkökulmista, joiden he ajattelivat puolestaan tuo-

14. Noice & Noice 2013.

15. Noice, Noice 2013.

16. Wakeling & Clark 2015, 7–34.

17. Johnson 2008.

van uudenlaista sisältöä henkilökohtaisen hyvinvoinnin määrittelyyn. Tutkimus kohdentui ohjelman kahteen ryhmään: luovaan tanssin ryhmään (dance for health) ja musiikkia ja tanssia integroivaan ryhmään (all singing all dancing). Dance for health -sessioissa keskityttiin luovaan liikkeeseen, jossa tavoitteena oli vahvistaa ikääntyvän kehon liikkuvuutta. Tavoitteelliset singing all dancing -sessiot sisälsivät luovan liikkeen ja äänen yhdistäviä harjoituksia. Fenomenologiseen lähestymistapaan perustuvassa tutkimuksessaan tutkijat havaivat osallistujia kuudentoista kuukauden ajan osallistumalla viikoittain kumpaankin ryhmään ja keskustelemalla vapaamuotoisesti taideryhmien osallistujien kanssa. Lisäksi aineistonkeruuseen osallistuivat yhtäaikaaisesti toteutuneen Dance diary -projektin vapaaehtoiset työntekijät, jotka haastattelivat osallistujia ja nauhoittivat Dance for health -ryhmän osallistujien taidekokemuksia viikoittain. Taidetoimintaan osallistuminen herätti sarjan voimakkaita yhteyksiä todellisen ja kuvitellun menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille. Tutkijat jakoivat yhteydet kolmeen kategoriaan: 1) muistamiseen tarkoituksellisenä ja menneisyyttä jäsentävänä, 2) aistihavaintoihin, joita taiteisiin osallistuminen herätti menneisyyden hetkistä ja tapahtumista, ja 3) virtuaaliseen minään (virtual self), eri taiteisiin osallistumisesta syntyneeseen ja merkityksiä täynnä olevaan tulevaisuuskuvaan itsestä.

Wakeling ja Clark¹⁸ viittaavat John Deweyn (1925) *Experience and Nature* -teokseen ja toteavat Deweyn tavoin, että taiteen hyvinvoinnin vaikutusten määrittely painottuu edelleen vuosisadan jälkeenkin taiteen välineellisiin arvoihin ja määrälliseen näyttöön taiteen vaikuttavuudesta. Taiteen vaikuttavuutta arvioitaessa tulisikin tutkijoiden mukaan tuoda näkyväksi taiteen laadullisuutta kuvaavaa näyttöä, kuten henkilökohtaisia kertomuksia ja taidetoiminnan (tanssi, musiikki, kuvataide, runot) tuloksia sellaisenaan omassa muokkaamattomassa muodossaan. Sekä laadullisten että määrällisten arviointimenetelmien tasapainoinen lähestymistapa tuo näkyväksi sen, miten rikkaita ovat ne kokemukset, joita osanottajat osallistavasta taidetoiminnasta saavat, ja miten niistä koitua hyöty kumuloituu.

18. Wakeling & Clark 2015, 7-34.

Taiteen voi nähdä vanhenemisen taidon kehkeytymisen paikkana.

Tiina Pusan¹⁹ väitöskirja tarkastelee eläkkeellä olevien taidetoimintaa kokemuksellisesta (fenomenologisesta) näkökulmasta. Tutkimuksessa tarkastellaan taiteen ja vanhuuden välisiä merkityksiä ja erityisesti sitä, miten vanheneminen ja taide ilmenevät yksilön kokemuksessa. Tutkimus kiinnittyy ja rajautuu taiteen ja vanhuuden välisiin merkityssuhteisiin, ja sen lähtökohtana on yksilön kokemus vanheneminen ja taide. Taiteen tekemisessä ihmisen ajattelu ja fyysinen toiminta yhdistyvät ja synnyttävät aistisen kokemuksen, joka samalla antaa ihmiselle mahdollisuuden havahtua niin sosiaalisesti kuin eettisesti. Ne merkitykset, jotka ovat taiteen kokemuksessa, eivät ole Pusan²⁰ mukaan sanoin kuvattavissa. Pusa puhuu ikäihmisten taidekasvatuksesta ”harmaana taiteena”, jonka tehtäväksi hän ehdottaa osallisuuden, sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman vahvistamisen. Ikäihmisen taidekasvatuksessa tunnustetaan oppijat yksilöinä, joiden identiteeteissä vaikuttavat monet erot, kuten sukupuoli, ikä, yhteiskuntaluokka, etninen tausta ja seksuaalinen suuntautuminen sekä motivaatio. Moninaisesti ilmenevä vanhuus edellyttää myös moninaista käsitystä taiteesta, jossa tilanteen ja yksilön tarpeet ja taustat tulevat huomioituiksi. Tekijyydellä ja toimijuudella voi päästä osalliseksi taiteen symbolisesta pääomasta, jolloin kaikkien ei tarvitse olla taiteilijoita. Harmaa taide olisikin näin kypsävien ihmisten taidetta tai heitä käsittelevää taidetta, jossa on kaikki mahdollisuudet ja joka pitää kiinni tekemisestä juuri tekemisen itsensä vuoksi. Taiteen voi nähdä vanhenemisen taidon kehkeytymisen paikkana. Taiteessa tekeminen ja ajattelu kulkevat rinnakkain ja sisäkkäin ja taito kehittyy ajan kuluessa, jolloin eläkkeellä olo ei näyttäydy harmaana.

Malmivirta²¹ tarkasteli taidekasvatuksen alaan kuuluvassa tutkimuksessaan aivoterveysten ja taiteen yhteyksiä ikäihmisille suunnatussa ”Taiteesta ja kulttuurista avaimia aivoterveyteen” -projektissa. Projektiin osallistuneet tuottivat visuaalisia kertomuksia elämänsä merkityksellisistä hetkistä yhdistelemällä muun muassa kuvataidetta, sanataidetta ja valokuvaa. Malmivirta havaitsi tällaisten kertomuksen antavan osallistujille mahdollisuuden rakentaa uudestaan tarinoita omasta menneisyydestään, mikä puolestaan näytti

20. Pusa 2012, 246-247.

19. Pusa 2012.

21. Malmivirta 2016.

vahvistavan osallistujien identiteettiä ja elinikäistä oppimista. Tutkimus toteutettiin kahden eri ryhmän (vastaajia 15) kanssa, joiden osallistujat olivat yli 65-vuotiaita. Tutkimus- ja kehitystyössä koeltiin aiemmin väitöstutkimuksessa²² kehitettyä taiteen ja sosiaalisen yhdistävää taidepedagogiikkaa, jossa yhdistyvät deweyläinen pragmatistinen taidekasvatus, means-ends-toiminta ja sosiokulttuurinen oppimisen teoria.²³

Yksilö- ja ryhmähaastatteluilla, videotallenteilla ja havainnoinnilla kerättyä aineistoa analysoitiin narratiivista metodologiaa käyttäen. Analyysissä taiteen nähtiin olevan psykologinen kieli²⁴, jonka avulla on mahdollista rakentaa uudenlaisia merkityksiä ja näkökulmia menneisyyden tapahtumiin ja luoda tältä pohjalta uutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ryhmän jäsenten kanssa. Taidetoimintaan osallistuneille käytetyt taiteen muodot ja tekniikat olivat uusia, ja taidetta tehdessään he oppivat uutta. Taiteen tekeminen muutti totuttuja toiminta- ja ajattelutapoja²⁵. Osallistujat oppivat uutta tavassa nähdä, tuntea ja kohdata toinen sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, mikä puolestaan loi uudenlaista myönteistä ymmärrystä menneestä ja rakensi samalla uutta siltaa tulevaisuuteen²⁶.

Vahvimmin tulokset korreloivat aivoterveyttä kuvaavaan reserviteoriaan²⁷, jonka mukaan toiminnan tulee olla haasteellista ja monimutkaista sekä mahdollistaa sosiaalista vuorovaikutusta, jolloin aivojen käyttämätön resurssi pääsee käyttöön. Taidetoimintaan osallistuneet olivat itselleen vieraalla maalla, reunalla²⁸, rohkeita ja tulevaan ennakkoluulottomasti tarttuvia. Tavoitteisella means-ends-toimintaan perustuvalla taidekasvatuksella ja taidepedagogiikalla luotiin tilaa elinikäiselle oppimiselle. Aiemmin koeteltu taidepedagogiikka osoittautui toimivaksi kehykseksi ikäihmisten taidetoiminnalle.

LOPUKSI

Tähän selvitykseen valituissa 49 artikkelissa tutkittiin niitä hyvinvointivaikutuksia, joita taide tuottaa ikäihmisille. Tutkimukset osoittavat, että osallistumalla aktiivisesti tavoitteelliseen ja riittävän haasteelliseen taidetoimintaan voi edistää kognitiivista toimintakykyä. Tanssin, musiikin, teatterin tai

22. Malmivirta 2011; 2015

23. Tässä sosiaalinen käsitteellä tarkoitetaan sosiaalisen työn näkökulmasta ihmisen omien voimavarojen, toimintamahdollisuuksien ja autonomian vahvistamista ja tarvittavan sosiaalisen tuen kohdistamista elämäntilanteisiin. Ks. esim. Honkakoski 2017, 24–25.

24. Vygotsky 1934/1986

25. Dewey, 1934/1980.

26. Wakeling & Clark 2015

27. Nussbaum 2011; Kramer 2004

28. Eisner 2002.

visuaalisen taiteen moniaistisesti herättelevät tekemisen ja vastaanottamisen muodot saavat aikaan keskittymisen ja oppimisen prosesseja, joilla näyttäisi olevan yhteys elämäntapaan ja kykyyn elää itsenäisesti pidempään. Merkitystä näyttäisi olevan myös sillä, että taiteen muoto on itselle mieluisa ja tekeminen on haasteellista sekä omia totuttuja rajoja rikkovaa. Merkityksellisenä koetaan sellainen sosiaalinen konteksti, johon osallistuminen on helppoa ja joka tapahtuu lähiyhteisössä. Tärkeänä nähdään, että taidetoiminnan ohjaaja on koulutettu ja ammattinsa osaava. Viikoittain toteutuneiden taideinterventtioiden todettiin ehkäisevän yksinäisyyttä, jolloin yksinäisyyteen liittyvien negatiivisten tunteiden vaikutus väheni. Tutkimukset osoittivat myös selvää myönteistä yhteyttä taiteen ja positiivisen identiteetin välillä. Niiden ikäihmisten minäkuvassa, jotka osallistuivat tanssin, musiikin ja teatterin interventioihin, havaittiin positiivista muutosta. Myönteinen minäkuva on vähemmän herkkä stressille ja edesauttaa vastoinkäymisten torjumisessa. Maalaamisella, tanssilla, musiikin kuuntelulla, soittamisella, laulamisella, tarinoiden kertomisella ja kirjoittamisella sekä valokuvien katsomisella todettiin olevan yhteyttä aivojen eri alueiden aktivoitumiseen ja joustavana säilymiseen.

Lähes kaikissa tarkastelluissa tutkimusartikkeleissa tuodaan esille tarve tutkia lisää sekä taiteen ja hyvinvoinnin että taiteen ja aivoterveysten yhteyttä. Oleellisena nähtiin tutkijoiden ja taidetoiminnan ohjaajien tai taiteilijoiden tiivis yhteistyö, jotta tutkimukseen perustuva taiteen vaikuttavuus saadaan näkyväksi. Tutkimusartikkeleissa todetaan myös, että subjektiivinen yksilöllinen kokemustieto, jonka on saanut aikaan taidetoimintaan osallistuminen, kuvaa taiteen vaikuttavuutta samalla vakavuudella kuin määrälliset biologista ja fyysistä mittaustietoa tuottavat tutkimukset.

LÄHTEET

- Bourriard, N. 2002. *Relational Aesthetics*. Käänn. Simon Pleasance & Fronza Woods. Paris: Les Presses du Reel.
- Castora-Binkley, M., Noelker, L., Prohaska, T. & Satariano, W. 2010. "Impact of arts participation on health outcomes for older adults." *Journal of Aging, Humanities & the Arts* 4(4): 352–367.
- Dewey, J. 1934/1980. *Art as Experience*. New York, NY: Pedigree Books.
- Eisner, E. W. 2002. *The Arts and the Creation of Mind*. Harrisonburg: VA: Yale University Press.
- Goulding, A. 2016. "Painting place: Re-imagining landscapes for older people's subjective well-being." *Health & Place* 40 (2016) 58–65.
- Honkakoski, A. 2017. *Taiteen ja sosiaalisen työn rajalla: kohtauspaikkana draama*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 209. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Johnson, M. 2008. *The meaning of the body: aesthetics of human understanding*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Kinney, J. M. & Rentz, C. A. 2005. "Observed well-being among individuals with dementia: memories in the making, an art program, versus other structured activity." *American Journal of Alzheimer's Disease & Other Dementias* 20, 4.
- Koponen, T., Honkasalo, M.-L. & Rautava, P. 2017. "Cultural plan model: integrating cultural and creative activities into care units for elderly." *Arts & Health. An international Journal for Research, Policy and Practice* 1–7.
- Kramer, A. F.; Bherer, L.; Colcombe, S. J.; Dong, W. & Greenough, W. T. 2004. "Environmental influences on cognitive and brain plasticity during aging." *Review Article in Journal of Gerontology; Medical Sciences* 59(9): 940–957.
- Liddle, J. I. M., Parkinson, L. & D. W. Sibbrit. 2013. "Purpose and pleasure in late life: Conceptualising older women's participation in art and craft activities." *Journal of Aging Studies* 27(4): 330–338.
- Malmivirta, H. 2011. Taide siltana sosionomiksi kasvamiselle. Toimintatutkimus taide- ja ilmaisuaineiden kehittämisestä postmodernin taidekasvatuksen suuntaan Oulun seudun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa vuosina 2001–2004. Acta Universitatis Tamperensis 1629. Tampere: Tampere University Press.
- Malmivirta, H. 2015. "Taideoppiminen ja ammattikasvatus – pedagoginen malli vai uusi oppimisen paradigma?" *Ammattikasvatuksen aikakauskirjan erikoisnumero*, toim. S. Mahlamäki-Kultanan & R. Meriläinen, 17–28. Helsinki: OKKA-säätiö.
- Malmivirta, H. 2016. "Double meaning of art, art education and art pedagogy." *Journal of health Sciences* 3(1): 3–14.
- McLean, J. 2011. *An evidence review of the impact of participatory arts on older people*. Edinburgh: MHF. Haettu 30.3.2017 [http://baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2011/04/Evidence Review.pdf](http://baringfoundation.org.uk/wp-content/uploads/2011/04/Evidence%20Review.pdf)
- Moody, E. & Phinney, A. 2012. "A community-engaged art program for older people: fostering social inclusion." *Canadian Journal on Aging / La Revue canadienne du vieillissement* 31(1): 55–64.

- Noice, T., Noice, H. & Kramer, A. F. 2014. "Participatory arts for older adults: a review of benefits and challenges." *Gerontologist* 54(5): 741-743.
- Noice H. & Noice T. 2013. "Extending the reach of an evidence-based theatrical intervention." *Experimental Aging Research* 39(4): 398-418.
- Nussbaum, P. D. 2011. "Brain health: bridging neuroscience to consumer application." *Generations: Journal of the American Society on Aging* 35(2): 6-12.
- Pusa, T. 2012. *Harmaa taide. Taiteen ja vanhuuden merkityssuhteita.* Aalto-yliopiston julkaisusarja doctoral dissertations 89/2012. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu, taiteen laitos.
- Rose, E. & Lonsdale, S. 2016. "Painting place: Re-imagining landscapes for older people's subjective wellbeing." *Health & Place* 40: 58-65.
- Skingley, A. & Vella Burrows, T. 2010. "Therapeutic effects of music and singing for older people and singing for older people." *Nursing Standard* 24(19): 35-41
- Skingley, A., De'Ath, S. & Napleton, L. 2016. "Evaluation of Edna: arts and dance for older people." *Working with Older People* 20(1): 45-56.
- Stuckey, H. & Nobel, J. 2010. "The connection between art, healing and public health: a review of current literature." *American Journal of Public Health* 100(2): 254-263.
- Wakeling, K. & Clark, J. 2015. "Beyond health and well-being: transformation, memory and the virtual in older people's music and dance." *International Journal of Aging and Later life* 9(2): 7-34.
- Wilson, C., Bungay, H., Munn-Giddins, C. & Boyce, M. 2016. "Healthcare professionals' perceptions of the value and impact of the arts in healthcare settings: a critical review of literature." *International Journal of Nursing Studies* 56: 90-101.
- Vygotsky, L. S. 1934/1986. *Thought and language.* Käänn. A. Kozulin. Cambridge: Harvard University Press.

TAITEISIIN OSALLISTUMISEN HYVINVOINTIVAIKUTUKSET JA MAAHANMUUTTAJAT

Ulkomailta Suomeen muuttaneiden määrä on lisääntynyt viime vuosina. Maahanmuuttajan on usein vaikeaa asettua suomalaiseen yhteiskuntaan. Erityisesti alussa uuden kielen ja kulttuurin opettelu voi ottaa voimille ja olo tuntua yksinäiseltä. Silloin myös syrjäytymisen uhka on suuri. Taiteisiin osallistuminen tarjoaa maahanmuuttajille monenlaisia mahdollisuuksia tutustua suomalaiseen kulttuuriin. Se tarjoaa myös vahvasti elämyksellisiä tapoja oppia kieltä, tutustua uusiin ihmisiin, rakentaa kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja integroitua yhteiskuntaan. Taiteisiin osallistumisen vaikutuksista maahanmuuttajiin on olemassa yllättävän vähän tutkimusta. Tämä tutkimuskatsaus tarkastelee neljän tutkimusartikkelin valossa taiteisiin osallistumisen suhdetta maahanmuuttajan identiteettiin, paikkaan kuulumiseen, kansalaisuuteen, näkyväksi tulemiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen.

JOHDANTO

Ihmiset liikkuvat maailmalla enemmän kuin koskaan aiemmin. Suomeen saapui maahanmuuttajia vuonna 2016 noin 39 000 henkilöä. Turvapaikkaa Suomesta haki vuonna 2016 noin 5 500 henkilöä eli kuudesosa poikkeuksellisen vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden määrästä. Tuolloin Suomeen saapui väkilukuun suhteutettuna neljänneksi eniten turvapaikanhakijoita EU-maista. Maahanmuuttovirasto teki viime vuonna 28 208 turvapaikkapäätöstä, joista myönteisiä oli 27 %. Kiintiöpakolaisia Suomeen otetaan vuosittain noin 750

Vastapäisen sivun kuva:
Uupi Tirronen

Kotouttaminen
on arjen
kansalaisuuden
rakentamista.

henkilöä.¹ Syynä maahanmuuttoon on usein pakottava tarve jättää kotimaa sodan tai vainon takia. Maahanmuuttajalla on myös usein traumaattisia kokemuksia menneisyydessään. Sopeutuminen uuteen maahan, kulttuuriin, kieleen ja ilmastoon on haasteellista.

Maahanmuuttajien reitit työelämään tai koulutukseen ovat pitkiä ja sisältävät usein tyhjäkäyntiä, päällekkäisyyksiä ja epätarkoituksenmukaisia opintoja. Valtion kotouttamisohjelmassa vuosille 2016–2019 pyritään eri toimenpitein nopeuttamaan ja sujuvoittamaan kotouttamisprosessia ja pääsyä koulutukseen ja työelämään. Ohjelman tavoitteena on muun muassa lisätä kulttuurien välistä vuorovaikutusta ja maahanmuuttajien osallisuutta taide- ja kulttuuritoiminnan avulla. Tavoitteeseen pyritään kohdentamalla kulttuurin hankerahoitusta tukemaan yhteisöllistä ja luovaa taidetoimintaa eri aloilla. Voidaan myös ajatella, että kotouttaminen on arjen kansalaisuuden rakentamista. Käsite arjen kansalaisuus liittyy kaikkiin kansalaisuuden ulottuvuuksiin, mutta erityisesti niihin oikeuksiin, jotka tarjoavat erilaisia osallisuuden ja kuulumisen mahdollisuuksia sekä kokemuksia arjessa toistuvista tilanteista. Käsite ohjaa analyysia yksilöiden tasolta instituutionaaliseen tasolle; kyseessä on lähinnä yksilöiden, yhteisöjen ja julkisen vallan välisistä suhteista.²

Maahanmuuttajien hyvinvointiin vaikuttavat sosiaalisten ja sosioekonomisten tekijöiden lisäksi erityiset maahanmuuttajuuteen liittyvät tekijät. Niitä ovat muuttajan juridinen asema tulomaassa, muuttajastatus eli onko hän yksinmuuttaja vai perheen kanssa muuttaja, ikä maahan tullessa, lähtö- ja tulomaan yhteiskunta- ja elinolot sekä lähtö- ja tulomaassa koettut kielteiset elämäntapahtumat ja etnisyyteen perustuvat syrjintä- ja väkivaltakokemukset. Voidaankin puhua subjektiivisesta hyvinvointikokemuksesta, yksilön omakohtaisesta kokemuksesta.³ Kokemukseen liittyvät tunne, tieto ja kokijan ennako-odotukset, ihmisen moniaistiset havainnot. Tulkinta kokemuksesta on usein tiedostamatonta, sosiaalisen ja kulttuurisen viitekehyksen läpikäymä.

Katsauksessa tarkastelen neljää vuosien 2012 ja 2016 välisenä aikana julkaistua tutkimusartikkelia. Tutkimusartikkelien

1. Maahanmuuton tunnusluvut 2016.
2. Vuori 2015, 395–404.
3. Malin 2011, 201–213.

keskiössä ovat maahanmuuttajien identiteettiin, paikkaan kuulumiseen (belonging), kansalaisuuteen, näkyväksi tulemisen ja aktiiviseen kansalaisuuteen liittyvät teemat. Maahanmuuttajia, pakolaisia tai turvapaikanhakijoita koskevaa tieteellistä, kriittistä ja taiteen hyvinvointivaikutuksia koskevaa tutkimuksia en juurikaan löytänyt. Tutkimuskatsaukseni keskeisenä johtopäätöksenä onkin, että tarvitaan lisää vaikutustutkimusta sekä pitkän aikavälin seurantatutkimusta, joissa tekoprosessi ja metodologia olisi selkeästi ja luotettavasti esitelty.

YHTENVETOA TUTKIMUKSISTA

”I will see art differently and so will others.”

Iveion, 13 v.⁴

Yhdysvaltalaisen, voittoa tavoittelemattoman ARTE-organisaation (Art and Resistance Through Education) perusajatuksena on käyttää taidetta ja taiteen keinoja voimaannuttamis- ja aktivoitamisryhmissä erityisesti maahanmuuttajanuorten parissa. Tavoitteena on ehkäistä muun muassa etnisistä syistä johtuvaa syrjäytymistä sekä syrjäyttämistä. Taiteen tekemisellä ja taidelähtöisten menetelmien avulla lisättiin maahanmuuttajanuorten tietoisuutta ihmisoikeuksista. Taide vaikutti nuorten tunteisiin, ja taiteen avulla oli mahdollisuus kertoa tarinoita kaikesta asioista maan ja taivaan välillä. Tutkimuksessa korostui taiteen, mutta erityisesti myös taiteen tekoprosessin, merkitys. Nuoret suunnittelivat ja maalasivat yhdessä seinämaalauksia, joissa he käsittelivät ja tekivät näkyväksi ihmisoikeuksiin, syrjäytymiseen ja kiusaamiseen liittyviä teemoja sekä omien kokemustensa että oman tulevaisuuden toivetilansa näkökulmasta. Taiteen tekemisen avulla nuorten oli mahdollista käsitellä näitä kysymyksiä ja siten sekä peilata niihin että pohtia niiden valossa omia, osin myös traumaattisia ja ikäviä kokemuksiaan. Taiteen havaittiin lisänneen nuorten kriittistä ajattelua, luovia ongelmanratkaisutaitoja sekä kasvua demokraattisiksi kansalaisiksi.⁵

Oikarinen-Jabain taideperustaisessa, osallistavassa tutkimusprojektissa yhdessä maahanmuuttajataustaisten nuor-

4. Lainattuna Gutiérrez-Vicario (2016, 58) artikkelissa.

5. Gutiérrez-Vicario 2016, 55-61.

Ryhmään, tilaan ja paikkaan kuuluminen on ihmiselle perustarve.

ten kanssa keskiössä olivat paikkaan (johonkin) kuulumisen ja identifikaation (samaistumisen kokemuksiin) kysymykset. Hän lähestyi toimintaa maahanmuuttajanuorten kanssa performatiivisen, esittävän taiteen ajattelutavan näkökulmasta. Tällöin erilaiset ilmaisun muodot kuten kuvat, musiikki ja digitaalinen aineisto olivat jo sinänsä tutkimusta.⁶ Nuoret valokuvat ja videokuvat tiloja ja paikkoja, jotka ilmensivät heille tärkeitä ja merkityksellisiä tiloja, kuulumisen (belonging) paikkoja. Nuorten luomat teokset kuvasivat heidän näkemyksiään ja kokemuksiaan kuulumisesta *johonkin*, kansallisuuden käsitteestään ja omasta kulttuurisesta identiteetistään.⁷ Esimerkiksi turvapaikanhakuprosessin on todettu vaikuttavan kielteisesti nuoren identiteettiin, sosiaaliseen verkostoon, terveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin, mikä osaltaan voi vaikeuttaa myös kykyä suunnitella omaa tulevaisuutta⁸. Se, että maahanmuuttajanuorilla oli tässä projektissa mahdollisuus myös esitellä sekä teoksiaan että teostensa takana olevaa *tarinaa* erilaisissa julkisissa foorumeissa, lisäsi heidän kokemustaan kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta sekä mahdollisuudesta vaikuttaa.⁹

Uuteen kulttuuriin ja sosiaaliseen ympäristöön siirtyminen voi herättää monet maahanmuuttajat pohtimaan omaa identiteettiään. Sosiologi Zygmunt Bauman on kirjoittanut:

Ihminen pohtii identiteettiään silloin, kun ei ole varma siitä, mihin kuuluu; kun ei osaa paikantaa omaa itseään erilaisten käyttäytymistyylien ja kuvioiden joukosta; ja kun ei ole varma siitä, valtuuttavatko muut ihmiset yksilön sille paikalle, jonka hän valitsee.¹⁰

Ryhmään, tilaan ja paikkaan kuuluminen on yksilön minäkuvan kehittymisen kannalta ihmiselle kuuluva, universaali perustarve. Identiteettiin kuuluu yhteenkuulumisen ja lojalisuuden tunteita; se koostuu muun muassa yksilön erilaisista rooleista (sosiaalinen sukupuoli, yhteiskuntaluokka, sosiaalinen asema), sosiaalisesta ympäristöstä (maa, etninen ryhmä, uskonto) sekä siitä, miten muut ihmiset *meidät* näkevät. Ihminen muokkaa ja arvioi identiteettiään uudelleen uudessa maassa, elämäntilanteessa ja kulttuurissa.¹¹ Oman olemassa-

6. Oikarinen-Jabai 2014, 113-125. Oikarinen-Jabai, 2015, 74-86.

7. Oikarinen-Jabai, 2015, 74-86.

8. Helander & Mikkonen 2002.

9. Oikarinen-Jabai, 2015, 74-86.

10. Bauman 1996, 19.

11. Benjamin 2014, 58-108.

olon, sille merkityksen löytäminen ja sen vahvistaminen, on yksi keskeisimmistä tavoitteista monissa soveltavan taiteen hyvinvointia edistävissä toimissa erityisesti nuorten syrjäytymisen tai maahanmuuttajien integraation näkökulmasta.

Rainio on tarkastellut väitöskirjassaan suomalaisuutta, kansallisuutta ja siihen kuulumista – kuka otetaan maisemaan mukaan ja kuka suljetaan siitä pois – kolmen taideinstallaation avulla, joita hän työsti yhdessä maahanmuuttajien kanssa. *Maamme / Vårt Land* -teoksen pyrkimyksenä oli ja on saada katsoja pohtimaan sitä, milloin maahanmuuttaja hyväksytään suomalaiseksi, ja sitä, riittääkö siihen edes Suomen kansalaisuus. Ulkomaalaisyntyiset suomalaiset kategorisoidaan maahanmuuttajiksi tai ulkomaalaisiksi usein pelkästään jo siitä syystä, etteivät he näytä suomalaisilta.¹² Suomalaisuus näyttäytyykin Rainion mukaan ehdottomana, muut värit pois sulkevana valkoisuutena.¹³ Taide vaikuttaa osallistumalla yhteiskunnassa käytävään keskusteluun sekä mahdollistamalla poliittisen ja eettisen ajattelun sekä kokemuksen. Taide myös tulkitsee yhteiskunnallista todellisuutta, keskusteluttaa, herättää ajattelemaan ja pohtimaan – mutta mahdollistaa myös paremman maailman representoinnin.¹⁴

”We are nobody here.”

Informant Sheng¹⁵

Li on tutkinut Kiinasta Uuteen-Seelantiin vanhemmalla iällä muuttaneiden vanhusten visuaalisia kertomuksia koetun terveyden ja identiteetin näkökulmasta. Tutkittavat olivat uuteen maahan muuttaessaan iältään 62–77-vuotiaita. Tutkimuskohteena olivat maahanmuuttajien haastattelut sekä heidän ottamansa valokuvat, joissa he kuvasivat heille merkityksellisiä kohteita ja paikkoja. Valokuvalla voi usein ilmaista asioita, joita ei aina voi sanallistaa. Haastateltavat käyttivät kertomuksissaan usein metaforia kuten sosiaalista sokeutta, mykkyyttä tai kuuroutta kuvatessaan pettymyksen tai turhautuneisuuden tunteita tai sitä asemaa ja aiemman yhteiskunnallisen aseman menetystä, jonka he kokivat uudessa maassa. Taide auttoi tutkittavia pohtimaan ja rakentamaan identiteet-

12. Rainio 2016, 8–26.

13. Rastas 2004.

14. Rainio 2015.

15. Li 2012, 114.

tiään, muuttunutta sosiaalista ja yhteiskunnallista asemaa sekä kokemuksiaan uudesta näkökulmasta, mutta myös muis-telemaan elettyä elämää.¹⁶

LOPUKSI

Ameen järjesti viulukonsertin keskellä sodan runtelemaa Mosulia –”Tahdomme yhä olla onnellisia ja kuulla musiikkia ... Tahdoin tulla paikalle, koska sodasta huolimatta elämä Mosulissa ei ole loppunut. Sodan jäljet ja tuhon voi nähdä, mutta tahdomme yhä olla onnellisia ja kuulla musiikkia.”

Karjalainen 2017.

Taide voi edistää kotoutumista, kulttuurien välistä kohtaamista ja tasavertaista vuorovaikutusta.

Usein ajatellaan, että taide olisi yhteinen, universaali kieli ilman rajoja. Yksilöt kuitenkin kokevat ja tulkitsevat taiteen sosiaalisesta ja kulttuurisesta viitekehystänsä. Taiteesta välittyvät teot, affektit, arvostukset ja ajatukset. Se voi myös tuoda esiin ihmisen aikaisemmat kokemukset ja nykyhetken tunteet. Lisäksi se mahdollistaa kokemusten jakamisen ja toisten kokemusten arvostamisen. Taide voi edistää kotoutumista, kulttuurien välistä kohtaamista ja tasavertaista vuorovaikutusta. Sen avulla on mahdollista muotoilla ja ”sanoittaa” syvästi koettuja kokemuksia ja elämän eri todellisuuksia. Tällöin se ei vain heijasta ja kuvaa todellisuutta vaan myös tulkitsee ja tuottaa uutta todellisuutta. Osallistavan taiteen prosesseissa yhdessä tekeminen, luominen ja kokemuksellisuus ovat kuitenkin usein tärkeämpiä kuin itse lopputuotos.

Niin kuin Li omassa tutkimusartikkelissaan toteaa, maahanmuuttajiin kohdistuvaa tutkimusta taiteen vaikutuksista terveyteen ja hyvinvointiin tai esimerkiksi identiteetin rakentamiseen on valitettavan vähän. Huomioni kiinnittyi tutkimuskatsaukseni aineiston hakuprosessissa myös siihen, ettei taiteen hyvinvointivaikutustutkimuksissa mielestäni aina riittävän luotettavasti avattu tutkimusmetodologiaa tai esimerkiksi käsitteistöä. Kuten tutkimuskatsaukseni alkuteksteissä jo mainitsin, luotettavaa, tieteellistä tutkimusta taiteen vaiku-

16. Li 2012, 109-123.

tuksista tarvitaan enemmän. Myös Honkasalo toteaa Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportissa: ”Syvälinen perustutkimus hankkeiden pitkäaikaisista ja -kestoisista vaikutuksista muun muassa yksilöiden ja yhteisöiden hyvinvointiin on pitkälti tekemättä.”¹⁷

17. Honkasalo 2015, 35–38.

LÄHTEET

- Bauman, Z. 1996. "From pilgrim to tourist: or a short history of identity." Teoksessa *Questions of cultural identity*, toim. S. Hall & P. du Gay, 18–36. Lontoo: Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Benjamin, S. 2014. "Kulttuuri-identiteetti – Merkitys kehitykselle ja kotoutumiselle." Teoksessa *Kulttuuri-identiteetti & Kasvatus. Kulttuuriperintökasvatus kotoutumisen tukena*, toim. M. Laine, 58–108. Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seuran julkaisuja 8. Helsinki: Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura.
- Gutiérrez-Vicario, M. 2016. "More than a mural: the intersection of public art, immigrant youth, and human rights." *Radical Teacher* 104: 55–61.
- Helander, R. & Mikkonen, A. 2002. *Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos: Helsinki.
- Honkasalo, M.-L. 2015. "Taide, taidelähtöisyys ja tutkimus." Teoksessa *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti*, 35–38. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö: Helsinki.
- Honkasalo, M.-L. & Laukkanen, A. 2015. "Osallisuus ja yhteisöllisyys hyvinvointia edistämässä. Taiteen ja kulttuurin vaikuttavuuden arviointi EU-hankkeissa." *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja 2015*, 24–41. Helsinki: Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura ry. <https://kulttuuripolitiikantutkimus.fi/julkaisutyo/kulttuuripolitiikan-tutkimuksen-vuosikirja-2015/>
- Karjalainen, K. 2017. "Video: Ameen, 28, järjesti viulukonsertin keskellä sodan runtelemaa Mosulia – 'Tahdomme yhä olla onnellisia ja kuulla musiikkia'." *Iltasanomat*. 20.4.2017. <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005177808.html>.
- Li, W.W. 2012. "Art in health and identity: visual narratives of older Chinese immigrants to New Zealand." *Arts & Health: An International Journal for research, Policy and Practice*, 4(2): 109–123.
- Maahanmuuton tunnusluvut 2017. Tilastokatsaus. 2017. Helsinki: Euroopan muuttoliikeverkosto EMN. Maahanmuuttovirasto. http://emn.fi/files/1528/Tilastokatsaus_2016_FI_netti.pdf
- Malin, M. 2011. "Maahanmuuttajien terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavat tekijät." *Yhteiskuntapolitiikka* 76(2): 201–213.
- Oikarinen-Jabai, H. 2014. "Nuoret kanssatutkijoina – osallistavasta taideperustaisesta tutkimuksesta." Teoksessa *Ulos kammioista! Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena*, toim. L. Haikola, N. Pyrhönen, M. Pentikäinen & T. Pauha, 133–125. Helsinki: ETMU Etnisten suhteiden ja kansainvälisen muuttoliikkeen tutkimuksen seura.
- Oikarainen-Jabai, H. 2015. "Constructions of Finnishness in the media productions of second-generation Finnish immigrant children and youth." *Global Studies of Childhood* 5(1): 74–86.
- Rainio, M. 2015. *Globalisaation varjoiset huoneet. Kuulumisen ja ulossulkeamisen tilat rajanylityksiä käsittelevissä liikkuvan kuvan installaatioissa*. Acta Universitatis Lapponiensis 300. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Rainio, M. 2016. ”Moniääninen maammelaulu ja rajoja ylittävä suomalaisuus.” *Lähikuva* 4: 8–26.
- Rastas, A. 2004. ”Miksi rasismin kokemuksista on niin vaikea puhua?” Teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Toim. A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala, 33–55, 155–156. Helsinki: Gaudeamus.
- Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016–2019 ja valtioneuvoston periaatepäätös valtion kotouttamisohjelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2016. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 52–54.
- Vuori, J. 2015. ”Kotouttamisen arjen kansalaisuuden rakentamisena.” *Yhteiskuntapolitiikka* 80(4): 395–404.

TAIDE, TAITEELLINEN TOIMINTA JA VAMMAISTEN HENKILÖIDEN JA ERITYISTÄ TUKEA TARVITSEVIEN HYVINVOINTI

Vammaiset henkilöt ja erityistä tukea tarvitsevat eivät usein voi osallistua taiteisiin ja taidekasvatukseen yhdenvertaisina muun väestön kanssa. Tämä tutkimuskatsaus esittelee taiteisiin osallistumisen moniulotteisia vaikutuksia vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointiin. Kansainvälisten tutkimusten valossa tarkastellaan sellaisia kulttuurisia, sosiaalisia, institutionaalisia ja taloudellisia mekanismeja, jotka vaikeuttavat vammaisten henkilöiden osallistumista taiteisiin ja taidekasvatukseen. Mitkä taiteellisen toiminnan mallit ja käytänteet edistävät erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointia?

JOHDANTO

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien kanssa toteutettu taiteellinen yhteistoiminta vaikuttaa positiivisesti yksilöiden hyvinvointiin ja ulottuu kokonaisvaltaisesti niin psyykkiseen, fyysiseen kuin sosiaaliseen yksilön kehitykseen. Vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien kohdalla voidaan kuitenkin pohtia, miten saavutettavia hyvinvoinnin ja hyvän elämän edellyttämät resurssit ovat. Tutkimusten mukaan taiteellinen toiminta vaikuttaa positiivisesti mm. vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien itsetuntoon ja käsitykseen itsestä ja sitä kautta ystävyys-suhteisiin ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen.¹ Yhteisöllinen taidetoiminta voi auttaa löytämään kanavan oman luovuuden ilmaisemiseen ryhmässä ja edistää yhteenkuulu-

1. Ks. esim. Kempe & Tissot 2012; Munsell & Bryant Davis 2014; Seham & Yeo 2015; Reinders ym. 2015; Marzner 2015; Hillier ym. 2012.

Vastapäisen sivun kuva:
Janne Mikkilä / Keksi

Taidetoiminta voi myös vähentää ahdistuneisuutta ja lievittää stressiä kehittämällä yksilön tunne-elämää.

vuuden tunnetta.² Taidetoiminta voi myös vähentää ahdistuneisuutta ja lievittää stressiä kehittämällä yksilön tunne-elämää.³ Taiteellinen toiminta voi tukea motoristen taitojen, lihaskunnan ja oman kehonkuvan kehittymisessä.⁴ Osallistava taidetoiminta voi antaa vammaisille ja erityistä tukea tarvitseville henkilöille myös mahdollisuuden osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja samalla keskusteluun taiteellisesta toiminnasta.

Tutkimuskatsaus pohtii osallistavan ja yhteistoiminnallisen taiteen vaikutuksia erityisesti vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien parissa. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen⁵ mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa voi erilaisten esteiden kanssa estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskunnalliseen toimintaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisuuden käsitteeseen liittyy ristiriitaisia konnotaatioita ja leimautumista. Termin nähdään viittaavaan sosiaalisen sarron muotoon, jota ei-vammaiset ovat rakentaneet,⁶ ja sen on tutkittu vaikuttavan esimerkiksi ihmisten suhtautumiseen vammaista henkilöä kohtaan⁷, leimautumiseen ja tietoisuuteen erilaisuudesta⁸ sekä kommunikaatiotapoihin.⁹ Käsite *erityistä tukea tarvitseva* sisältää henkilöt, joilla on erilaisia oppimiseen ja sosiaaliin taitoihin liittyviä haasteita, kuten esimerkiksi lievästi kehitysvammaiset henkilöt ja autismin kirjon henkilöt. Erityistä tukea tarvitsevien integroiminen yleisryhmiin nähdään usein haasteellisena toiminnanohjaajien ja opettajien koulutuksen ja valmiuksien puutteen vuoksi.

Tämän tutkimuskatsauksen painotus on esittäviin taiteisiin keskittyvissä tutkimuksissa, jotka on julkaistu vuosien 2010–2017 välillä. Paljon relevanttia tutkimusta jäi myös tämän katsauksen ulkopuolelle. Katsaus ei sisällä taideterapiaa käsitteleviä tutkimuksia, joita löytyi huomattavan paljon, mikä johtuu katsauksen fokuksesta. Osa tutkijoista on esittänyt kritiikkiä siitä, että taiteellinen toiminta nähdään ensisijaisesti erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten henkilöiden terapiamuotona eikä heidän mahdollisuutenaan toteuttaa luovuutta itsessään, jolloin heidän osallistumisensa taiteen tekemiseen kietoutui-

2. Kempe 2011.

3. Ks. esim. Dow 2010; Darragh ym. 2016; Lenakis & Koltzida 2017; Cone 2015; Quintin ym. 2011.

4. Reinders ym. 2015; Kleege 2014; Marzner 2015; Seham & Yeo 2015.

5. Ks. <http://vane.to/vammaisyleissopimus>

6. Thomas 2013; ks. myös Titchkosky 2003.

7. Hutcheon 2013; Nevill & White 2011; Griffin 2012.

8. Higgins ym. 2002.

9. Hodge 2013.

si osaksi laajempaa kulttuurielämää.¹⁰ Katsaus sisältää myös systemaattisesti toteutettuja kirjallisuuskatsauksia.

TAIDETOIMINNAN MAHDOLLISUUDET MINÄN KEHITYKSEN JA SOSIAALISTEN TAITOJEN KEHITTÄMISEN TUkena

Taiteellinen luova toiminta voi tukea ja vahvistaa yksilön minäkuvaa. Tutkimukset painottavat luovan ilmaisun ja yleisön edessä näkyväksi tulemisen merkitystä persoonallisuuden kehittymisen tukena.¹¹ Esimerkiksi autismin kirjon henkilöt voivat kärsiä sosiaalisten taitojen puuttuessa yksinäisyydestä¹² ja masennuksesta.¹³ Osallistuminen yhteisölliseen taidetoimintaan antaa monipuolisia mahdollisuuksia minän kehitykselle. Englantilaisen teatteriryhmän Oily Cartin ”Something in the air” -projekti¹⁴ toteutettiin yhdessä ammattilaisten ja vammaisten lasten kanssa tutkien draamamenetelmien mahdollisuuksia vammaisten lasten hyvinvoinnin, osallisuuden, mielikuvituksen ja identiteetin kehittymisen edistäjänä. Yhdessä työskentely eri rooleissa mahdollisti osallistujien keskinäisen luottamuksen, yhteisöllisyyden ja identiteetin kehittymisen turvallisessa ilmapiirissä. On tutkittu, että toiseuden ymmärtäminen on autistisille henkilöille erityisen haastavaa.¹⁵ Nukketeatteri on todettu toimivan kommunikointivälineenä vammaisen lapsen, hoitajan ja maailman välillä ja tarjoavan fiktiivisen roolin toiseuteen.¹⁶ Nuken tehtävänä on mahdollistaa yhteys materiaaliseen ja objektiiviseen toiseen. Nukketeatteri tarjoaa vammaisille henkilöille ja erityistä tukea tarvitsevalle turvallisen tavan tutkia, harjoitella ja esittää toista.

Tutkimuksissa on havaittu, että taide ja taiteellinen toiminta voivat vaikuttaa positiivisesti sosiaalisten taitojen kehittymiseen.¹⁷ Vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien voi olla vaikeaa ymmärtää ja tunnistaa vuorovaikutustilanteisiin liittyviä sosiaalisia vihjeitä.¹⁸ Siksi taiteen keinot vuorovaikutustaitojen kehittämisessä ovat erityisen tärkeitä. Vuonna 2012 toteutettu brittitutkimus¹⁹ tarkasteli draamatyöskentelyn mahdollisuuksia autististen oppilaiden sosiaalisten taitojen kehittämisessä yhdessä ei-autististen vertaisten kanssa.

Nukketeatteri toimii kommunikointivälineenä vammaisen lapsen, hoitajan ja maailman välillä ja tarjoaa fiktiivisen roolin toiseuteen.

10. Goodley & Runswick-Cole 2011.

11. Bicknell ym. 2012.

12. Lasgaard ym. 2010; Mazurek 2014.

13. Attwood 2007; Tantum 2000.

14. Goodley & Runswick-Cole 2011.

15. Baron-Cohen 1995.

16. Trimmingham 2010.

17. Kempe & Tissot 2012; Munsell & Bryant Davis 2014; Seham & Yeo 2015; Reinders ym. 2015; Marzner 2015; Hillier ym. 2012.

18. Gargiulo 2012; Dawson ym. 2004.

19. Kempe & Tissot 2012.

Tanssin sosiaalinen luonne rohkaisee vuorovaikutukseen toisten kanssa sekä laajentamaan sosiaalista verkostoa.

Tutkimuksen mukaan ohjattu taiteellinen yhteistoiminta yhdessä vertaisten kanssa mahdollisti oppilaiden luovuuden kehittymistä, paransi heidän sosiaalisia taitojansa sekä mielikuvituskykyänsä positiivisessa ja turvallisessa ilmapiirissä. Tutkijat painottivat oppilaiden omien ideoiden käytön merkitystä vuorovaikutuksen ja vertaisoppimisen mahdollistajana. Myös vastaava tuore kreikkalaistutkimus²⁰ vammaisten ja ei-vammaisten osallistujien yhteistyönä toteutetusta draamaprojektista tukee näitä tuloksia. Siinä sosiaalisten taitojen kehitys nähtiin moniulotteisena vuorovaikutustaitojen, sitoutumisen, tunteiden ja itsesäätelyn kokonaisuutena. Erilaisuus ja elämän moninaisuus roolien kautta tulkittuna antaa näin ollen mahdollisuuden myös toiseuden ymmärtämiselle.

Tutkimukset osoittavat tanssin hyödyn erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden sosiaalisten taitojen kehittämisessä. Yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa²¹ tutkittiin Downin oireyhtymää sairastavan henkilön kokemuksia tanssitunneille osallistumisesta. Tutkimuksen mukaan tanssin sosiaalinen luonne rohkaisee vuorovaikutukseen toisten kanssa sekä laajentamaan sosiaalista verkostoa. Lisäksi tanssin on todettu tukevan kognitiivista, fyysistä ja psyykkistä kehitystä.²²

Myös musisointi on jo lähtökohdiltaan vuorovaikutuksellista ja yhteisöllisyyttä kehittävää toimintaa. Yhdysvaltalaisessa pilottitutkimuksessa²³ tutkittiin autististen nuorten musiikki-toimintaan osallistumisen mahdollisuuksia. Tutkimustulokset osoittivat, että musiikilliseen yhteistoimintaan osallistuminen paransi huomattavasti osallistujien itsetuntoa ja asenteita vertaisia kohtaan, heidän levottomuutensa väheni ja yhteistoiminta vahvasti nuorten välisiä ystävyys-suhteita myös projektin ulkopuolella. Tutkijat ovat laatineet myös kirjallisuuskatsauksen²⁴ tutkimuksista, joissa tarkasteltiin erilaisia musiikin interventioita autististen henkilöiden parissa. Kirjallisuuskatsauksen mukaan tutkimukset tukevat ajatusta musiikin mahdollisuuksista tukea autististen henkilöiden kommunikaatio-kykyä ja sosiaalista vuorovaikutusta.

Yhteisöllisen taidetoiminnan on tutkittu vaikuttavan yksilön tunneilmaisun tunnistamiseen, kehittymiseen ja sitä kautta tunne-elämän hyvinvointiin. Musiikki voi auttaa autistisia hen-

20. Lenakakis & Koltsida 2017.

21. Reinders ym. 2015.

22. Ks. myös Cone & Cone 2011.

23. Hillier ym. 2012.

24. Simpson & Keen 2011.

kilöitä tunnistamaan tunnetiloja sekä toimia tunteiden välittämisen kanavana.²⁵ Esimerkiksi draaman ja tanssin sosiaaliset ja luovat työtavat antavat monipuoliset mahdollisuudet yksilön tunneilmaisulle kehittämällä ja mahdollistamalla ei-kielellisiä tapoja kommunikoida.²⁶ Esiintyminen sekä näkyväksi ja hyväksytyksi tuleminen taiteilijana yhdessä toisten kanssa vaikuttavat positiivisesti tunne-elämän hyvinvointiin.²⁷ Saksalainen pilottitutkimus²⁸ esittelee eri tieteenaloihin, kuten neurologiaan, psykologiaan ja tanssitutkimukseen, pohjautuvan hypoteettisen intervention, jossa kehollisen liikkeen ja tanssin nähdään vahvistavan autismin kirjon henkilöiden emotionaalista ja kognitiivista empatian kehittymistä. Tuloksia mahdollisesta toteutuneesta interventiosta ei kuitenkaan vielä ole saatavilla.

FYYSISEN HYVINVOINNIN JA (KEHOLLISEN) ITSEVARMUUDEN EDISTÄMINEN

Vammaisilla henkilöillä ja erityistä tukea tarvitsevilla voi olla liikkumiseen ja motorisiin taitoihin liittyviä haasteita, kömpelyyttä, pakkoliikkeitä tai pakonomaisia rutiineja ja rituaaleja. Musiikki on vahva, moniaistinen ärsyke, joka välittää visuaalista, auditiivista ja motorista informaatiota aivoille samanaikaisesti.²⁹ Tutkijoiden mukaan tanssi tarjoaa vammaisille henkilöille ja erityistä tukea tarvitseville mahdollisuuksia kehittää fyysistä kuntoa, tasapainoa ja kehotietoisuutta kokonaisvaltaisemmin kuin muut fyysisen toiminnan muodot.³⁰ Esimerkiksi yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa ”Sitting ballet”³¹ tutkittiin baletin mahdollisuuksia kehittää liikuntarajoitteisten oppilaiden motorisia taitoja. Baletin todettiin vahvistavan lihasvoimaa, kehittävän motorisia taitoja, lisäävän kehotietoisuutta ja vahvistavan oppilaiden itsetuntoa ja sitä kautta mahdollisuuksia luoda ystävyysuhteita. Toisessa yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa tutkittiin tanssin opetuksen vaikutuksia näkövammaisiin opiskelijoihin. Tutkimuksen tuloksissa todettiin, että tanssi kehittää koordinaatiokykyä, asentoa ja tasapainoa.³² Se auttaa myös painonhallinnassa ja vahvistaa näin ollen yksilön itsevarmuutta ja oman kehon hallittavuuden tunnetta. Lisäännytynyt itsevarmuus näkyi myös muilla elämän osa-alueilla. Li-

32. Seham & Yeo 2015.

25. Quintin ym. 2011.

26. Lenakakis & Koltsida 2017; Cone 2015; ks. myös Koehne ym. 2016.

27. Dow 2010; Darragh ym. 2016.

28. Behrends ym. 2012.

29. Schlaug ym. 2010.

30. Reinders ym. 2015; Kleege 2014; Marzner 2015.

31. Marzner 2015; ks. myös López-Ortiz ym. 2012.

säksi oppilaat nauttivat tanssimisesta ja olivat siten innostuneempia kokeilemaan muitakin urheilulajeja.

TAITEELLINEN TOIMINTA YHTEENKUULUVUUDEN JA VAIKUTTAMISEN KANAVANA

Vuorovaikutuksellisen draamakasvatuksen avulla autististen henkilöiden kyky esittää oma mielipide vahvistui.

Taiteellinen yhteistoiminta on yhteiseen tavoitteeseen tähtäävää sosiaalista toimintaa. Se sisältää sääntöjä, raameja ja reflektointia, jonka puitteissa pyritään yhteiseen päämäärään. Nämä laajentavat yksilön käsitystä itsestä osana ryhmää ja mahdollistavat asioiden näkemisen myös toisesta perspektiivistä. Tämä puolestaan luo yhteenkuuluvuuden tunnetta taiteellisen yhteistoiminnan sisällä.³³ Kanadalaistutkimuksen mukaan³⁴ inklusiivinen tanssiohjelma vaikutti positiivisesti ei-vammaisten osallistujien asenteisiin kehitysvammaisia osallistujia kohtaan. Yhteisöllisellä taiteellisella toiminnalla voi näin ollen olla merkittävä rooli positiivisen yhteishengen ja erillaisuuden ymmärtämisen tukemisessa koko yhteiskunnassa.³⁵ Myös suomalaisessa tutkimuksessa³⁶, jossa tutkitaan kehollisen musiikillisen toiminnan mahdollisuuksia erityisoppilaiden toimijuuden kehittymisessä, opetuskokeiluun osallistuneet erityisopettajat ja avustajat kokivat ryhmän yhteishengen sekä aikuisten ja nuorten välisten suhteiden vahvistuneen ja nuorten suojamuurien murtuneen vuoden kestäneen musiikillisen yhteistoiminnan aikana. Yhteishenki kantoi musiikillisten tuokioiden ulkopuolelle myös muille oppitunneille ja välitunneille.

Taide antaa myös välineitä tuoda esille yhteiskunnallisesti merkittäviä asioita vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien omasta näkökulmasta. Heidän näkymisensä taiteen tuottajina mahdollistaa oman äänen kuulumisen heitä koskevissa keskusteluissa³⁷, sellaisten tarinoiden kertomisen, jotka muuten jäisivät kertomatta³⁸ sekä vammaisuuden kokemukset heidän itsensä kertomana.³⁹ Brittitutkimuksessa⁴⁰ havaittiin, että vuorovaikutuksellisen draamakasvatuksen avulla autististen henkilöiden kyky esittää oma mielipide vahvistui ja jopa laajeni myös opetustuokioiden ulkopuolelle. Autonomian tunne, joka syntyy mahdollisuudesta osallistua itsenäisesti taiteelliseen toimintaan, mahdollistaa itsenäisen päätöksenteon ja näkyymi-

33. Kempe 2011.

34. Zitomer & Reid 2011; ks. myös Enrich 2010.

35. Bicknell ym. 2012; Poutiainen, ym. 2012.

36. Sutela julkaisematon, ks. myös Sutela ym. 2016.

37. Shah ym. 2015.

38. Lenakakis & Koltsida 2017.

39. Kempe 2013; Shah & Greer 2016.

40. Loyd 2011.

sen osana ryhmää omilla ehdoilla.⁴¹ Osallistuminen yhteisölliseen taidetoimintaan edistää myös vammaisten yksilöiden paikallidentiteettiä oman yhteisönsä täysvaltaisena jäsenenä.⁴²

POHDINTA

Tämän kansainvälisiin tutkimuksiin pohjautuneen katsauksen perusteella voidaan todeta, että yhteisöllisellä taidetoiminnalla on monia ulottuvuuksia, jotka vaikuttavat positiivisesti vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointiin. Monet rakenteelliset, institutionaaliset, kulttuuriset, sosiaaliset ja yksilölliset tekijät kuitenkin heikentävät taidetoiminnan toteutumista yhdenvertaisesti.

Tutkimuksissa on nostettu esille niiden ammattilaisten koulutuksen puute, jotka tekevät taiteellista toimintaa vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien parissa.⁴³ Taidekasvatuksen ja taiteen koulutusohjelmien tulisikin tarjota opiskelijoilleen erityispedagogiikan opintoja ja parantaa näin taidetoimintaa ohjaavien henkilöiden valmiuksia kohdata vammaisia henkilöitä ja erityistä tukea tarvitsevia. Jotta taide- ja kulttuurialojen opettajien tietämys erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeista ja saavutettavuudesta olisi ajantasainen, tulisi työnantajien tarjota opettajille tarvittavaa täydennyskoulutusta säännöllisin väliajoin.

Vammaiset taiteilijat ja erityistä tukea tarvitsevat taiteilijat ovat harvoin yhdenvertaisia muiden taiteilijoiden kanssa. Taide- ja kulttuurialojen koulutusohjelmien tulisi huomioida heitä tarvittaessa yksilöllisin pääsykoejärjestelyin, ja saavutettavuuteen liittyvät taidot ja asenteet tulisi päivittää. Niitä erityistä tukea tarvitsevia, jotka hakevat kilpailtuja taiteilija-apurahoja, tulisi voida tukea apurahahakemusten laatimisessa, ja säätiöillä tulisi olla heitä varten kiintiöt, kun tehdään apurahapäätöksiä. Poliittisessa päätöksenteossa ja taiteen sekä taideaineiden opetussuunnitelmissa tulisi kiinnittää huomioita siihen, millaisilla rakenteellisilla uudistuksilla vammaiset henkilöt ja erityistä tukea tarvitsevat tulisivat luontevaksi osaksi taiteen ja kulttuurin kenttää. Yhdistämällä esittävä ja osallistava taide erityisryhmät pääsisivät itse suunnittelemaan ja toteuttamaan

41. Reinders ym. 2015.

42. Goodley & Runswick-Cole 2011.

43. ks. esim Aujla & Redding 2013; Sherlock-Shangraw 2013.

taidetta omasta näkökulmastaan. Helsinkiläinen Musiikkikoulu Resonaari⁴⁴ on hyvä esimerkki askeleesta kohti tasa-arvoisempaa taidekasvatusta: se tarjoaa erityistä tukea tarvitseville henkilöille musiikinopetusta ilman aiempaa osaamista ja pääsykoevaatimuksia. Vuonna 2012 toteutettu yleisökysely ”Resonaari soi” -konsertista⁴⁵ vahvisti, että musiikki toimi yhdistävänä vuorovaikutuksellisenä tekijänä vammaisten esiintyjien ja yleisön välillä sekä mahdollisti uudenlaista osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta henkilöille, jotka ovat perinteisesti jääneet taiteentekijöinä esittävän taiteen ulkopuolelle.

Tutkijat⁴⁶ kiinnittivät huomiota myös puutteisiin esteettömyydessä ja tilaratkaisuissa. Yhteisöllistä taidetoimintaa suunniteltaessa tulisi tarkastella taiteen ja toiminnan saavutettavuuteen ja esteettömyyteen liittyviä haasteita niin yleisön kuin esiintyjien näkökulmasta. Isossa-Britanniassa on esimerkiksi esitelty Relaxed performances (RP) -konsepti⁴⁷, jossa teatteriesityksissä on huomioitu erityisesti autistiset henkilöt, jotka muuten tuntevat olonsa epämukavaksi teatterissa esimerkiksi valaistuksen, äänentoiston tai muiden aistiyliherkyyksiin vaikuttavien tekijöiden vuoksi. RP-näytökset mahdollistavat perheille yhteisen teatterikokemuksen ilman pelkoa autistisen henkilön reaktioista esityksen aikana. Taideinstituutioiden tulisi tarkastella niitä rakenteellisia mekanismeja, jotka estävät kaikkien yhteisön jäsenien osallistumisen taidepalveluihin.

Taiteellisen toiminnan tulisi olla kaikille mahdollista kyvyistä ja taustoista riippumatta. Tämä vaatisi laajamittaista asenteiden ja paradigmojen muutosta, jossa sen sijaan, että keskitytään vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden rajoitteisiin, pohdittaisiin niitä mahdollisuuksia, joita syntyy, kun yhteisöllisessä ja toiminnallisessa taidetoiminnassa hyödynnetään esimerkiksi kehittyvää teknologiaa. Lisäksi tulisi pohtia, millaista muutosvoimaa vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien omat näkökulmat voisivat tuoda heidän hyvinvointiaan ja hyvää elämäänsä koskevaan keskusteluun ja niitä estäviin ja mahdollistaviin mekanismeihin yhteisöllisen ja osallistavan taidetoiminnan parissa.

44. Ks. esim Kivijärvi & Kaikkonen 2015; Laes & Schmidt 2016; Laes 2017; Ruokonen ym. 2012; Kaikkonen & Kivijärvi 2013.

45. Poutiainen ym. 2012; ks myös Kivijärvi & Poutiainen julkaisematon.

46. Aujla & Redding 2013.

47. Kempe 2014; 2015.

LÄHTEET

- Aujla, I. J. & Redding, E. 2013. "Barriers to dance training for young people with disabilities." *British Journal of Special Education* 40(2): 80–85.
- Attwood, T. 2007. *The complete guide to Asperger's syndrome*. London: Jessica Kingsley.
- Baron-Cohen, S. 1995. *Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Behrends, A., Müller, S. & Dziobek, I. 2012. "Moving in and out of synchrony: A concept for a new intervention fostering empathy through interactional movement and dance." *The Arts in Psychotherapy* 39(2): 107–116.
- Bhatara, A. K., Quintin, E. M., Heaton, P., Fombonne, E. & Levitin, D. J. 2009. "The effect of music on social attribution in adolescents with autism spectrum disorders." *Child Neuropsychology* 15(4): 375–396.
- Bicknell, J., Alter, D., Anantawan, A. & McKeever, P. 2012. "Disability and artistic performance: Reconsidering rehabilitation and assistive technology." *Arts & Health: An International Journal for Research, Policy and Practice* 5(2): 166–174.
- Cone, T. P. & Cone, S. L. 2011. "Strategies for teaching dancers of all abilities." *Journal of Physical Education, Recreation & Dance* 82(2): 24–31.
- Cone, T. P. 2015. "Teaching dance for access, inclusion, and equity." *Journal of Dance Education* 15(3): 85–86.
- Darragh, J. A., Ellison, C. J., Rillotta, F., Bellon, M. & Crocker, R. 2016. "Exploring the impact of an arts-based, day options program for young adults with intellectual disabilities." *Research and Practice in Intellectual and Developmental Disabilities* 3(1): 22–31.
- Dawson, G., Toth, K., Abbott, R., Osterling, J., Munson, J., Estes, A. & Liaw, J. 2004. "Early social attention impairments in autism: social orienting, joint attention, and attention to distress." *Developmental psychology* 40(2): 271–283.
- Dow, C. B. 2010. "Young children and movement: The power of creative dance." *Young Children* 65(2): 30–35.
- Ehrlich, L. C. 2010. "Shall we dance? The story of the radiance dance project." *Australian Journal of Adult Learning* 50(2): 239–259.
- Gargiulo, R. M. 2012. *Special education in contemporary society: An introduction to exceptionality* (4. p.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Goodley, D. & Runswick-Cole, K. 2011. "Something in the air? Creativity, culture and community." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 16(1): 75–91.
- Griffin, M. M., Summer, A. H., McMillan, E. D., Day, T. L. & Hodapp, R. M. 2012. "Attitudes toward including students with intellectual disabilities at college." *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities* 9(4): 234–239.
- Higgins, E. L., Raskind, M. H., Goldberg, R. J. & Herman, K. L. 2002. "Stages of acceptance of a learning disability: The impact of labeling." *Learning Disability Quarterly* 25(1): 3–18.

- Hillier, A., Greher, G., Poto, N. & Dougherty, M. 2012. "Positive outcomes following participation in a music intervention for adolescents and young adults on the autism spectrum." *Psychology of Music* 40(2): 201–215.
- Hodge, G. 2013. "How deafness may emerge as a disability as social interactions unfold." *Narrative Inquiry in Bioethics* 3(3): 193–196.
- Hutcheon, E. 2013. "A note on being ability-different, atypically-bodied... Criptastic?" *Narrative Inquiry in Bioethics* 3(3): 196–199.
- Kaikkonen, M. & Kivijärvi, S. 2013. "Interaction creates learning: engaging learners with special educational needs through Orff-Schulwerk." *Approaches: Music Therapy & Special Music Education* 5(2): 132–137.
- Kempe, A. 2011. "Drama and the education of young people with special needs." Teoksessa *Key Concepts in Theatre/Drama Education*, toim. S. Schonmann, 165–170. Rotterdam: Springer Science & Business Media.
- Kempe, A. & Tissot, C. 2012. "The use of drama to teach social skills in a special school setting for students with autism." *Support for Learning* 27(3): 97–102.
- Kempe, A. 2014. "Developing social skills in autistic children through 'Relaxed Performances'." *Support for Learning* 29(3): 261–274.
- Kempe, A. 2015. "Widening participation in Theatre through 'Relaxed Performances'." *New Theatre Quarterly* 31(1): 59–69.
- Kivijärvi, S. & Kaikkonen, M. 2015. "The role of Special Music Centre Resonaari in advancing inclusive music education in Finland." Teoksessa *European Perspectives on Music Education: Volume 4. Every learner counts: Democracy and inclusion in music education*, toim. N. Economidou Stavrou & M. Stakelum, 229–240. Helbling.
- Kivijärvi, S. & Poutiainen, A. (julkaisematon). Advancing social capital through music and music education: A study on interaction in SEN students' concerts.
- Kleege, G. 2014. "What does dance do, and who says so? Some thoughts on blind access to dance performance." *British Journal of Visual Impairment* 32(1): 7–13. doi:10.1177/0264619613512568.
- Koehne, S., Behrends, A., Fairhurst, M. T. & Dziobek, I. 2016. "Fostering social cognition through an imitation-and synchronization-based dance/movement intervention in adults with autism spectrum disorder: A controlled proof-of-concept study." *Psychotherapy and psychosomatics* 85(1): 27–35.
- Laes, T. & Schmidt, P. 2016. "Activism within music education: working towards inclusion and policy change in the Finnish music school context." *British Journal of Music Education* 33(1): 5–23.
- Laes, T. 2017. *The (im)possibility of inclusion: Reimagining the potentials of democratic inclusion in and through activist music education*. Studia Musica 72. Helsinki: Sibelius-akatemia.
- Lasgaard, M., Nielsen, A., Eriksen, M. E. & Goossens, L. 2010. "Loneliness and social support in adolescent boys with autism spectrum disorders." *Journal of autism and developmental disorders* 40(2): 218–226.

- Lenakakis, A. & Koltsida, M. 2017. "Disabled and non-disabled actors working in partnership for a theatrical performance: a research on theatrical partnerships as enablers of social and behavioural skills for persons with disabilities." *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 22(2): 251–269.
- López-Ortiz, C., Gladden, K., Deon, L., Schmidt, J., Girolami, G. & Gaebler-Spira, D. 2012. "Dance program for physical rehabilitation and participation in children with cerebral palsy." *Arts & health* 4(1): 39–54.
- Loyd, D. A. 2011 *Perspective taking in individuals with autism in the interactive context of drama education*. PhD thesis, Institute of Education, University of London.
- Matzner, J. 2015. "Sitting Ballet: A pilot program designed to include all children with physical disabilities in the private studio environment." *Journal of Dance Education* 15(3): 116–121.
- Mazurek, M. O. 2014. "Loneliness, friendship, and well-being in adults with autism spectrum disorders." *Autism* 18(3): 223–232.
- Munsell, S. E. & Bryant Davis, K. E. 2014. "Dance and Special Education." *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth* 59(3): 129–133.
- Nevill, R. E. & White, S. W. 2011. "College students' openness toward autism spectrum disorders: Improving peer acceptance." *Journal of autism and developmental disorders* 41(12): 1619–1628.
- Poutiainen, A., Kivijärvi, S. & Kaikkonen, M. 2013. "Music for All for Music – A study of the Resonaari concert audience and equalized interaction." Teoksessa *Interaction in Educational Domains*, toim. K. Tirri & E. Kuusisto, 171–181. Finnish Educational Research Association. FERA Publications 62. Rotterdam: Sense Publishers.
- Quintin, E. M., Bhatara, A., Poissant, H., Fombonne, E. & Levitin, D. J. 2011. "Emotion perception in music in high-functioning adolescents with autism spectrum disorders." *Journal of autism and developmental disorders* 41(9): 1240–1255.
- Reinders, N., Bryden, P. J. & Fletcher, P. C. 2015. "Dancing with Down syndrome: a phenomenological case study." *Research in Dance Education* 16(3): 291–307.
- Reinders, N., Fletcher, P. & Bryden, P. 2015. "Dreams do come true: The creation and growth of a recreational dance program for children and young adults with additional needs." *Journal of Dance Education* 15(3): 100–109.
- Ruokonen, I., Pollari, S., Kaikkonen, M. & Ruismäki, H. 2012. "The Resonaari Special Music Centre as the developer of special music education between 1995–2010." *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 45, 401–406.
- Schlaug, G., Altenmüller, E. & Thaut, M. 2010. "Music listening and music making in the treatment of neurological disorders and impairments." *Music Perception: An Interdisciplinary Journal* 27(4): 249–250.
- Seham, J. & Yeo, A. J. 2015. "Extending our vision: Access to inclusive dance education for people with visual impairment." *Journal of Dance Education* 15(3): 91–99.

- Seham, J. 2012. "Dance partners: A model of inclusive arts education for children and teens with different abilities." Teoksessa *The intersection of arts education and special education: Exemplary programs and approaches*, toim. M. Malley, 81–100. Washington, DC: The John F. Kennedy Center for the Performing Arts.
- Shah, S., Wallis, M., Conor, F. & Kiszely, P. 2015. "Bringing disability history alive in schools: promoting a new understanding of disability through performance methods." *Research Papers in Education* 30(3): 267–286.
- Shah, S. & Greer, S. 2017. "Polio monologues: translating ethnographic text into verbatim theatre." *Qualitative Research* 1468794117696141.
- Sherlock-Shangraw, R. 2013. "Creating inclusive youth sport environments with the universal design for learning." *Journal of Physical Education, Recreation, and Dance* 84(2): 40–46.
- Simpson, K. & Keen, D. 2011. "Music interventions for children with autism: Narrative review of the literature." *Journal of Autism and Developmental Disorders* 41(11): 1507–1524.
- Sutela, K., Juntunen, M. L. & Ojala, J. 2016. "Inclusive music education: The potential of the Dalcroze approach for students with special educational needs." *Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy* 8(2): 179–188.
- Sutela, K. (julkaisematon). Development of agency in embodied musical interaction for students with special educational needs.
- Tantum, D. 2000. "Adolescence and adulthood of individuals with Asperger syndrome." Teoksessa *Asperger syndrome*, toim. A. Klin, F. R. Volkmar & S. S. Sparrow, 367–399. New York: Guilford.
- Thomas, C. 2013. Disability and impairment. Teoksessa *Disabling barriers-enabling environments*, toim. J. Swain, S. French, C. Barnes & C. Thomas, 9–16. London: Sage.
- Tichkosky, T. 2003. *Disability, Self, and Society*. Toronto: University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.
- Trimingham, M. 2010. "Objects in transition: The puppet and the autistic child." *Journal of Applied Arts & Health* 1(3): 251–265.
- Zitomer, M. R. & Reid, G. 2011. "To be or not to be-able to dance: integrated dance and children's perceptions of dance ability and disability." *Research in Dance Education* 12(2): 137–156.

Väsynyt

Ilkävän puhelun jälkeen menen vessaan
istahdan koppin ja meditoim h

ja

sohvaperunankin jumpalle, ainakin toviksi.

uupunut?

ttele rentoutumaan niinäkin öinä, joina uni ei tule.

TAIDE, TAITEELLINEN TOIMINTA JA MIELENTERVEYS

Mielenterveyden ongelmista kärsii yhä suurempi joukko ihmisiä Suomessa ja muualla Euroopassa. Taiteisiin osallistuminen voi monella tavalla vahvistaa mielen hyvinvointia ja tukea mielen-terveyden haasteiden kanssa selviytymistä arjessa. Tämä katsaus tarkastelee kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia, jotka käsittelevät taiteen, taiteellisen toiminnan, mielen-terveyden ja mielen hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä. Miten taide ja taiteellinen toiminta voivat tukea mielen-terveyttä ja edistää mielen sairauksista paranemista? Millaisia merkityksiä taiteella on havaittu olevan osana kuntoutumis- ja paranemisprosessia? Miten taide voi auttaa luomaan paranemista edistäviä ja tukevia ympäristöjä?

JOHDANTO

Taiteella ja taiteellisella toiminnalla on tutkimuksissa todettu olevan moninaisia positiivisia vaikutuksia fyysiseen ja koettuun terveyteen, subjektiiviseen hyvinvointiin, elämänlaatuun ja yleiseen elämäntyytyväisyyteen sekä mielen-terveyteen ja mielen hyvinvointiin.¹ Eri tieteenaloilla tuotettua tutkimustietoa taiteen merkityksestä terveydelle ja hyvinvoinnille on valtava määrä. Tässä katsauksessa tarkastellaan kansainvälistä tutkimusta, jota on tehty taiteen vaikutuksista ja merkityksistä osana mielen-terveydenhoitoa ja laajemmin mielen-terveyden sekä mielen hyvinvoinnin edistämistä ja tukemista. Katsauksessa pohditaan: Millaisia yhteyksiä tutkimuksissa on havaittu taiteen, taiteellisen toiminnan ja mielen hyvinvoinnin

1. Ks. esim. Stuckey & Nobel 2010; Staricoff & Clift 2011; Clift 2012.

Vastapäisen sivun kuva:
Juha Metso / Keksi

välillä? Millä tavoin taide ja taiteellinen toiminta voi tukea mielenterveyttä ja edistää mielen sairauksista paranemista? Millaisia merkityksiä taiteella on havaittu olevan osana kuntoutumis- ja paranemisprosessia? Miten taide voi auttaa luomaan paranemista edistäviä ja tukevia ympäristöjä? Katsauksessa keskitytään tarkastelemaan erityisesti tutkimuksia, jotka auttavat ymmärtämään, miksi ja millä tavoin taide edistää, parantaa tai tukee mielenterveyttä ja mielen hyvinvointia. Katsauksessa nostetaan aikaisemman tutkimuksen pohjalta esiin myös joitakin mahdollisia taustalla vaikuttavia mekanismeja ja teorioita siitä, mikä taiteessa ja taiteellisessa toiminnassa saa aikaan havaittuja positiivisia vaikutuksia.

Katsauksessa tarkastellaan tutkimuksia, jotka on julkaistu vuosien 2010 ja 2017 välillä. Katsauksessa tarkasteltavat tutkimukset on toteutettu määrällisellä, laadullisella ja monimenetelmällisellä tutkimusotteella. Mukana tarkastelussa on myös kirjallisuuskatsauksia. Katsaus ei ole kattava, ja paljon aiheen kannalta relevanttia tutkimusta on jäänyt selvityksen ulkopuolelle. Katsauksessa ei tarkastella taideterapian alan tutkimuksia.

MIELENTERVEYS JA MIELEN HYVINVOINTI OSANA HOLISTISTA TERVEYTTÄ

Maailman terveysjärjestö WHO esittää uusimmassa Euroopan alueen terveyspolitiikan linjauksessaan², että yksi nykypäivän terveyttä ja hyvinvointia koskeva erityinen haaste on erilaisen mielenterveyden häiriöiden määrän nopea lisääntyminen. Euroopassa asuvista yksi ihminen neljästä kärsii jossain vaiheessa elämänsä jonkinlaisesta mielenterveyden ongelmasta.³ Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan erilaiset mielenterveyden häiriöt, kuten masennus, itsetuhoisuus ja ahdistuneisuus- ja käyttöhäiriöt, muodostavat yhä suuremman osan sairaustaakasta ja pahoinvoinnista. Erityisesti masennus on noussut keskeiseksi työ- ja toimintakykyisyyttä heikentäväksi tekijäksi.⁴

WHO:n määritelmän mukaan mielenterveys on hyvinvoinnin tila, jossa ihminen pystyy näkemään omat kykynsä ja mahdol-

2. WHO 2013.

3. WHO 2013.

4. <https://www.thl.fi>.

lisuutensa, selviytymään elämään kuuluvista haasteista sekä työskentelemään ja osallistumaan yhteisönsä toimintaan.⁵ Määritelmä korostaa erityisesti positiivisen tai voimavarakeskeisen mielenterveyden merkitystä. Mielenterveys ei ole vain mielen sairauksien puuttumista vaan mielen hyvää vointia sekä ihmisen kykyä selviytyä arjessa.

Tutkimuksissa on havaittu taiteen ja taiteellisen toiminnan mahdollisuudet ja potentiaali edistää positiivista mielenterveyttä ja mielen hyvinvointia sekä tukea mielenterveyden haasteiden kanssa pärjäämistä ja selviytymistä arjessa. Tutkimuksissa on huomattu taiteellisen toiminnan merkitykset myös mielen sairauksista toipumisessa ja paranemisessa sekä paranemista tukevien ympäristöjen luomisessa. Mielenterveyspalvelujen osana järjestetyn taiteellisen toiminnan on huomattu voivan toisaalta täydentää perinteisiä lääke- ja hoitotieteen keinoja ja käytänteitä – ja toisinaan myös haastaa niitä.

TAITEEN VAIKUTUKSET MIELEN HYVINVOINTIIN JA YLEISEEN ELÄMÄÄN TYYTYVÄISYYTEEN

Taiteen vaikutuksista mielen hyvinvointiin, koettuun hyvinvointiin ja yleiseen elämään tyytyväisyyteen on runsaasti tutkimustuloksia.⁶ Taiteen positiivisia vaikutuksia on tunnustettu esimerkiksi suhteessa mielialaan ja tunteisiin⁷, masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden määrään⁸, stressin kokemiseen ja hallintaan⁹ sekä kognitiivisiin toimintoihin, kuten havaintokykyyn ja muistiin¹⁰. Tutkimuksissa on saatu näyttöä myös taiteen merkityksestä mukautumis-, sopeutumis- ja sietokyvyn eli resilienssin kehittämisessä.¹¹ Taidetta käytetään monin tavoin arjessa myös aktiivisena selviytymiskeinona tai -strategiana.¹²

Arkielämän ympäristöissä vapaa-ajan kulttuuri- ja taideharrastusten vaikutuksia on tutkittu runsaasti. Tilastollisissa poikkileikkaustutkimuksissa on havaittu kulttuuritoimintaan osallistumisen olevan yhteydessä esimerkiksi vähäisempään masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden määrään. Esimerkiksi Norjassa toteutetussa laajassa kyselytutkimuksessa¹³ tarkasteltiin vastaanottavan ja aktiivisen kulttuuritoiminnan suhdetta aikuisten koettuun terveyteen, ahdistuneisuuteen, masentu-

Vapaa-ajan taideharrastuksella on yhteys vähäisempään masentuneisuuteen.

5. http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/.
6. Ks. esim. Secker ym. 2011; Cuypers ym. 2012; Johnson ym. 2013; Margrove ym., 2013; McFerran ym. 2016.
7. Ks. esim. Clift & Hancox 2010; Stacey & Stickley 2010; Sagan 2012; McFerran ym. 2016; Särkämö ym. 2014; Sapouna & Pamer 2016.
8. Ks. esim. Stuckey & Nobel 2010; Fancourt ym. 2016.
9. Ks. esim. Clift & Hancox 2010; Bolwerk ym. 2014.
10. Ks. esim. Khoo & Graham-Engeland 2014; Särkämö ym. 2014; Young ym. 2016.
11. Ks. esim. Bolwerk ym. 2014; Fancourt ym. 2016.
12. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Ekholm ym. 2016.
13. Cuypers ym. 2012.

neisuuteen ja elämään tyytyväisyyteen. Tutkimuksen mukaan osallistuminen vastaanottavaan ja aktiiviseen kulttuuritoimintaan, kuten teatterissa, taidenäyttelyissä ja konserteissa käyminen tai laulaminen ja tanssiminen, oli merkittävästi yhteydessä molempien sukupuolten hyvään koettuun terveyteen, hyvään elämään tyytyväisyyteen, vähäiseen ahdistuneisuuteen ja masentuneisuuteen, kun muut mahdolliset vaikuttavat tekijät, kuten vastaajien sosioekonominen asema, oli huomioitu. Tutkimuksessa saatiin viitteitä myös annos-vastesuhteesta. Mitä aktiivisemmin kulttuuritoimintaan osallistuttiin, sitä suurempia näyttivät siihen liittyvät hyödyt olleen.¹⁴

Vuonna 2010 julkaistussa brittitutkimuksessa¹⁵ tarkasteltiin kuorolaulun merkitystä psykologiselle hyvinvoinnille. Laajaan kyselytutkimukseen osallistui laulajia 21:stä eri kuorosta Australiassa, Englannissa ja Saksassa. Tutkimuksessa käytettiin elämänlaadun mittaamiseen validoitua lyhennettyä versiota WHO:n elämänlaadun mittarista, josta tarkasteltiin psykologisen hyvinvoinnin osiota. Lisäksi osallistujat vastasivat kuorolaulun vaikutuksia koskevaan kyselyyn ja avoimiin kysymyksiin, jotka koskivat heidän omaa arviotaan siitä, millaisia vaikutuksia kuorolaululla on hyvinvointiin ja terveyteen. Suuri osa tutkittavissa jokaisessa maassa ilmoitti, että laulamisella on positiivinen vaikutus heidän hyvinvointiinsa. Laulamisen koettiin voivan esimerkiksi parantaa mielialaa ja ehkäistä negatiivisia tunteita, kuten ahdistuneisuutta, masentuneisuutta ja surullisuutta. Laulaminen vaatii keskittymistä, joten se voi tarjota tauon huolista ja edistää rentoutumista ja stressistä vapautumista. Myös laulamiseen liittyvän kontrolloidun syvän hengittämisen koettiin voivan ehkäistä ahdistuneisuutta ja stressiä. Laulaminen ja uuden oppiminen tarjoavat myös kognitiivisia virikkeitä, haastetta sekä onnistumisen ja jonkin saavuttamisen tunnetta. Kuorolauluharrastuksen säännöllisyys ja harrastukseen liittyvä sosiaalinen vuorovaikutus ja tuki koettiin myös tärkeäksi. Kuoroharrastus saa säännöllisesti lähtemään kotoa muiden ihmisten pariin ja voi vähentää yksinäisyyden ja eristyneisyyden tunnetta.

Tutkimuksissa on havaittu, että taidetta käytetään monin tavoin arjessa myös aktiivisena selviytymiskeinona tai -strate-

14. Huom. Tutkimuksessa, kuten poikkileikkaustutkimuksissa yleisestikään, ei pystytä osoittamaan kausaalisuuhdetta tarkasteltavien ilmiöiden välillä.

15. Clift & Hancox 2010.

giana.¹⁶ Esimerkiksi Tanskassa toteutetussa epidemiologisessa tutkimuksessa¹⁷ tarkasteltiin yli 16-vuotiaiden aikuisten musiikillisen osallistumisen terveyshyötyjä. Tutkimus toteutettiin osana Danish Health and Morbidity Surveys -tilastotutkimusta, jossa on kansallisesti edustava otanta aikuisia tanskalaisia. Kyselyyn lisättiin musiikkia koskevia kysymyksiä, kuten musiikkitoiminnan määrä päivittäin sekä uskomukset siitä, missä määrin musiikkitoiminta ja musiikkikokemukset voivat auttaa pysymään terveenä. Tutkimuksen mukaan suurin osa tutkimukseen osallistujista käyttää musiikkia säädelläkseen fysiologisia tai psykologisia tilojaan ja prosessejaan, kuten rentoutuakseen (65,2 %), muuttaakseen mielentilaansa tai päästäkseen tiettyyn mielentilaan (49,8 %) sekä saadakseen energiaa (41,2 %). Tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että ihmisten omat uskomukset taiteen terveyttä edistävästä vaikutuksesta ovat vahvoja. Tutkimukseen osallistujista 78 % ilmoitti uskovansa musiikkitoiminnan ja musiikin kokemisen olevan omaa terveyttä edistävä tekijä. Tilastollisesti ne, jotka harrastivat reilusti musiikkiaktiiviteetteja päivittäin, uskoivat musiikin hyviin vaikutuksiin vahvemmin kuin ne, joilla aktiiviteetteja oli vähemmän.

TAIDE, MIELENTERVEYS JA MIELEN SAIRAUKSISTA PARANEMINEN

Taiteen positiivisista vaikutuksista mielenterveyteen sekä mielenterveysongelmista ja mielen sairauksista paranemiseen ja toipumiseen on runsaasti tutkimuskirjallisuutta.¹⁸ Taiteellisen toiminnan on tutkimuksissa havaittu voivan mm. vähentää mielenterveyspalveluja käyttävien ihmisten masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta. Esimerkiksi tuoreessa brittitutkimuksessa¹⁹, jossa selvitettiin, millaisia psykologisia vaikutuksia ryhmämuotoisella musiikki-interventiolla oli mielenterveyspalveluja käyttäviin aikuisiin, havaittiin taiteellisen toiminnan voivan merkittävästi lieventää masentuneisuuden ja ahdistuneisuuden oireita sekä lisätä osallistujien sosiaalista resilienssiä jo 10 viikon intervention aikana. Kvasikokeellisella tutkimusasetelmalla toteutetussa kontrolloidussa tutkimuksessa tutkittavat osallistuivat viikoittain 90 minuutin mittaiseen rumpujensoittotyöpajaan, jota ohjasi ammattimuusikko. Tutkimuksessa

16. Ks. esim. Stacey & Sticklely 2010; Ekholm ym. 2016.

17. Ekholm ym. 2016.

18. Ks. esim. Stacey & Sticklely 2010; Clift & Morrison 2011; Secker ym. 2011; Lipe ym. 2012; Sagan 2012; King ym. 2013; Margrove ym. 2013; Lawson ym. 2014; Fancourt ym. 2016; Lewis ym. 2016; McKeown ym. 2016; Sapouna & Pamer 2016.

19. Fancourt ym. 2016.

Taiteellinen toiminta lisää mielen-terveyspalveluja käyttävien itsensä hyväksymistä ja arvokkuuden tunnetta.

20. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Lawson ym. 2014; Margrove ym. 2013; Sapouna & Pamer 2016.
21. Ks. esim. Lawson ym. 2014; Sapouna & Pamer 2016.
22. Ks. esim. Sapouna & Pamer 2016.
23. Ks. esim. Lawson ym. 2014.
24. Ks. esim. Clift & Hancox 2010; Stacey & Stickley 2010; Margrove ym. 2013.
25. Ks. esim. Lipe ym. 2012; Lawson ym. 2014.
26. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Lawson ym. 2014; Margrove ym. 2013; McKeown ym. 2016.
27. Ks. esim. Lipe ym. 2012; Sagan 2012; Lawson ym. 2014; Lewis ym. 2016; Sapouna & Pamer 2016.
28. Ks. esim. Lipe ym. 2012; Sagan 2012; King ym. 2013; Lawson ym. 2014; Lewis ym. 2016; Sapouna & Pamer 2016.
29. Lawson ym. 2014.

selvitettiin 10 viikon intervention aikana tapahtuvien psykologisten muutosten lisäksi myös muutosten pitkäaikaisuutta sekä psykologisten hyötyjen taustalla vaikuttavia mahdollisia biologisia muutoksia. Musiikki-intervention jälkeen toteutetussa seuranta-tutkimuksessa havaittiin psykologisten muutosten olevan pysyviä vielä kolme kuukautta intervention päättymisen jälkeen. Biologisissa mittauksissa tutkijat havaitsivat viitteitä siitä, että 10 viikon intervention aikana tapahtui muutoksia osallistujien tulehdusellisessä immuunivasteessa, minkä on aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu liittyvän moniin mielenterveysongelmiin.

Tutkimuksissa on havaittu, että taiteellinen toiminta voi lisätä mielenterveyspalveluja käyttävien ihmisten itsetuntemusta, itsetuntoa ja itseluottamusta²⁰ sekä itsensä hyväksymistä ja arvokkuuden tunnetta²¹. Taiteelliseen toimintaan on huomattu liittyvän myös voimaantumisen tai valtautumisen kokemuksia. Taidetoimintaan osallistuessaan ihminen voi esimerkiksi tunnistaa omia vahvuuksiaan²², parantaa luottamustaan omiin kykyihinsä²³ sekä tuntea saavuttavansa jotakin²⁴. On myös koettu, että luovien taitojen kehittäminen parantaa kykyä ja antaa välineitä pitää yllä omaa mielenterveyttä ja pitää huolta itsestä sekä tarjoaa mahdollisuuden kehittää vaihtoehtoisia selviytymisstrategioita.²⁵ Tutkimuksissa on havaittu taidetoiminnan merkitys myös suojapaikkana, pako-paikkana tai positiivisena häiriötekijänä, joka voi tarjota mahdollisuuden päästä hetkeksi rauhoittavaan ja rentouttavaan tilaan ja irrottautua normaaleista jokapäiväisistä rutiineista sekä unohtaa haastavat elämän olosuhteet hetkeksi.²⁶

Tutkimukset osoittavat, että taiteellisen toiminnan avulla voi tarjoutua mahdollisuus saada korjaavia ja vahvistavia kokemuksia, muuttaa itseän liittyviä negatiivisia tai toimintaa rajoittavia käsityksiä sekä omaksua uudenlaisia rooleja ja identiteettejä.²⁷ Tutkimuksissa on havaittu erityisesti mahdollisuudet, joita taide voi tarjota identiteetin uudelleenrakentamiseen. Osallistuminen taidetoimintaan voi esimerkiksi auttaa rakentamaan positiivista identiteettiä, joka ei ole sairauden tai diagnoosin määrittämä.²⁸ Esimerkiksi Isossa-Britanniassa toteutetussa tutkimuksessa²⁹ tarkasteltiin tulkitsevan fenomenologisen analyysin keinoin mielenterveysongelmista

kärsivien ihmisten kokemuksia osallistumisesta yhteisössä toteutettavaan pitkäkestoiseen taideprojektiin. Tutkimuksessa havaittiin, että pitkäaikainen syventyminen taiteelliseen toimintaan, uusien taiteellisten taitojen ja tietojen omaksuminen ja sosiaalisesti mukaan ottava ryhmä auttavat mielenterveysongelmista kärsiviä ihmisiä rakentamaan identiteettiä, joka on vähemmän stigmatisoitunut ja vähemmän mielisairauteen liittyvien leimojen määrittämä.

Tutkimuksissa on havaittu, että taiteelliseen toimintaan liitetään usein terapeutin ulottuvuus. Taidetoiminta voidaan siis kokea terapeutin ulottuvuutena, vaikka kyseessä ei ole tavoitteellinen taideterapia. Taiteelliseen toimintaan osallistuminen voidaan kokea esimerkiksi vahvasti omaa mielenterveyskuntoutumista tukevana ja edistävänä, merkittävänä osana omaa paranemisprosessia.³⁰ Hieman paradoksaalisestikin merkitykselliseksi tutkimuksissa nousee myös se, että taidetoiminnalla ei ole terapeutin agendaa, sekä se, että toiminta järjestetään mielenterveyspalvelujen kontekstin ulkopuolella.³¹ Toiminnan sijoittuminen nimenomaan taidemaailmaan ja merkityksellinen kokemus kuulumisesta korkealaatuisiin ja arvostettuihin julkisiin tiloihin, kuten taidelaitoksiin, voi olla osallistujille erittäin merkityksellistä.³² Osallistujilla ei ole välttämättä ollut mahdollisuutta tai itsetuottamusta käydä taidelaitoksissa tai käyttää taidepalveluja aiemmin. Osallistumisen haasteet ovat voineet kytkeytyä esimerkiksi mielenterveysongelmiin liittyvään stigmaan, sosiaalisiin asenteisiin tai fyysisiin esteisiin. Se, että toimintaa järjestetään mielenterveyspalvelujen ulkopuolella, voi tarjota mahdollisuuden luoda yhteys yhteisöön, minkä on havaittu olevan tärkeä osa sosiaalisen inklusion edistämistä ja stigmaton vähentämistä.³³

TAITEELLISESSA TOIMINNASSA MAHDOLLISTUVA SOSIAALINEN OSALLISUUS, VUOROVAIKUTUS JA TUKI

Tutkimuksissa on havaittu taiteellisen toiminnan merkitys mielenterveyspalveluja käyttävien ihmisten sosiaalisen eksklusion vähentämisessä ja sosiaalisen osallisuuden lisäämisessä.³⁴ Osallistavan ja yhteisöllisen taiteellisen toiminnan

Taidetoiminta voidaan kokea terapeutin ulottuvuutena, vaikka kyseessä ei ole tavoitteellinen taideterapia.

Kokemus kuulumisesta arvostettuun taidelaitokseen voi olla osallistujalle erittäin merkityksellinen.

30. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Sagan 2012; McKeown ym. 2016.

31. Ks. esim. Wilson ym. 2015.

32. Ks. esim. Sagan 2012; Margrove ym. 2013; Wilson ym. 2015; McKeown ym. 2016; Sapouna & Pamer 2016.

33. Ks. esim. Wilson ym. 2015; Sapouna & Pamer 2016.

34. Ks. esim. Secker ym. 2011; Margrove ym. 2013.

Taidetyöpajoissa osallistujilla on mahdollisuus toimia tasavertaisesti ryhmän jäsenenä sekä osallistua yhdenvertaisesti päätöksentekoon ja suunnitteluun.

35. Ks. esim. Lawson ym. 2014; Wilson ym. 2015; McKeown ym. 2016; Sapouna & Pamer 2016.

36. Margrove ym. 2013.

37. Ks. esim. Lawson ym. 2014; Sapouna & Pamer 2016.

on tutkimuksissa havaittu voivan esimerkiksi lisätä sosiaalista vuorovaikutusta, tukea ja luottamusta sekä tarjota osallistujille kokemuksia nähdä, kuulla ja arvostetuksi tulemisesta.³⁵ Esimerkiksi brittitutkimuksessa³⁶, jossa arvioitiin mielenterveysongelmista kärsiville aikuisille suunnatun osallistavan taiteen projektin vaikutuksia, havaittiin taidetoiminnan positiiviset vaikutukset osallistujien mielen hyvinvointiin ja sosiaaliseen osallisuuteen. Tilastollista ja laadullista aineistoa yhdistäneessä kontrolloidussa arviointitutkimuksessa tutkittavat osallistivat 12 viikkoa kestäneelle visuaalisen taiteen kurssille, jota ohjasi ammattitaiteilija. Tutkimuksen tulosten mukaan 88,5% taideinterventioon osallistuneista koki suhteensa muihin ihmisiin parantuneen toiminnan myötä. Myös sosiaalisten taitojen koettiin parantuneen ja sosiaalisen isolaation vähentyneen. Kontrolliryhmällä, joka ei osallistunut taidetoimintaan, muutoksia ei havaittu. Sen jälkeen, kun kontrolliryhmään kuuluneet olivat päässeet osallistumaan vastaavaan taideinterventioon, ryhmällä kuitenkin todettiin vastaavanlaisia hyvinvointiin ja sosiaaliseen inklusioon liittyviä positiivisia muutoksia.

Yhteisöllinen taidetoiminta voi tuoda sosiaalisesti syrjässä olevat ja valtavirtaan tai enemmistöön kuuluvat yhteen sekä lisätä ja laajentaa ymmärrystä tuntemattomista asioista ja ihmisistä. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien kanssa toteutettujen taideprojektien on havaittu voivan tehdä näkyväksi ja auttaa purkamaan mielenterveyskuntoutujiin liittyviä ennakkoluuloja ja stereotyyppioita. Taideprojektit ovat mahdollistaneet mielenterveyspalvelujen käyttäjien nähdä ja kuulla tulemisen ja kohtaamisen osaavina ja pystyvinä ihmisinä, ei ainoastaan hoitoa tarvitsevana potilaina.³⁷ Mielenterveyspalvelujen osana taiteen on havaittu voivan myös edistää ja parantaa potilaiden ja hoitohenkilökunnan välistä kommunikaatiota sekä tasapainottaa valtasuhteita. Taidetyöpajoissa osallistujilla voi olla mahdollisuus kohdata tasavertaisina toimijoina ja ryhmän jäsenenä sekä osallistua yhdenvertaisesti päätöksentekoon ja suunnitteluun. Tutkimuksissa on havaittu, että hoitohenkilökunnalle ja potilaille järjestetyn yhteisen taidetoiminnan myötä potilaiden voi olla

helpompi lähestyä hoitohenkilökuntaa myös taidetoiminnan ulkopuolella.³⁸

Osallistavan ja yhteisöllisen taidetoiminnan on tutkimuksissa havaittu luovan erityisiä turvallisia ympäristöjä, jotka tarjoavat osallistujille sosiaalista tukea sekä mahdollisuuksia avoimeen dialogiin ja kommunikaatioon.³⁹ Erityisesti taiteen merkitys ilmaisukeinona ja keinona luoda yhteys muihin nousee esiin tarkasteltaessa mielenterveysongelmista kärsivien ihmisten taiteelliseen toimintaan liittämiä merkityksiä. Taiteellisessa toiminnassa on mahdollista ilmaista omaan elämään liittyviä asioita, kokemuksia ja tunteita. On mahdollista ilmaista itseään sekä luoda yhteys muihin ihmisiin tavalla, joka ei olisi mahdollinen ainoastaan verbaalisen vuorovaikutuksen keinoin. Myös vaikeiden tai hankalasti sanoitettavien ja epämääräisten tunteiden ilmaisemiseen voi taiteellisessa toiminnassa löytyä uusia keinoja.⁴⁰

Tutkimuksissa tulee korostuneesti esiin myös johonkin kuulumisen kokemuksen merkityksellisyys. Taiteellinen toiminta voi tarjota kokemuksen kuulumisesta ja hyväksytyksi tulemisesta johonkin ryhmään, yhteisöön tai yhteiskuntaan laajemmin.⁴¹ Esimerkiksi tutkimuksessa⁴², jossa tarkasteltiin pitkäaikaisista mielenterveysongelmista kärsivien ihmisten kanssa taidemuseossa toteutettua taideprojektia, havaittiin merkitykselliseksi kokemus kuulumisesta kaikille avoimeen julkiseen taidelaitokseen. Kaksi vuotta kestäneessä taideprojektissa osallistujat saivat valittavakseen museon taidekokoelmasta teoksia taidenäyttelyyn, jonka he itse kuratoivat ja johon he myös valmistivat taideteoksia. Tutkimuksessa havaittiin, että projektissa erityisen merkityksellistä oli osallistujien mahdollisuus vaikuttaa museon toimintaan sekä mahdollisuus päästä käsittelemään museon kokoelmaan kuuluvia arvokkaita teoksia. Tämä koettiin vahvana viestinä luottamuksesta ja hyväksynnästä paikallisessa yhteisössä.

LOPUKSI

Kansainvälisen tutkimuksen perusteella on vahvaa näyttöä taiteen ja taiteellisen toiminnan positiivisista vaikutuksista

Tutkimuksissa tulee korostuneesti esiin myös johonkin kuulumisen kokemuksen merkityksellisyys.

38. Ks. esim. Sapouna & Pamer 2016.

39. Kelaher ym. 2013.

40. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Sagan, 2012; Sapouna & Pamer, 2016.

41. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Secker ym. 2011; Lipe ym. 2012; Kelaher ym. 2013; Lawson ym. 2014.

42. Wilson ym. 2013.

mielen hyvinvointiin, mielenterveyteen sekä mielen sairauksista paranemiseen ja toipumiseen. Myös positiivisten vaikutusten pitkäaikaisuudesta on saatu viitteitä⁴³.

Tutkimuksissa taiteen vaikutusten on kuitenkin havaittu olevan kontingenteja; lukuisat esimerkiksi yksilölliset, sosiaaliset, kulttuuriset, materiaaliset ja rakenteelliset tekijät vaikuttavat siihen, millaisia vaikutuksia taiteellisella toiminnalla voi olla ja millaisia merkityksiä toimintaan liitetään.⁴⁴ Jotta taideinterventioilla ja taidetoiminnalla voi olla toivottuja vaikutuksia, tulee toimintaa suunniteltaessa pystyä ottamaan huomioon osallistujien moninaiset tarpeet sekä kontekstien erityisyys.⁴⁵

Vaikka tutkimuksissa on tuotu esiin varsin vähän taiteelliseen toimintaan liittyviä negatiivisia vaikutuksia, taiteellisiin prosesseihin ja luoviin prosesseihin on havaittu voivan liittyä myös esimerkiksi konflikteja, turhautumista sekä suoriutumispaineita.⁴⁶ Lisäksi projektien päättymiseen on todettu liittyvän haasteita. Tutkimuksissa on huomattu, että taidetoimintaan osallistuvat voivat kokea projektin päättymisen surullisena ja jopa ahdistavana, ja ajatusta projektin päättymisestä voidaan pelätä jo toiminnan aikana.⁴⁷ Tutkijat korostavatkin, että projektien päättymiseen ja päättämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota.⁴⁸ Lisätutkimusta tarvitaan mahdollisten negatiivisten, odottamattomien tai ns. heijastusvaikutusten tavoittamiseksi, jotta toimintaa voidaan kehittää eettisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäväällä tavalla.

Tietoa ja ymmärrystä on vielä niukasti niistä taiteelliseen toimintaan liittyvistä prosesseista ja mekanismeista, jotka tuottavat positiivisia vaikutuksia tai joiden kautta taiteen positiiviset vaikutukset syntyvät.⁴⁹ Tutkijat ovat esittäneet joitakin alustavia hypoteeseja ja teorioita taustalla vaikuttavista mahdollisista esimerkiksi psykologisista, biologisista ja neurologisista prosesseista ja mekanismeista.⁵⁰ Ainakin psyykkisten prosessien, hermoston ja immuunijärjestelmän keskinäistä vuorovaikutusta tarkastelevia psykoneuroimmunologisia teorioita on pohdittu.⁵¹ Taiteen hyvinvointia tuottavia vaikutuksia on viime vuosien aikana selvitetty jonkin verran myös neurotieteen alalla pyrkien kartoittamaan taiteen kokemiseen ja prosessointiin liittyviä mahdollisia neurotason muutoksia.⁵²

43. Ks. esim. Fancourt ym. 2016.

44. Ks. esim. Clift & Hancox 2010; Johnson ym. 2013; Margrove ym. 2013; Ekholm ym. 2016; McFerran ym. 2016; Sapouna & Pamer 2016.

45. Ks. esim. McKeown ym. 2016.

46. Ks. esim. Stacey & Stickley 2010; Lawson ym. 2014.

47. Ks. esim. Lawson ym. 2014.

48. Esim. Lawson ym. 2014.

49. Ks. esim. Lawson ym. 2014; McKeown ym. 2016.

50. Ks. esim. Alluri ym. 2012; Kreutz ym. 2012; King ym., 2013; Bolwerk ym. 2014; Fancourt ym. 2014; Theorell 2016.

51. Ks. esim. Cuypers ym. 2012; Fancourt ym. 2014; Theorell 2016.

52. Ks. esim. Alluri ym. 2012; Bolwerk ym. 2014.

Lisätutkimusta tarvitaan myös erityisesti taidepalvelujen saavutettavuudesta. Tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi ne mielenterveysongelmista kärsivät ihmiset, jotka voivat erityisesti hyötyä taidetoimintaan osallistumisesta, usein jäävät tai ovat vaarassa jäädä taidepalvelujen ulkopuolelle.⁵³ Kokonaisten taideprosessien ja taidetoimintaan osallistuvien ihmisten kokemusten tutkiminen on erityisen tärkeää, jotta moninaisia osallistumisen esteitä voidaan tunnistaa, pyrkiä purkamaan ja taidepalveluja voidaan suunnitella ja järjestää inhimillinen moninaisuus huomioiden ja sitä arvostaen.

53. Ks. esim. Wilson ym. 2015; McKeown ym. 2016.

LÄHTEET

- Alluri, V., Toiviainen, P., Jääskeläinen, I., Glerean, E., Sams, M. & Brattico, E. 2012. "Large-scale brain networks emerge from dynamic processing of musical timbre, key and rhythm." *Neuroimage* 59(4): 3677–3689.
- Bolwerk, A., Mack-Andrick, J., Lang, F. R., Dörfler, A. & Maihöfner, C. 2014. "How art changes your brain: differential effects of visual art production and cognitive art evaluation on functional Brain Connectivity." *PLoS ONE* 9(7): 1–8.
- Clift, S. & Hancox, G. 2010. "The significance of choral singing for sustaining psychological wellbeing: findings from a survey of chorister in England, Australia and Germany." *Music Performance Research* 3(1): 79–96.
- Clift, S. & Morrison, I. 2011. "Group singing fosters mental health and wellbeing: findings from the East Kent 'singing for health' network project." *Mental Health and Social Inclusion* 15(2): 88–97.
- Clift, S. 2012. "Creative art as a public health resource: moving from practice-based research to evidence-based practice." *Perspectives in Public Health* 132(3): 120–127.
- Cuypers, K., Krokstad, S., Holmen, T. L., Knudtsen, M. S., Bygren, L. O. & Holmen, J. 2012. "Patterns of receptive and creative cultural activities and their association with perceived health, anxiety, depression and satisfaction with life among adults: the HUNT study, Norway." *Journal of Epidemiology and Community Health* 66(8): 698–703.
- Ekholm, O., Juel, K. & Bonde, L. O. 2016. "Music and public health – An empirical study of the use of music in the daily life of adult Danes and the health implications of musical participation." *Arts & Health* 8(2): 154–168.
- Fancourt, D., Perkins, R., Ascenso, S., Carvalho, L., Steptoe, A. & Williamson, A. 2016. "Effects of group drumming interventions on anxiety, depression, social resilience and inflammatory immune response among mental health service users." *PLoS ONE* 11(3): 1–16.
- Fancourt, D., Ockelford, A. & Belai, A. 2014. "The psychoneuroimmunological effects of music: A systematic review and a new model." *Brain, Behaviour, and Immunity* 36: 15–26.
- Johnson, J., Louhivuori, J., Stewart, A., Tolvanen, A., Ross, L. & Era, P. 2013. "Quality of life QOL of older adult community choral singers in Finland." *International Psychogeriatrics* 25(7): 1055–1064.
- Kelagher, M., Dunt, D., Berman, N., Curry, S., Joubert, L. & Johnson, V. 2013. "Evaluating the health impacts of participation in Australian community arts groups." *Health Promotion International* 29(3): 392–402.
- King, R., Neilsen, P. & White, E. 2013. "Creative writing in recovery from severe mental illness." *International Journal of Mental Health Nursing* 22(5): 444–452.
- Khoo, G. & Graham-Engeland, J. 2014. "The benefits of contemplating tragic drama on self-regulation and health." *Health Promotion International* 31(1): 187–199.

- Kreutz, G., Quiroga Murcia, C. & Bongard, S. 2012. "Psychoneuroendocrine research on music and health: an overview." *Teoksessa Music, Health & Wellbeing*, toim. MacDonald, R., Kreutz, G. & Mitchell, L., 457–476. Oxford: Oxford University Press.
- Lawson, J., Reynolds, F., Bryant, W. & Wilson, L. 2014. "It's like having a day of freedom, a day off from being ill': Exploring the experiences of people living with mental health problems who attend a community-based arts project, using interpretative phenomenological analysis." *Journal of Health Psychology* 19(6): 765–777.
- Lewis, L., Tew, J., Ecclestone, K. & Spandler, H. 2016. Mutuality, well-being and mental health recovery. Exploring the roles of creative arts adult community learning and participatory arts initiatives. Research briefing. University of Wolverhampton.
- Lipe, A., Ward, K., Watson, A., Manley, K., Keen, R., Kelly, J. & Clemmer, J. 2012. "The effects of an arts intervention program in a community mental health setting: A collaborative approach." *The Arts in Psychotherapy* 39(1): 25–30.
- Margrove, K., Heydinrych, K. & Secker, J. 2013. "Waiting list-controlled evaluation of a participatory arts course for people experiencing mental health problems." *Perspectives in Public Health* 133(1): 28–35.
- McFerran, K., Garrido, S. & Saarikallio, S. 2016. "A critical interpretive synthesis of the literature linking music and adolescent mental health." *Youth & Society* 48(4): 521–538.
- McKeown, E., Weir, H., Berridge, E., Ellis, L. & Kyratsis, Y. 2016. "Art engagement and mental health: experiences of service users of a community-based arts programme at Tate Modern, London." *Public Health* 130: 29–35.
- Sagan, O. 2012. "Connection and reparation: narratives of art practice in the lives of mental health service users." *Counselling Psychology Quarterly* 25(3): 239–249.
- Sapouna, L. & Pamer, E. 2016. "The transformative potential of the arts in mental health recovery – an Irish research project." *Arts & Health* 8(1): 1–12.
- Secker, J., Loughran, M., Heydinrych, K. & Kent, L. 2011. "Promoting mental well-being and social inclusion through art: evaluation of an arts and mental health project." *Arts & Health* 3(1): 51–60.
- Stacey, G. & Stickley, T. 2010. "The meaning of art to people who use mental health services." *Perspectives in Public Health* 130(2): 70–77.
- Staricoff, R. & Clift, S. 2011. *Arts and music in healthcare: an overview of the medical literature: 2004-2011*. Sidney De Haan Research Centre for Arts and Health. Canterbury Christ Church University.
- Stuckey, H. L. & Nobel, J. 2010. "The connection between art, healing, and public health: a review of current literature." *American Journal of Public Health* 100(2): 254–263.
- Särkämö, T., Tervaniemi, M., Laitinen, S., Numminen, A., Kurki, M., Johnson, J. & Rantanen, P. 2014. "Cognitive, emotional, and social benefits of regular musical activities in early dementia: randomized controlled study." *The Gerontologist* 54(4): 634–650.

- Wilson, L., Bryant, W., Reynolds, F. & Lawson, J. 2015. "Therapeutic outcomes in a museum? 'You don't get them by aiming for them'. How a focus on arts participation promotes inclusion and well-being." *Arts & Health* 7(3): 202–215.
- who Regional Office for Europe 2013. *Health 2020: A European policy framework and strategy for the 21st century*. Copenhagen: who Europe.
- Young, R., Camic, P. & Tischler, V. 2016. "The impact of community-based arts and health interventions on cognition in people with dementia: a systematic literature review." *Aging & Mental Health* 20(4): 337–351.